

במקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב

לחם יומם

ילחום מלחמת הקודש
בספר היוםם בכדור הארץ
המגלה פנים בתורה שלא כהלכה
ובודה דברים מלבו ומזייף דברי הראשונים

בני ברק

תש"ע

(א) ז"ל הספר בפתח דבר (עמ' 1):

"עיקר הויכוח בין הרבנים והחכמים בכל עשרות בשנים היה עד היום אך ורק מסביב לדברי הכוזרי והרז"ה. ואת שאר דברי רבותינו הראשונים שעסקו בזה לא ראו רבנינו במקורם".

לקמן בעמוד נ"ה כתב על היסוד עולם: "שדבריו הן היסוד לכל העוסקים בענין זה", והרי הוא סותר דברי עצמו.

וראוי להביא דברי הרלב"ח בקונטרס הסמיכה ג': "ואין לו ראייה מדברי בעל סי"ע (=ספר יסוד עולם), כי הרב ההוא היה חכם גדול בחכמת התכונה, אבל בעניני הדינים לא היה מדבר ומדקדק כפי שרשי התלמוד אלא כפי הסברא לבד", ויובן מזה מדוע לא התעסקו בדברי היסוד"ע להלכה.

ויותר היה ראוי לומר כי רבנינו ראו כל דברי הראשונים, ומאחר שהכריעה דעתם הגדולה כהכוזרי ובעל המאור, לא ראו צורך לדון בדברי שאר הראשונים. או אולי לא ראו בדעת שאר הראשונים שום סתירה לכוזרי והרז"ה בענין זה, ולכך לא דנו בדבריהם.

(ב) וז"ל הספר (עמ' 2):

"ויאסוף וכו' אספה מגאוני ורבני אר"י, אשר תדון ותחליט מה להשיב להשואלים וכו' – התכנסה בכ"ז כנס' רבתי חשובה אשר נשאה ונתנה בהענין בכל כובד הראש וכו', אחרי ההצעות השתתפו בהוכחות רוב הרבנים הנאספים, והתדיינו בדיון ממושך זמן ארוך וכו', ואחרי הדיון החליטה האספה וכו'".

ב"הפרדס" שנה כ"ח חוברת ז' ניסן תשי"ד, נדפס מכתב וז"ל:

בקובץ "תלפיות" פורסם מאמר מאת הרב ר' מנחם מ. כשר הדין בשאלת קביעת קו התאריך לפי ההלכה. איננו רוצים להזדקק כעת לעצם השאלה, אלא להאיר פרט עובדתי שהוזכר במאמרו, שעלול להטעות את הרבים. (וכמו שקרה להרב הירשפרונג במאמרו ב"הפרדס" חדש תמוז תשי"ג שבא לחזק דברי הרב הנ"ל).

מדבריו יצא כאילו היתה אסיפת כל חכמי ישראל בבית הועד, שדנה בשאלה זו. ועמדו למנין, וגמרו, שקו התאריך מקדים את ירושלים י"ב שעות.

הלואי והיינו זוכים שדברים עיקריים בהלכה יהיו נחתכים באסיפת חכמי ישראל, אמנם בעונותינו רחוקים אנו ממצב כזה. – ואלו הם צורת הדברים כהוויתן.

כשהגיעה השאלה לא"י בקש הרב הראשי מהרב טוקצ'ינסקי לחוות דעתו בזה, ונתעורר אחד הרבנים לאסוף אסיפה לדון בשאלה. אמנם חכמי ישראל האמתיים הבינו, שאין מקום לבירור הלכה בצורה כזאת, ולא השתתפו באסיפה כלל.

יגיד לנו בעל המאמר, מי מהחכמים השתתף? ההיה שם הגאון מבריסק שליט"א, הרב צ.פ. פראנק שליט"א, הרב דושינסקי זצ"ל, הרב בנגיס זצ"ל, ויבל"ח ראש ישיבת מיר שליט"א, הרב מינצברג שליט"א. ואף הגאון ר' א.ז. מלצר זצ"ל שמתחילה בא להשתתף באסיפה,

יש הנמצאים בארצות שאחר המזרח כגון ביפן וניו-זילנד ועוד מקומות, ועושים שבתם חול בחילול שבת. רק יום הששי המה משמרים לשבת, וסומכים את עצמם על "ספר היוםם בכדור הארץ". ואע"פ שכבר יצא הגאון החסיד החזון איש זצ"ל ב"קונטרס י"ח שעות" להוכיח כי ההיפך הוא הנכון, סומכים עצמם כי פלוגתא היא בין חכמי הדור, וסומכים באשר יסמוכו.

והנה אנא לא חכימא אנא ולא ספרא אנא, אלא בעל מלאכה אני להגיה ספרים. וכאשר הגהתי ספרי תכונה בינוני גם בספר היוםם, ומצאתי דרכו שאין כמותה בספרי הראשונים, והערתי כמה הערות. אולם מה שיותר חמור, כי נהג בהעתקת דברי הראשונים כאדם העושה בתוך שלו להשמיט ולקצר, גם בדברים שנשמט הענין תלויה בהם. עיין מאות נ"א ואילך. ונראים הדברים שבאמת אין אפילו שיטת ראשונים אחת כדבריו.

יתר על כן, מדברי החזון"א בקונטרסו נראה כי לא היו לפניו כל הספרים אשר הובאו בספר היוםם, וסמך עליו בהעתקתו. ומשנתברר כי אין ההעתקה דסמכא, אף דבריו צריכים בדיקה במקור הדברים בראשונים.

ובהיותו והדבר קשה עד מאד, להורות באצבע על ההעתקה כי לא נאמנה היא ועם זאת לשמור על כבוד תורת המעתיק, בבחינת שבור החבית ושמור את יינה, יהיו דברי מעטים, והקורא יבין מדעתו. ויה"ר דאימא מילתא דתתקבל בבי מדרשא.

ק.ה.מ.ש.

לחם יומם

דברים אלו הם קיצור ממה שכתב בסט"ו לבאר הירושלמי בר"ה (ושם כתב שהוא בפ"ב ה"ד), ובמקומו יבואר כי אין הירושלמי ענין לזה כלל. ולשיטתו תגדל התימה מאד, האם לא ראו רבנינו את הירושלמי הזה לפנינו?

(ה) עמוד ג (ציור א):

היתכן כי יהיו ארבעה חצאים לכדור אחד?

הכדור נחלק לשני חצאים בלבד, או חצי עליון וחצי תחתון, או חצי מזרחי וחצי מערבי. אם ירצה יוכל לחלקו לארבעה רבעים: קודם חצי עליון וחצי תחתון, ואחר כך חצי מזרחי וחצי מערבי, או איפכא. מה שנותן לנו; רבע עליון מזרחי, רבע עליון מערבי, רבע תחתון מזרחי, רבע תחתון מערבי.

(ו) עמוד ד:

"ראובן ושמעון הלכו מירושלים לסבוב את כדור העולם, וכו', וכשנפגשים שניהם בטבור הים, ראובן שהקיף מערבה ושמעון שהקיף מזרחה. מתנגשים שניהם במציאות יום שלם; לראובן הרי הוא תחלת ליל ו' ולשמעון הרי הוא תחלת ליל ש"ק."

הנה הציור הוא לאו דוקא כשיצאו מירושלים לסבוב את כדור העולם, והוא הדין מכל נקודה ונקודה. גם לאו דוקא לאחר ק"פ מעלות, כי אם האחד מהלכו והאחד האיט, יכולים הם גם להיפגש לאחר צ' מעלות ממזרח ור"ע ממערב, או כל מספר אחר.

כשהכיר צורת הדברים הסתלק. ויבל"ח גם הרב כ"ץ שליט"א מפתח תקוה לא השתתף בהצבעה.

ולא היו באותו מעמד אלא אחדים מהרבנים, שבלא הכנה ועיון במקורות ההלכה הדרוש להחלטה כזאת, שמעו הצעת דברים מפי הרב טוקצינסקי, פלפלו קצת כדרך התלמידים, ועמדו למנין. והנה נראה זה כמשחק הילדים או פחות מזה. והיה מובן וברור לכל שאין כאן מקום לדבר על אסיפת חכמי ישראל, ומשא ומתן אמיתי בהלכה, ועמידה למנין. לא מיניה ולא מקצתיה.

וחובתנו לאמת היא לפרסם עובדא זו ברבים, שלא יבואו לכלל טעות.

(ג) עמוד א:

"בראש כל הדיון עלינו להניח שתי הנחות יסודיות. הנחה ראשונה, הידוע לרבים ולרובם, היא שיש קו תאריך."

זה לשון היסוד עולם (מאמר שני פי"ז): "ובאמת ע"ד כלל אומר, כי אינו אפשר בשום פנים ולא יתכן לבני אדם העומדים כולם ביום^א אחד ורואים את החמה כאחד, שיהי' מקצתם קוראים בשם יום פלוני מימי השבוע ומקצתם בשם יום אתמול או מחרתו, לא לפי הסכמיתנו שאנו מונים ימי השבוע מערב עד ערב ולא לפי הסכמת המונים אותם מבקר ועד ערב^ב. אמנם אפשר הוא ויכול שיהיו בני מקומות המזרח ברגע אחד בעצמו עומדים בליל שבת ויהי' בני מקומות המערב עומדים אז ביוםם של יום הששי עדיין, ואפשר הוא כמו כן אלו ואלו ברגע אחד בעצמם קוראים בשם יום השבת ויהיו אלו בני מזרח עומדים ביוםם ואלו בני מערב עומדים בליל שלו". ואין ביסו"ע שום הבדל אם הם שניהם ביבשה או שניהם בים או אחד בים ואחד ביבשה, כי בבירור כתב דעתו, שאינו אפשר בשום פנים ולא יתכן לבני אדם העומדים כולם ביוםם אחד ורואים את החמה כאחד, שיהיו מקצתם קוראים בשם יום פלוני ומקצתם ביום אתמול או מחרתו.

ואם כן אי אפשר לדון על "קו התאריך על פי שיטת היסוד עולם", כי הוא דבר מוכחש מניה וביה. והנה בספר היוםם כשהעתיק דברי היסוד ע"ב בס"י י"ז לא הועתק כל זה, וכנראה גם החזו"א לא ראה דברי היסוד ע"ה הללו.

(ד) עמוד ב הערה 1):

"רצוי באמת לחלק את הכדור לשס"ה מעלות כפי שחלקוהו חכז"ל (ירושלמי ר"ה פ"ג) והנקראות בפי חכז"ל "שס"ה חלונות" או כפי שכנום ספרי קבלה שס"ה "כוים", כמספר ימי השנה, שבכ"א מהם מסלול מיוחד וכו'?"

^א בד' שני (ברלין תר"ח): יומם.

^ב נדצ"ל: מבוקר ועד בוקר.

הנה בא כאן לחדש חידוש נורא, לא נזכר כמוהו בשום אחד מן הראשונים, אין לו לא יסוד ולא שורש: שאי אפשר להיות קו תאריך בלי שיהיה כנגדו קו מרכזי. ועד כדי כך הוא משועבד לזה, עד כי יקרא לקו החשוב הזה "מציאות". ובאמת כי גם אם לו יהי כן, כי חשבונות קו התאריך תלויים בקו מרכזי, רחוק הוא מלהיות "מציאות". גם הקו המשוה אינו מציאות, כי אם קו חקוק בדמיון לעשות החשבון. ואל תתמה על החפץ, כי מחמת ערוב הדמיון עם המציאות בא לו החידוש הזה של קו מרכזי. כי הסברא הראשונה נותנת אשר גבול הניתן לכל דבר הוא גבול מציאותי ומוחשי, ולא גבול דמיוני. גבולות הארץ ניתנו בתורה על פי מקומות מקומות, ולא על פי קו מתוח ממקום למקום, חוץ מגבול המערבי שהוא הים – שם הגבול הוא קו מתוח בים. וכמה הגיוני ומוטעם בסברא הוא קו התאריך אשר יסודו הוא בקו הגבול בין הים ובין היבשה, גבול מציאותי ומוחשי. וכדי לדחות סברא פשוטה זו מן הדעת, היה צריך להחשיב הקו המרכזי הבדוי הזה עד לדרגה של מציאות.

(ט) שם:

"וכשם שאין להמלט מן קו תאריך, כך גם אין להמלט מן קו מרכזי (המקביל כנגד קו התאריך בחצי הכדור השני), דאם אין מקום קבוע למרכז אי אפשר לקבוע מקום לקו תאריך, דהרי בכל נקודה ונקודה יש לצייר אותו הציור שממנו יתפלגו שני אנשים לסובב את הכדור, זה לימיו וזה לשמאלו, ובהפגשם בקו המקביל שממש נתפרדו ימצאו מתנגשים זל"ז ביום תמים".

ראה כי הציור שהמציא מדעתו לתת משל ולהסביר ענין קו התאריך, הוא הפך בעצמו להיות שורש ומקור לסברא מוכרחת. ואם היה משאיר רק הציור והמשל הראשון – מבלי לשלוח את ראובן ושמעון מירושלים האחד למזרח והאחר למערב, ומבלי להעמיד משה ואהרן על אבן השתיה וכל כלל ישראל לצדיהם בעיגול למזרח ולמערב – לא היה נולד כלל ההכרח הזה של הקו המרכזי, כי מהיכתי תיתי צריכים אנו לשני אנשים שיתפלגו לסובב את הכדור שמקום מפגשם הוא יוצר לנו את שאלת קו התאריך. כך דרכה של סברא? שהמושל משל להסביר השאלה באופן מסויים, יוצר מתוכה את הסברא המוכרחת? הן נעשה המשל הטפל למושל על הענין.

אילו היה מצייר השאלה כאשר צייר היעב"ץ במור וקציעה, על שלשה אנשים, האחד יושב במקומו, השני יצא להקיף כדור הארץ דרך מזרח, והשלישי יצא להקיף כדור הארץ דרך מערב, והמה מונים כל אחד ואחד לעצמו את ימי השבוע והשנה. כתום שנה חזרו שלשתם ונפגשו במקום היציאה, ויאמר זה שנשאר במקום כי היום יום שני, וזה שהקיף למערב יאמר כי היום יום ראשון, וזה שהקיף למזרח יאמר כי היום יום שלישי. האם יש כאן הכרח לקו מרכזי?

ומה שקרא קו התאריך "מקביל" לקו המרכזי הבדוי שלו, הוא שבוש הלשון. כי שני קוים מקבילים הם שלעולם לא יפגשו, וזה אי אפשר בקוים הנמתחים על הכדור מקוטב אל קוטב, רק בקו רוחב המקבילים לקו המשוה.

והנה האחרונים שדנו בזה נתנו ציורים אחרים, עי' מור וקציעה או"ח סי' שד"מ: בחו"ל השבת משתנה, בכל מקום ומדינה. יש מדינה שנוהגת היום שבת, ובמדינה אחרת שכנגדה באורך הכדור הוא חול. ולא עוד אלא אפי' במדינה אחת עצמה, יכול להשתנות השבת לעובדים ושבים. כי ההולך ונוסע ממזרח למערב ומקיף הכדור הארצי, ימצא בשוכו למקום שיצא משם מפסיד יום אחד בחשבון. והנוסע ומקיף הארץ ממערב, מוצא בחזירתו למקומו הראשון הרויח יום במספר ימי שנה. נמצאו זה וזה מחולקים בשבת שלהם מבני המדינה שיצאו ממנה ושבו אליה, ששלשתן אינם שוים במנין, לכל אחד שבת בפני עצמו. ע"כ. ועיין בספר הברית ח"א מאמר ד' פ"י, הציור שצייר שם.

(ז) שם:

"ונצייר לנו גם משל שלישי זה: משה ואהרן עומדים על אמצע "אבן השתיה" וכו', ואם נצייר לנו עוד: שכל עם ישראל התייצבו במעגל בשורה עגולית לשני הצדדים אלו למזרח ואלו למערב, עד שהקיפו את כל הכדור, ועד שהגיעו זה לעומת זה באמצע טבור הים, בק"פ מעלות – הלא מתבלטת גם בציור זה אותה המציאות: שבו בזמן שלכל אלה שהקיפו את קצה הכדור למזרח ירושלים עד לטבור הים **התקדם** לכאור"א מהם (שה אחר זה) יום השבת במשהו מוקדם (וכו') – באותו זמן גופי' **התאחר** היום לכל אלה שהתייצבו במערכה עד לטבור הים, ורק לכשהגיעו המקיפים משני הצדדים אלה הבאים ממזרח מול אלה הבאים ממערב – לנקודת ק"פ המעלות, בטבור הים, ונפגשו זה מול זה, **רק שם מצאו את עצמם מתנגשים ביום שלם**. בזמן שלזה שהתייצב לצד מזרח נשלם לו יום א' ומתחיל לו יום ב' אז לזה שהתייצב לצד מערב עדיין נשלם לו יום ש"ק ומתחיל לו יום א'. [ועד"ז בכל נקודה ונקודה שממנה תתפצלנה שתי שורות של אנשים או שממנה יפרדו שני אנשים לסובב את הכדור, אחד לימין ואחד לשמאל, שבהפגשם אח"כ בסובב זה מול זה לאחר ק"פ מעלות ממקום שהתחילו להקיף מוכרחים למצוא ביניהם הפרש של יום תמים]". (ההדגשות במקור)

הנה בציור הזה היה יכול להעמיד את כל ישראל בשורה אחת מעגלית בעיגול כדור הארץ, מאבן השתיה ומערבה, כל אחד ואחד מערבית יותר לחבירו, עד כי העומדים על הר הזיתים ממזרח, או אפילו על אבן השתיה ממזרחו של הראשון שהחלו עמו את העיגול, יאמרו שהיום יום א' והעומד הראשון על אבן השתיה וממנו למערב יאמרו היום יום ב'. וכמו כן היה יכול להעמידם מאבן השתיה ומזרחה, וכמו כן היה יכול להעמיד שנים למזרח ואחד למערב וכל כי האי. וכל כך הוא משועבד למסקנה שלו כי ק"פ מעלות לכל צד הוא קו התאריך, עד כי בציור השאלה הוא מעמיד אותה באופן שרק אחר ק"פ מעלות מתנגשים ביום שלם, כאשר הדגיש בספר. ואם היה מצייר כי בכל נקודה ונקודה שעל פני כדור הארץ אפשר ויתכן שיפגשו שני אנשים ויהיה ביניהם הפרש יום במנינם, לא היה כל כך ברור ומשכנע כי בק"פ מעלות מירושלים הוא קו התאריך.

(ח) עמוד ה:

"מציאות קו מרכזי"

בתורה ובנביאים ובכתובים ובתלמודים ובפוסקים שם "מזרח" ושם "מערב", הרי זו ראייה כי יש קו מרכזי.

ואין בכל זה ממש! כי כל מזרח ומערב מתייחס אל מקום על פני הארץ, או אל אדם העומד בארץ. וכל אדם ואדם וכל מקום ומקום יש לו מנקודתו, מזרח לצד זריחת השמש, ומערב לצד שהשמש שוקעת ונעשה ערב. [וכן גם צפון ודרום, נקרא כן לכל מקום ומקום, הצפון לרוח שהוא צפון ונסתר מן השמש, והדרום בצד שהשמש דר בו - לנו יושבי צפון הכדור. ולא מפני שיש קוטב צפוני וקוטב דרומי, אשר הקו המשווה הוא קו מרכזי אשר ממנו יש צפון עולמי ודרום עולמי, כאשר עולה לפי הבנת הספר]. וכל מזרח ומערב המוזכר בתורה ובנביאים ובכתובים ובתלמודים ובפוסקים³, יוכיח כי הוא ענין יחסי אל המדובר שם, אין מזרח מסומן ואין מערב מסומן.

³ ולתועלת הענין נעתיק רשימת מקומות שהוזכר "מזרח" בתורה ובנביאים, והרואה יראה אם יש משם שמץ ראייה כי יש "מזרח" מסומן, וממנו ילמד גם לכתובים ולתלמודין והפוסקים. ורוחב החצר לפאת קדמה מזרחה חמשים אמה. (שמות כז) ולפאת קדמה מזרחה חמשים אמה. (שם לח) והחוננים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה לצבאתם וגו'. (במדבר ב) והחוננים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו וגו' (שם ג) ויסעו מאובות ויחנו בעיי העברים במדבר אשר על פני מואב ממזרח השמש. (שם כא) כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה. (שם לב) שני המטות וחצי המטה לקחו נחלתם מעבר לירדן ירחו קדמה מזרחה. (שם לד) והערבה והירדן וגבול מכנרת ועד ים הערבה ים המלח תחת אשדות הפסגה מזרחה. (דברים ג) עלה ראש הפסגה ושם עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך. (שם) אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש. (שם ד) שני מלכי האמורי אשר בעבר הירדן מזרח שמש. (שם) וכל הערבה עבר הירדן מזרחה. (שם) ושבתם לארץ ירושתכם וירשתם אותה אשר נתן לכם משה עבד ה' בעבר הירדן מזרח השמש. (יהושע א) ויחנו בגלגל בקצה מזרח יריחו. (שם ד) הכנעני ממזרח ומים והאמורי והחתים והפרזי והיבוסים בהר. (שם יא) ועד בקעת מצפה מזרחה. (שם) ואלה מלכי הארץ אשר הכו בני ישראל וירשו את ארצם בעבר הירדן מזרחה השמש מנחל ארנון עד הר חרמון וכל הערבה מזרחה. (שם יב) והערבה עד ים כנרות מזרחה ועד ים הערבה ים המלח מזרחה וגו'. (שם) והארץ הגבול וכל הלבנון מזרח השמש וגו'. (שם יג) עמו הראובני והגדי לקחו נחלתם אשר נתן להם משה בעבר הירדן מזרחה וגו'. (שם) הירדן וגבול עד קצה ים כנרת עבר הירדן מזרחה. (שם) אלה אשר נחלת משה בעברות מואב מעבר לירדן יריחו מזרחה. (שם) ויצא הגורל לבני יוסף מירדן יריחו למי יריחו מזרחה וגו'. (שם טז) ויהי גבול נחלתם מזרחה עטרות אדר עד בית חורון עליון. (שם) ונסב הגבול מזרחה תאנת שלה ועבר אותו ממזרח ינוחה. (שם) נגבה לאפרים וצפונה למנשה ויהי הים גבולו ובאשר יפגעון מצפון וביששכר ממזרח. (שם יז)

ולקמן כשירבה קושיותיו על הרז"ה, תראה שרובם הם קושיות על יסוד זה "המרכז". ותחת כי כל איש ישר חושב מסיק מכח הקושיות כי אין "מרכז" הכרחי לקו התאריך, יתעקל כמה עקולי ופשוטי בדברי הראשונים ובלבד שהמרכז עמוד יעמוד.

(י) שם:

"אם אין מרכז אמצעי קבוע אין במציאות לא מזרח מכאן ולא מערב לכאן, בכל רגע ורגע מזריחה החמה בנקודת 90 מעלה שלפני ומעריבה בנקודת 90 מעלה שלאחרי וא"כ בכל היקף מעגלה הולכת כולה למערב או כולה למזרח – עדי השלימה מעגלה. וגם שם בשובה למקומה אין נקודה **לגמר** הקיפה ומוסיפה להלוך כולה למערבה או למזרחה, ואין לה לא מזרח ולא מערב וגם לא תחלת יום ולא סוף יום וממילא לא קביעות ימים".

הקורא דברים אלה יתפלא, וכי צריכים אנו לתת מערב ומזרח לחמה? הן כל ענין המזרח והמערב הוא בהתייחס לכל מקום ומקום בארץ, שהמזרח הוא מקום שהחמה זורחת משם, והמערב הוא מקום שהחמה שוקעת שם כשנעשה ערב, אבל החמה עצמה ודאי אין לה לא מזרח ולא מערב! הרי הדבר ברור כי החמה מקיפה הכדור בלא התחלה ובלא סוף, יומם ולילה לא תשבות, ובכל רגע ורגע חצי הכדור יש בו אור יומם וחצי הכדור יש בו לילה וחושך. ואם היינו חוקרים ודורשים למקום התחלה לסבוב החמה, היה עלינו לחקור אחר מקום תלייתה ברביעי מששת ימי בראשית, ולתת לו משפט ההתחלה (כאשר עשה בעל בני ציון). אבל אנו נחקר אחר מקום בכדור הארץ אשר ממנו נתחיל למנות הימים, ומה צורך לנו למצוא גמר ההקפה? וכי בלא "מרכז אמצעי קבוע" אין לכל מקום ומקום על הכדור מזרח ומערב?

(יא) שם:

"ולכשיפרדו שני אנשים מירושלם למשל לסובב את הכדור, אחד מקיף לחצי כדור המזרחי ואחד לחצי המערבי – לכשיפגשו בטבור הים ויתנגשו במספר היום, לא ידעו ולא יבינו פשר דבר".

זאת השאלה על זאת המשל כבר שאל לעיל, ומה מכריח הדבר שיש קו מרכזי? מה ענין זה אל זה? הכי יתנשא המשל למשול עלינו?

(יב) שם:

"ואחרי שיש בכדור הארץ "מזרח" מסומן ו"מערב" מסומן, כנאמר בתורה ובנביאים ובתלמודין ובפוסקים".

הנה כל כך פשוטה לו ההמצאה שעשאה למציאות, שה"מזרח" וה"מערב" הוא מזרח קבוע היוצא מקו מרכזי, ומערב קבוע היוצא מקו מרכזי, עד כי יאמר בבטחה כי בכל מקום שכתוב

(יג) **לא ימיש עמוד הענן יומם, וכתיב (תהלים מב) יומם יצוה ה' חסדו, וכתיב (ירמ' לא) כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם, ורבים כמו אלה". ע"כ.**

הרי בשער הספר ובשמו הראה המחבר את ידיעתו בחוקי הלשון, ואיך נסמוך עליו?

^ד ואם נחפש נמצאם רבים מאוד, והנה חלק מהם:

וה' הולך לפניו יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה (שמות יג)

כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו וגו'. (שם מ)

ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים וגו'. (ויקרא ח)

ויש אשר יהיה הענן מערב עד בוקר ונעלה הענן בבוקר ונסעו או יומם ולילה ונעלה הענן ונסעו (במדבר ט)

ובעמוד ענן אתה הולך לפניו יומם ובעמוד אש לילה. (שם יד)

באש לילה לראותכם בדרך אשר תלכו בה ובענן יומם. (דברים א)

והגית בו יומם ולילה. (יהושע א)

ויהי כאשר ירא את בית אביו ואת אנשי העיר מעשות יומם ויעש לילה. (שופטים ו)

חומה היו עלינו גם לילה גם יומם. (שמואל א כה)

ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם יומם ואת חית השדה לילה. (שמואל ב כא)

ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה וגו'. (ישע' ד)

וסוכה תהיה לצל יומם מחורב. (שם)

ויקרא אריה על מצפה ד' אנכי עומד תמיד יומם ועל משמתי אנכי נצב כל הלילות. (שם כא)

ופתחו שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו. (שם ס)

לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנוגה הירח לא יאיר לך וגו'. (שם ס)

ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי (ירמ' ח)

אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (שם לג)

ואתה בן אדם עשה לך כלי גולה וגולה יומם לעיניהם. (יחזקאל יב)

ובתורתו יהגה יומם ולילה. (תהלים א)

אלקי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי. (שם כב)

כי יומם ולילה תכבד עלי ידך וגו'. (שם לב)

היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה וגו'. (שם מב)

יומם ולילה יסובבוה וגו'. (שם נה)

וינחם בענן יומם וכל הלילה באור אש. (שם עח)

לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם. (שם צא)

יומם השמש לא יכבה וירח בלילה. (שם קכא)

יומם יפגשו חושך וכלילה ימששו בצהרים. (איוב ה)

חתר בחושך בתים יומם חתמו למו לא ידעו אור. (שם כד)

הוריתי כנחל דמעה יומם ולילה. (איכה ב)

אשר אנכי מתפלל לפניך היום יומם ולילה וגו'. (נחמיה א)

ונעמיד משמר עליהם יומם ולילה מפניהם. (שם ד)

ובעמוד ענן הנחותם יומם ובעמוד אש לילה להאיר להם את הדרך אשר ילכו בה. (שם ט)

כי יומם ולילה עליהם במלאכה. (דה"י א ט)

להיות עיניך פתוחות אל הבית הזה יומם ולילה וגו'. (דה"י ב ו)

וכי תאמר כי המחבר מוסמך ובקי בלשון, ויש לסמוך על עדותו. הנה מלבד מה שכבר הערתיך על שימוש במלת "מקביל" שלא במקומו, התבונן בשם אשר נתן לספרו וראה ידיעתו בלשון. שם הספר: "**היומם** בכדור הארץ", יוכיח על חוסר מחשבה תוריית במקור לשון הקודש בתורה הקדושה. כי הנה תיבת "יומם" בשם ספרו עם ה"א הידיעה, כוונתו למה שנקרא בעברית מודרנית "יוממה", והוא "מעת לעת". אמנם בלשון התורה "יומם" הוא חצי היממה שבה האור שולט, והיפוכו הוא הלילה. ואמת פשוטה זו מבוארת היא בספר "יסוד עולם", שהמחבר נסמך עליו בכל כוחו. וז"ל (מאמר שני פ"י): והענין השני שעליו יאמר שם היום בלשונו הוא היום שכנגדו לילה, כענין שנאמר (בראשית ח) יום ולילה לא ישבתו, לך יום אף לך לילה (תהלים עד), יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחזה דעת (שם יט), ורבים כאלה. **ובכמה מקומות מהמקרא הוא נקרא היום שלפי הענין הזה יומם, כענין שנאמר (שמות**

וגד וראובן וחצי שבט המנשה לקחו נחלתם מעבר לירדן מזרחה וגו'. (שם יח)

ושב משריד קדמה מזרח השמש על גבול כסלות תבור וגו'. (שם יט)

ומשם עבר קדמה מזרחה גתה חפר וגו'. (שם)

ושב מזרח השמש בית דגן ופגע בזבולן וגו'. (שם)

ושב הגבול ימה אזנות תבור ויצא משם חוקוקה ופגע בזבולן מנגב ובאשר פגע מים וביהודה הירדן מזרח השמש. (שם)

ומעבר לירדן יריחו מזרחה נתנו את בצר במדבר וגו'. (שם כ)

וילך במדבר ויסב את ארץ עדום ואת ארץ מואב ויבא ממזרח שמש לארץ מואב וגו'. (שופטים יא)

כתרו את בנימין הרדיפוהו מנוחה הדריכוהו עד נוכח הגבעה ממזרח שמש. (שם כ)

ויאמרו הנה חג ה' בשלו מימים ימימה אשר מצפונה לבית אל מזרחה השמש למסלה העולה מבית אל שכמה ומנגב ללבונה. (שם כא)

עמד על שני עשר בקר שלשה פנים צפונה ושלשה פנים ימה ושלשה פנים נגבה ושלשה פנים מזרחה והים עליהם מלמעלה וכל אחוריהם ביתה. (מלכים ז)

מן הירדן מזרח השמש את כל ארץ הגלעד הגדי והראובני והמנשי וגו'. (מלכים ב י)

מי העיר ממזרח צדק יקראו לרגלו וגו' (ישע' מא)

העירותי מצפון ויאת ממזרח שמש יקרא בשמי וגו' (שם מא)

אל תירא כי אתך אני ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך. (שם מג)

למען ידעו ממזרח שמש וממערבה כי אפס בלעדי וגו'. (שם מה)

קרא ממזרח עיט מארץ מרחק וגו'. (שם מו)

וייראו ממערב את שם ה' וממזרח שמש את כבודו וגו'. (שם נט)

וכל העמק הפגרים והדשן וכל השדמות עד נחל קדרון עד פנת שער הסוסים מזרחה קודש לה' לא יתנש ולא יהרס עוד לעולם. (ירמ' לא)

ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח וגו' (עמוס ח)

הנני מושיע את עמי מארץ מזרח ומערץ מבוא השמש. (זכריה ח)

ועמדו רגלי ביום ההוא על הר הזיתים אשר על פני ירושלם מקדם ונבקע הר הזיתים מחציו מזרחה וימה גיא גדולה מאד ומש חצי ההר צפונה וחציו נגבה. (שם יד)

כי ממזרח שמש ועד מבוא גדול שמי בגוים וגו'. (מלאכי א)

"גם החשבון התוכני של המולדות מוכיח שהמרכז הישראלי הוא ירושלים, דכל חשבונות המולדות והקביעות של ישראל שנמסרו לנו מימות בריאת העולם, מבהר"ד (וי"ד) עד היום – נוסדו רק על קו ירושלים".

היסוד עולם כתב (מאמר רביעי פ"ג ופ"ז) כי רק הכוזרי והרז"ה (והרמב"ם) יחשבו כי חשבון האמצעי הוא על ירושלים, אבל ר' חסאן הדיין וראב"ח יאמרו כי על קצה המזרח יחשבו החשבון, ודעת היסוד עולם^ה כי על טבור הארץ (והוא כ"ג מעלות ומחצה מזרחית לירושלים לדעתו) על קו המשווה נוסד החשבון – וכל הראשונים חוץ מהרז"ה והכוזרי כתבו לא כאשר כתב המחבר.

וז"ל היסוד עולם (מאמר רביעי פ"ג): העיקר הראשון הוא שניסד בכאן, ונציע כי לרגע תחלת הלילה במקום טבור הארץ שכבר ידעת והכרת איזה הוא, הן מתיחסות שעות סימן המולד וחלקיו. ר"ל כשנחשב לתקן את המולד ויוציאו החשבון לומר הוא א' ו' תק"מ, ע"ד משל, כי הענין בזה הוא בכדי חצי שעה אחת אחר חצות ליל מוצאי שבת במקום טבור הארץ חל או יחול רגע מולד החודש הוא".

"והוצרכתי להציע העיקר הזה בכאן, מפני שראיתי כי גדולי המחברים כגון רב חסאן הדיין ז"ל, ור' יצחק בן רקופיאל ז"ל, והרב ר' אברהם בר חייא ז"ל, יסדו בחבוריהם ואמרו, כי על קצה מזרח הקו השווה יסדו לנו קדמונינו ז"ל חשבון המולדות והתקופות".

"והנה בעל ספר הכוזרי ובעל ספר המאור ז"ל יאמרו, כי מטעם ההלכה הזו של נולד קודם חצות ילמדו בהם כי על ירושלים או על אמצע א"י יסדו לנו קדמונינו ז"ל חשבון המולדות והתקופות".

"והנה רבינו משה ע"ה ראה ליחס חשבונותיו לתחלת הלילה באקלים ירושלים".

הנה דרך הספר מאד לא ברורה, לייסד יסודות על פי דעת הרז"ה והכוזרי, ועל פיהם לבאר דעת שאר הראשונים החולקים עליהם.

(טז) שם:

"ואם נתברר שחשבון המולדות נחשב רק מירושלים גם מזה מתברר שירושלים היא לנו – בנוגע לזה – כגרינוויץ לאומות, וכשם שגרינוויץ שנעשתה בתקופות הללו, מרכז לרוב האומות וממילא קו התאריך שלהם ק"פ מעלות לגרינוויץ – כך גם ירושלים היא מרכזנו אנו, וממילא קו התאריך ק"פ מעלות מירושלים, דמרכז לא יתכן בלתי אם הוא באמצע, ובאשר תוכיח גם המציאות של פגישות אנשים, המקיפים בקצב שווה את שני חצאי הכדור, וכדברינו לעיל".

^ה ראה בעמ' מ מהספר שכתב ש"יש הפרש בין אמצע הישוב ששם מדובר מנולד קודם חצות – לבין ירושלים שעור שעה ותרי"ב חלקים". וידעת כי על טבור הארץ יעשה היסוד"ע חשבונות המולד, וארץ ישראל מערבית לטבור הארץ שעה ותרי"ב חלקים. וראה גם בעמ' מח הערה (1).

(יג) עמוד ו:

"וכמוסכם מכל האומות וכמובן גם מאליו".

כאן יצא המרצע מן השק, מנין לקח זאת המחבר בפשטות כל כך. כי אומות העולם בבואם לקבוע קו תאריך, בחרו קודם כל נקודת מרכז היא גריניץ אשר במדינת אנגליה, קרוב לקצה המערבי של הישוב, ועשאוהו לנקודת המרכז (נקודת מעלה 0), ומשם ק"פ מעלות לכל צד למזרח ולמערב עשו קו התאריך. ותלך מחשבת הרב המחבר שבי אחר החכמה החיצונה של אומות העולם, וכל כך נשתעבד לה עד כי בטוח הוא אשר בכל מקום שנאמר מזרח ומערב בתורה נביאים וכתובים ובתלמודים ובפוסקים כי מסכימים הם עם זה. הרי שלא מחכמת התורה נולדה לו מוסכמה "מציאותית" זו, רק נתקיים בנו ושפחה כי תירש גבירתה, ואומות העולם גונבי החכמה הם שעבדו את מחשבתו לראות זאת.

(יד) שם:

"והיש כל שום ספק למי שהוא על מקום המרכזי הישראלי? הלא פשוט לכל הדעות שלא הי' ולא יהי' לישראל שום מרכז אחר בלתי ארץ ישראל, בתוכה ירושלים, ובירושלים מקוהמ"ק, שם מרכז היצירה שממנו נברא העולם (יומא נ"ד: ועוד) וכו'".

דעת כל הראשונים שבאו לדינו – חוץ מהרז"ה והכוזרי (ואולי גם התשב"ץ) – אינה כאותה פשטות אשר יאמר עליה "לכל הדעות". רובם ככולם לא ידעו ולא הכירו את הישוב התחתון, וסברו כי היבשה היא מחזקת חצי מכדור העולם, ק"פ מעלות ממערב למזרח, ואין אחד מהם אומר כי ארץ ישראל היא מרכז העולם !!

הראשונים הללו הם: הרמב"ם פ"א מהלכות קידוש החודש ה"ז, והיסוד עולם מאמר ב' פ"ג ועוד, וראב"ח הנשיא בס' העבור מאמר ב' שער ז', וכפתור ופרח פ"ו, וראב"ע בס' העבור, כולם כתבו כי ירושלים נוטה מאמצע העולם למערב. ולא חשו לאותה פשטות "לכל הדעות" של המחבר "והיש כל שום ספק למי שהוא על מקום המרכזי הישראלי?". ואיך אפשר לקבוע יסוד מוסד בפשטות גמורה "לכל הדעות!", כמעט כמשה מפי הגבורה, בדבר שכמעט כל הראשונים חולקים עליו? ואם נתערב קורטוב של רוח לאומיות בענין, מתורצים כל הקושיות מהראשונים !

הנה ייעד לנו בפתח דבריו כי הספר יבאר דעת שאר הראשונים שלא ראו רבנינו במקורם, לבד דעת הרז"ה והכוזרי – ואיך אפשר לייסד עיקר העיקרים של כל הענין על דעת הרז"ה והכוזרי, נגד דעת כל אותם הראשונים אשר דבריהם הוא אמור לברר ?

(טו) שם:

והנה כעין דברי הזוהר הק' הללו, הם גם דברי הרמב"ם במורה נבוכים ח"ג פ' ע"ג: וכבר התבאר במופת שהארץ כדורית ושמוה מיושבת על שתי קצוות הקוטר, וכל איש משוכני שתי קצוות ראשו אל השמים ורגליו לצד רגלי האחד שהוא בראש הקוטר האחר, וא"א נפילת אחד מהם כלל ולא יצויר מפני שאין אחד מהם למעלה ואחד למטה, אבל כל אחד מהם אחד למעלה ולמטה בהצטרף אל האחר. ע"כ. והרמב"ם הן לא ידע מן הישוב התחתון, אלא שהלך בדרך החכמים הקדמונים כי היישוב הוא מחזיק ק"פ מעלות מקצה המערב עד קצה המזרח. וכל דברי הזוהר הק' מתפרשים היטב על פי הנחה זו, ליושבי קצה המזרח לעומת יושבי קצה המערב, בלי ידיעת היות ישוב בתחתית הכדור. ואינו ענין כלל לכאן.

(יט) עמוד ט:

"הראשון שמצאנוהו מדבר בזה הוא רבי חסאן בר' חסמאן הדיין, ואחריו רבי יצחק בר' ברוך, ואחריו רבי אברהם בר' חייא הנשיא בספרו "העבור", ואחריהם הכוזרי והרז"ה, אח"כ רבנו יצחק הישראלי בספרו יסוד עולם, ועוד מרבתינו ז"ל. והנה בנוגע למרכז שלנו, המסמן את המזרח והמערב, הכל מודים שלא הי' ולא יהי' לנו מרכז אחר זולת אר"י וירושלים, כמובא לעיל וכמובן גם מעצמו, מהם שכתבו זאת גם בפירוש ומהם שמכללא איתמר כך מדבריהם".

איך אפשר לייחס לראב"ח הנשיא וליסוד עולם, מרכז על אר"י וירושלים? הרי ראב"ח והיסוד עולם מתארים את הישוב שהוא ק"פ מעלות – חצי כדור ממש – וארץ ישראל אינה במרכז! איך אפשר לכתוב "הכל מודים שלא הי' ולא יהי' לנו מרכז אחר זולת אר"י וירושלים"? ואיך ייחס דעה זו לרבי חסאן הדיין, המעמיד עיקרי המולדות על קצה המזרח ולא על ירושלים – שזו אחת הראיות של המחבר למרכזותה של ירושלים?

אמת כי הכוזרי והרז"ה כתבו כן בפירוש, שירושלים באמצע בין קצה המזרח לקצה המערב (והם שנתכוין אליהם באמרו "מהם שכתבו זאת גם בפירוש"), אך מכח זה כתבו בפירוש כי קו התאריך הוא בקצה המזרח, מתאחר י"ח שעות לירושלים. וכפרו בהמצאה הבדויה של נקודת מרכז שממנו יוצא קו התאריך.

והספר לא הביא לנו אפילו מקום אחד "שמכללא איתמר כך מדבריהם", מפני שקו המרכז הוא דבר ברדי שנמשך בו אחר אומות העולם בהסכמתם, ולא עלתה על דעת אחד מקדמונינו ז"ל.

(כ) שם:

"אלא שמשום שרבותינו הראשונים זלה"ה דברו אז רק מחצי הכדור העליון ועליו עשו כל חשבונותיהם – נולד הסכסוך בנוגע לחשבון היום: אם אין מתחשבים לגמרי עם חצי הכדור השני שלמטה וכאלו איננו, או שבא גם חצי הכדור התחתון בחשבון, דאפילו איננו מן הישוב עכ"פ ישנו במציאות".

מה ענין חשבון המולדות שנחשב מירושלים (דהיינו שסימן בהר"ד הנמסר למולד שנת תוהו, וממנו יסוד ופינה לכל המולדות שמרחקם שוה כ"ט יום י"ב שעות ותשצ"ג חלקים ממולד למולד, הוא על הזמן כפי מה שהוא בירושלים) להכריע שהיא נקודת המרכז אשר ממנה נמדוד (לפי דעתו) את קו התאריך? וכי מה שבחרו חכמים לתת הסימן למקום מושב לשכת הגזית בירושלים, יש לו קשר לשאלה היכן הוא מקום מרכז העולם? והרי היסוד עולם (שהספר העתיקו בסימן י"ז אות ז', עמ' נ"ד) כתב שחשבון המולדות אינו ענין כלל לתחילת היום, עיי"ש.

ואם לשעבר רמז ברמיזה כחוט השערה מהיכן שאב את יסודותיו למדוד קו התאריך על פי קו מרכז, הנה כאן הוא רמז עבה כקורת בית הבד: "כשם שגרינוויץ שנעשתה בתקופות הללו מרכז לרוב האומות, וממילא קו התאריך שלהם ק"פ מעלות לגרינוויץ (ההדגשה במקור, ללמד כי זה מקור הסברא!) – כך גם ירושלים היא מרכזנו אנו, וממילא (כלומר, באשר נמשך בדעתו אחר חכמי אומות העולם והסכמתם בתקופה האחרונה) קו התאריך ק"פ מעלות מירושלים".

וכמה צחוק יש בסיום דבריו, כמי שמתפתה מדברי עצמו, "להוכיח" מ"המציאות" של "פגישות אנשים המקיפים בקצב שוה את שני חצאי הכדור", אשר כידוע זהו משל וציור שהמציא מדעתו להסביר שאלת קו התאריך, בזמן שהיה אפשר לציירו בציורים אחרים, וכל כך נשתעבד לה עד שנעשתה לו להוכחה מהמציאות.

(יז) עמוד ח:

"והנה אומות העולם, אחרי שנודעו גם הם מכדורית הארץ" ובהערה 1) שם: "שידעוהו חכז"ל בקבלה, וכאמור בירושלמי ע"ז רפ"ג ומרומז גם בבבלי שם, ובמ"ר במדבר פי"ג".

אם כי אין הדבר נוגע לשאלת "קו התאריך", נראה למה קורא המחבר "קבלת חז"ל".

ז"ל הירושלמי ע"ז ריש פ"ג (וכאותו הלשון במ"ר במדבר פי"ג): א"ר יונה, אלכסנדרוס מוקדון כד בעא מיסק לעיל והוה סלק וסלק, סלק עד שראה את העולם ככדור ואת הים כקערה, בגין כן ציירין לה בכדורא בידה. ע"כ. ובא זה המאמר לבאר מה שאמרו חכמים על פסילי ע"ז "אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל או ציפור או כדור". הוה אומר, כי אומות העולם עושים פסיליהם ובידם כדור, והוא לפי שהאומות נמשכים אחר אלכסנדרוס מוקדון שראה את העולם ככדור. וכאן הבן שואל, האם יצדק על זה לומר "שידעו חכז"ל בקבלה"?

(יח) שם בהערה:

"ובזוהר ויקרא (י'). כתוב לאמר: בספרא דרב המונא סבא כל ישובא מתגלגלא בעיגולא ככדור' אילין לתתא ואילין לעילא כו' כפום כל אתר ואתר דקיימין בקיומיהו כשאר בני נשא, ואית אתר כד נהיר לאילין חשיך לאילין, לאילין יממא ולאילין לילא, ואית אתר דכלא יממא כו'".

ביטוי של קלות ראש במליצה שדופת קדים. כי קצה המזרח של הראשונים שבסין, רחוק צ' מעלות מקצה המזרח שהמציא הוא בטבור הים. וההפך הגמור – עליו הוא כותב בהמשך - הוא ק"פ מעלות, לא צ'.

(כג) שם:

"וששיטה זו היא גם נגד הירושלמי".

כבר הערתיך לעיל על הערה 1) בעמוד ב', כי קישור הירושלמי לענייננו הוא בלשון לבד, אפילו לא בדרך רמז ודרוש, ועיין לק' בהערתינו לסט"ו.

(כד) עמוד כג:

"אבל שטה זו, הקובעת את קו התאריך 90 מעלות מזרח ירושלים, היא כל כך תמוהה ומופרכה עד שממש לא יאומן כי תסופר".

ונקדים ציור תבנית העולם כפי שהיתה דעת הרז"ה ושאר הראשונים, כמפורש בדבריהם. העולם הוא כדור, חציו התחתון כולו מים, מי האוקינוס, וחציו העליון כולו יבשה. הוה אומר: 180 מעלות יש ליבשה בחלקו "העליון" של כדור העולם, וכנגדן 180 מעלות כולו ים בחלקו "התחתון" של כדור העולם. החלק המיושב מן היבשה תופש מהמזרח למערב את כל 180 המעלות של היבשה, ואילו מן הצפון לדרום מתחיל הישוב מ-23 מעלות דרומית לקוטב הצפוני ועד קו המשווה (ויש אומרים עוד 16 מעלות דרומית לקו המשווה). אלו הן ארבע הנקודות אשר הציג הרז"ה: קצה המזרח, טבור הארץ, קצה המערב, טבור הים. ודברים אלה ברורים ואין חולק עליהם.

כיום אנו יודעים, כי מה שהיה פשוט וברור לקדמונים, מכח הסברא או מחקירותיהם, כי הישוב ממזרח למערב הוא 180 מעלות, אינו כן. מקצה המזרח שהיה ידוע בזמנם ועד קצה המערב שהיה ידוע בזמנם (בפולך הרביעי אשר עליו ידבר הרז"ה), יש בערך 135 מעלות בלבד. ומצד זה יש לנו לומר כי המציאות הזו היתה כן מימי בראשית, אלא שלא היתה ידועה לראשונים. ויודעים דורות האחרונים, מה ששגו וטעו בו דורות הראשונים.

אולם מה שנתעלם מידעתם היבשות אשר בחצי הכדור "התחתון", והיום הם ידועים ומיושבים, אין זה כחוסר ידיעה שהאחרונים יודעים יותר מהראשונים. כי אכן לא הכחישו היות מקומות יבשה גם בחצי "התחתון" אשר יקראוהו ים ויבשה, כי כאשר יש ימים בחצי הנקרא בפייהם יבשה, כן יצדק שיהיו יבשות בחצי הנקרא בפייהם ים¹. אבל המציאות בימיהם היתה שכל היבשות החדשות אשר לא היו ידועות, לא היו ראויות לקרא בשם יבשה ויישוב.

הנה מי שדבר בפירוש רק מחצי העליון, ומכחיש קריאת שם היום בחצי הכדור התחתון, הוא היסוד עולם. אבל הרז"ה והכוזרי יתנו שם היום למערב אר"י י"ח שעות, גם אם סברו שכולו אוקיינוס וקראו לאמצעיתו טבור הים.

וראה דרכו, כי מערב דעות הראשונים זה בזה. יוכיח מדעת הרז"ה והכוזרי על היסוד עולם, ויקשה הקושיות שעל היסוד עולם על הרז"ה והכוזרי.

(כא) עמ' יח:

"ומה שהכריח להגאון בעל חז"א שליט"א לחדש גם חדשה גדולה זו: "שלא המעלות נדונות כאן אלא היבשה הנטפלה לירושלים", מובן שזוהי בשביל החרדה שחרד גם הוא (כמו שחרדנו אנחנו כולנו) מהתוצאה המעציבה שתוכל להוצר ע"י פסק שכזה "שאחרי צ' מעלות משתנה היום" שתתהווה ח"ו מהפכה בקביעות יום השבת בכל מדינות מנזורי" מנגוליה סיביר שבצפון ואוסטראליא וניוזילנד ואיים הרבה בדרום כשיצטרכו לפתע פתאום לשנות את שבתם ליום א'! ולפיכך באר את דעתו שלא קבע גם הוא את קו התאריך לצ' מעלות אלא לסוף היבשה".

הטיל מום בחזון איש, לומר כי סבה חיצונית, "בשביל החרדה שחרד גם הוא מהתוצאה המעציבה", היא שהביאתו לחתוך ההלכה? וכי מי לימדו הפסיכולוגי' הזו בנפש זולתו, כי בשבילה סבר כן בדעת הרז"ה? והלא סברא חזקה כברזל מוצק היא, כי מצוות התורה והקיצים והגבולות הצריכים להם דברים הנתפסים ונמצאים בחוש לכל אדם, כמו שפת הים שהוא מקום שכלה היבשה ומתחיל הים. וכמה דחוק הוא שאמרה תורה לאדם שידע כי קצה הגבול הוא במקום שאם ימתח קו מקוטב הצפוני אל קוטב הדרומי, למזרחו התאריך הוא כזה ולמערבו ישתנה התאריך. וכי לומר סברא איתנה כצור החלמיש יש צורך "בחרדה מפני תוצאה מעציבה"?

אלא שפשוט לו הדבר, כאשר כתב "מובן" שזוהי בשביל החרדה וכו', כי כך היא הבנתו. ובזה ייחס לזולתו מומי עצמו, כי את התוצאה הוא מבקש, ויעשה כל טצדקי להגיע אליה. וישרה דרך זו בעיניו בלימוד הסוגיא, וכשרה היא לפניו להורות בדרך זו הלכה למעשה! ומעתה בין תבין כי לא אל האמת מגמת פניו, לדעת מה מסקנת הדין הלכה למעשה. ולא למד ועיין בדברי הראשונים כמסתפק בספק השקול וכמחפש למצוא בדבריהם איך הוא הדין. אלא אל התוצאה הוא חותר. והחרדה הגדולה אשר חרד שלא לשנות היום בופן, היא הביאתו להסכים כי השבת בופן היא כאשר עשו בטרם נשאלה השאלה. רק אחר כך טרח לעיין למצוא בראשונים שהם מסכימים עמו, וכל מה שאינו מסכים עם התוצאה המסומנת לו, לא הביט ולא ראה.

(כב) עמוד יט:

"שדעתי אני רחוקה לגמרי מדעת הגאון הנז"ל, כרחוק קצה המזרח שבסין מן קצה המזרח הגמור שבטבור הים".

¹ כך הם דברי ראב"ח הנשיא בספר העבור מ"א ש"א: הוי יודע כי כל החכמים המעיינים בענין זה הסכימו כלם על דעת אחת, שהארץ עגולה כגון כדור או כנורת, ומימי הים הגדול יסובבון לה על חציה, ונמצא הארץ חציה יבשה ושם הוא הישוב, וחציה השני טבוע בתוך מימי אוקיינוס ואין בו יישוב. ושאר הימים

"א) קודם כל יש לשאול ע"ז: מה מעלה ומה קדושה ומה יחש מצאו ב"צין" לעשות אותה לנקודה שבה יתחיל ויהי ערב של היצירה ושממנה יתחילו השבתות והמועדים, ולא ממקום שבו קדש אדה"ר ושבו קדשו ישראל את השבת הראשון?".

כבר למדת כי לא משום מעלה ולא משום קדושה ולא משום יחש היתה "צין" מקום התחלת הימים. וכבר אמר החבר בספר הכוזרי (מאמר ב' סי"ח): ודע כי שבתות ה' ומועדי ה' אמנם הם תלויים בנחלת ה'. וטען הכוזרי על החבר (שם סי"ט): הלא תחילת קביעות הימים מן הצין מפני שהוא תחלת המזרח ליישוב – ולמה יאמר החבר כי מפני חשיבותה של ירושלים הוא. ואם המחבר הזה לא הבין מה שהשיב החבר לכוזרי (במאמר ב' פ"כ), כמו שלא הבין גם שאלת הכוזרי כמו שיבואר בפרק המדבר על דעת הכוזרי, אין כאן שאלה ולא תמיהה ולא פירכא!

(כו) עמוד כד:

"ב) ולא עוד אלא אפי' הרז"ה, וביותר הכוזרי, מפורש אמרו שחשבון הימים מתחיל מנקודת אר"י, וכיצד אפוא מתאימים שני הדברים האלה יחדיו, אם מעתיקים את קו התאריך לסין – איזו חשיבות ואיזו "חשבון הימים" נשאר לאר"י ולירושלם?"

כבר שאל הכוזרי את החבר שאלה זו, מה ענין תחילת הימים מצין לאר"י ולירושלים, ותשובתו בארוכה בספר הכוזרי מאמר ב' פ"כ. ומה נעשה אם המחבר לא למד (וגם לא העתיק נכונה) מה שאינו תומך בשיטתו?

(כז) שם:

"דאם נותנים שלשה רבעי כדור למערב ורק רבע אחד למזרח הלא אין לה שום מרכזיות, ואו שהמרכז נעשה בקו 90 מעלה מערב ירושלם, או שהוא "סין" שכל הכדור כולו הוא מערבה".

כל הקורא דברי ס' הכוזרי, מתוך רצון וכוונה להבינם לאמיתתם, רואה כי לא נתן לארץ ישראל שום "מרכזיות". ותוכן כונתו כי מארץ ישראל תחילת חשבון קריאת היום, משום ששם היה אדם הראשון כשנתגרש מגן עדן, והוא התחיל לקרוא שם לימים לפי עניינו בעת השקיעה של שבת הראשונה, ומשם מתחיל להתגלגל קריאת השם לימים. ואינו יכול להמשיך כ"ד שעות, משום שבהכרח צריך שיהיה קו תאריך שיתחלף בו היום. ומקום התחלת המנין אינו יכול להיות קו התאריך, כי מקום קו התאריך צריך להיות כך שכל סביבת מקום ההתחלה תהיה שייכת אליו. וגבול זה הוא קו האופק של ירושלים, דהיינו 90 מעלות ממזרח לו והוא הצין. אך מי שיתוש של מרכזיות מנקר במוחו, אינו מקבל שום הסבר שלא יהיה בו "מרכז".

(כח) שם:

"ג) ומה מוזר הדבר לתת שלשה רבעי כדור העולם למערב, ורבע אחד למזרח". הנשמעה זרות כזו שיהא המערב שלשה חלקי כדור והמזרח חלק אחד?".

הנה כשנפלגו בני האדם בדור הפלגה ונפוצו על פני העולם, ישבו בני שם באסיה, ובני יפת באירופה, ובני חם באפריקה. בארץ ישראל אשר היא בגבול אסיה ואפריקה ישבו בני כנען אשר גם הם מבני חם, עד שבאו ישראל לנחלתם. שלושת חלקי העולם הללו היו ידועים, כל חלק ידע על החלקים האחרים, והיו ידיעות מהכא להתם גם אם לא היו שיירות מצויות. אמנם שאר היבשות אשר נתגלו ברבע האלף הששי – כולל יפן – לא היו ידועים ולא התחשבו בהם. מהיכן הגיעו מתי מעט יושבי הארצות ההם, זאת לא נדע. ועל כן מאז גילוי היבשות החדשות וההתייבשות שם, נעשה שינוי במציאות הישוב שם. וכשם שאם ימשיכו מים למדבר ויטעו שם כרמים, לא יצדק לומר כי הראשונים אשר תיאר את המקום כמדבר טעו, שהרי שינוי במציאות יש. כן גם ההתייחסות ליבשות החדשות כאל מקומות יישוב, הוא מפני שינוי במציאות שנעשה בהם, ולא מפני שהראשונים שגו. וגם זה פשוט, ששינוי המציאות הזה, שבאו אנשים רבים ליישב את חלק העולם החדש הזה, לא הזיז את קו התאריך אפילו כמלא נימא.

ידיעת תבנית הארץ הזו, היתה בלי ספק, **דעת כל הראשונים**, ללא שום חולק. וזה מה שמובן בירושלמי דע"ז (שגם המחבר יודע אותו, שכן רמז אליו לעיל עמ' ח' הערה 1): "שראה את העולם ככדור ואת הים כקערה", ר"ל שהמשילו חצי כדור התחתון שכולו מי ים אוקינוס בקערה.

דעת כל החכמים, גם להבדיל חכמי אומות העולם, היתה כי תחילת קריאת שם היום היא מקצה המזרח, היא צין. לא הרז"ה חידש זאת וגם לא הכוזרי, זו היתה מוסכמה מובנת ומוחלטת, ששרשה בהבנת העולם כחציו יבשה וחציו ים אוקינוס. ועל מציאות זו גם הכוזרי (מ"ב סי' י"ט) אינו חולק, רק טוען על הבנת דבר זה שהוא מפני שצין קצה הישוב ממזרח, והחבר משיב לו כי הוא תלוי בירושלים ששם היא התחילה בקריאת השם, עיי"ש. ועל יסוד ידיעות הללו, שהיבשה ק"פ מעלות ושהיום מתחיל מקצה המזרח – יסד הרז"ה את פירושו על שלש השמועות שבסוד העבור.

ומעתה תראה כי כל תמיהותיו ופרכותיו, אינן כלום, לא תמיהה ולא פירכא, שביתין ושביקין בטלין ומבוטלין. ונבוא לראותם על הסדר:

(כה) שם:

אשר במחצית היבשה, הוא בענין האיים אשר במקוה המים, ותמצא היבשה בארץ מדתה כמדת הים וראיה לדבר זה מן התורה, דכתיב יקוו המים מתחת השמים אלא מקום אחד ותראה היבשה ויהי כן, כאשר נקוו המים אל מקום אחד כן נראית היבשה במקום אחד, וכמדת זה כן מדת זה, ועל קצבה אחת נחלקו. וכן כתוב ויקרא א' ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים, וכל דבר במעשה בראשית אשר חלקו המקום לשנים וקראת בשני שמות, אתה מוצא מדת האחד כמדת השני. ככתוב ויקרא א' לאור יום ולחשך קרא לילה, וכמו שמדת יום שוה למדת לילה, כן מקוה המים כמדת יבשה. וכמו שיש מקומות שהיום עודף על הלילה ומקומות שהלילה עודפת על היום, וכשאתה מוציא עודף האחד כנגד השני יהיו שניהם שווים על הענין הזה. כן יש מקומות בארץ אשר היבשה עודפת ומקומות אשר הים עודף, וכשאתה מוציא זה כנגד זה יהיו שניהם שווים.

מיוחדים למזרח ולמערב (כנז"ל, וכאמור בכוזרי). וממילא אין קו תאריך קבוע, והכל מתגלגל בעגול סחרחורת באין סוף ובאין קביעות ימים".

הנה כל הקושיא היא רק כפי אשר פשוט לו ענין המזרח והמערב, אשר כבר נתבאר מקורו מהסכמת האומות, וייחסו לכל מקום שהוזכר מזרח ומערב בתורה נביאים וכתובים ותלמודים (ולמה לא הזכיר כאן גם "הפוסקים" שייחס להם כן בעמ' ה'), לראות את הכדור כולו, היבשה והישיש והאוקיינוס ואיי הים, כאילו יש לו חשבון אחד ומעלה אחת וחיובות אחת. ועל יסוד זה בנה מצודה אחרת, שיש קו מרכזי אשר ממנו נגזר קו התאריך, ונעשה הדבר להכרח גמור כי בלעדי זאת יפול בסחרחורת אין סוף.

וכבר נתבאר לך כי העולם – במציאות שמדור הפלגה ועד רבע האלף הששי – יש בו יבשה בחלק אחד מן הכדור (וביבשה יש גם ימים ביניהם) ומים בחלק השני של הכדור (ובמים יש גם יבשות ביניהם), וקצה היבשה הזאת למזרח הוא קצה המזרח, וקצה היבשה הזאת למערב הוא קצה המערב, והמזרח והמערב מתיחס אל היבשה, ואין קו מרכזי ולא סחרחורת. וקו התאריך הוא קצה היבשה במזרח, במקום שמתחיל האוקיינוס. ומה שהיה קו התאריך עד גילוי אמריקה והתיישבות איי-הים, הוא שנשאר קו התאריך עד ימינו אנו, גם אם נשתנה המציאות ומיליוני בני אדם נדרו להתגורר באיי הים.

ותחת אשר כל בר דעת היה מסיק מכח קושיות אלו כי אין "מרכז", ואין מזרח עולמי ומערב עולמי. מבקש המחבר להישאר בשלו, ו"לתרץ" דברי הרז"ה כפי רצונו.

(לא) שם:

"ד) בפרט לפי מה שציינו והסברנו לעיל (סי' ב' במשל השלישי) מכרח הדבר גם מצד המציאות, דרך הפגישה המקבילה לשני הקצוות הנגדיות, מקום שבו נפגשת תחלת המזרח וסוף המערב – מוצאים המקיפים את מציאות שינוי היום, אבל בחלקי הקפה אין מוצאים שום שינוי במציאות, כאשר תארנו שם".

הנה הראית לדעת, כי נתפתה מן המשל אשר המשיל לשבר את האוזן להבין הכרח קו התאריך, ואשר אפשר להמשיל במשלים אחרים כפי שנתבאר באורך לעיל, והאמין כל כך במשל הזה עד שנקבע בנפשו כמציאות, ונעשה מזה קושיא על הרז"ה.

(לב) עמוד כה:

"ה) כמו"כ משתוממים הכל (בכללם היסודי): מדוע העלים הרז"ה (וכן הכוזרי) דבריו מה משפט רבע הכדור (חצי הישוב) שמן סין עד ירושלים, שלא ביאר אם גם שם מתאחר היום או לא".

הנה זו קושיא מוצדקת בפי המשיג, כי מאחר שהוא בא להשיג על איזה מחבר הוא מדקדק בלשונו בכתבו, ולא יחפש לו צד זכות והצדקה. ועל כן גם היסודי שבא לחלוק על הרז"ה תפסו על זה, שכתב תחילת היום מן הנקודה השלישית היא ארץ ישראל, ואחר כך ליושבי

דעת כל הראשונים, וכפי שהיתה המציאות עד שבני הישוב גילו ויישבו את היבשות החדשות, כי בחציו "התחתון" של הכדור אין יישוב. וכאשר אנו דנים על הכדור אנו חולקים אותו תחילה לשני חצאים, חציו העליון הישוב, וחציו התחתון האוקיינוס. ומעתה החצי העליון הזה הוא שנתן הרז"ה חציו למזרח וחציו למערב. ונקודת טבור הארץ לפי דעת הרז"ה היא ירושלים וא". ומה מוזר בזה? רק מפני שהמחבר חפץ לראות את העולם ככדור אחד, בטשטוש הגבולות שהציב הרז"ה בפירוש בין חציו העליון לחציו התחתון, נעשה לו הדבר מוזר.

ואתה הקורא הסכת ושמע. אילו היינו חיים במציאות של ת"נ שנה קודם חיי המחבר, והיינו יוצאים ממקום מושבנו ב"עולם הישן" ומתלולים אל קולומבוס, או אל וסקו די גאמה, או אל מגליין, או אל אחד מן יורדי הים אשר תרו את "הארץ החדשה", האם היה מוזר הדבר שחצי הכדור העליון הוא הישוב וחציו התחתון הוא אוקיינוס שיש בו יבשה, והוא נטפל אל חצי הכדור העליון המיושב? רק מי שהסכמת האומות בגריניץ היא מהלך מחשבתו, יראה דבר זה זר ומוזר.

(כט) שם:

"הלא יתכן רק אחת משתי אלו: או שאין כלל בעולם קצה מזרח וקצה מערב ולא מקום קבוע לתחלת מזרח ולתחלת מערב, וכל ההיקף כולו מזרח ומערב, דכל מעגל השמש עושה בכל נקודה ונקודה מערב 90 מעלות לאחוריו ומזרח 90 מעלות לפניו."

צריך לזיזו מלערכב ולבלבל מהלך השמש עם מקום קביעות היום. וכבר נתבאר כי מצד מעגל השמש ודאי אין לה התחלה ואין לה סוף, כי יומם ולילה לא ישבותו מהלכי צבא השמים והשמש עמהם, וכל רגע ורגע היא זורחת באיזה מקום על פני הכדור וגם שוקעת באיזה מקום על פני הכדור. וכל זה אינו ענין לשאלת קו התאריך, אשר היא שאלת המקום על פני הארץ אשר ממנו יתחילו בני האדם – יושבי העולם – למנות את ימיהם. ולשון קצה המזרח וקצה המערב יפול על היבשה, על מקום סוף היבשה ותחילת האוקיינוס במזרח, ועל מקום סוף היבשה ותחילת האוקיינוס בצד מערב. ואין זה ענין כלל למעגל השמש, אשר באמת סובב הולך ללא הפסק ואין לו לא קצה מזרח ולא קצה מערב.

(ל) שם:

"ואם אמנם יש מזרח ויש מערב במקומות קבועים (כמבואר בתורה בנביאים ובכתובים ובתלמודין וכאמור גם בדברי הרז"ה והכוזרי) הרי בהכרח יוצא כדברינו לעיל (סי' ג') שכשם שמכרח להיות קו תאריך כך מכרח להיות גם קו מרכזי שממנו מתחלק המזרח מכאן והמערב לכאן והמחלק את הכדור דוקא לשני חצאים שוים, חציו מזרח וחציו מערב, ז"א י"ב שעות לקדימה וי"ב שעות לאיחור (ואם רוצים לעשות דוקא את צין לתחלת המזרח הגמור, צריך להיות סוף המזרח 90 מעלות מערב ירושלים היינו חצי כדור העליון כולו מזרח, וחצי כדור התחתון כולו מערב). כי באופן אחר אין כאן מרכז במציאות, ואם אין מרכז אין לסמן מקומות

בכל יום בקצה מזרח משורחה במקומות חצי הישוב המזרחי הזה. ועוד הם מכחישי את עצמם במה שאמרו כי מטבור הארץ או מירושלים היא התחלת קריאת היום בשמו, הואיל ובני חצי ישוב המזרחי הזה הם עומדים אז באחר חצות יום שבת, ^{יב} ובני טבור הים עומדים ברגע חצות יום שבת לפי ההצעה הזאת.

ואם יחזרו לומר כי ביומם של יום ששי הם עומדים אז כל בני חצי ישוב המזרחי האלו, וכך יאות להם לומר לפי סברתם, וכי השבת לא יכנס להם עד שתשקע החמה במקום מקום מהם. הנה יכחישו עצמם כמו כן במה שאמרו כי בקצה מזרח יכלה לו קריאת כל יום ויום מימי השבוע בשמו ויתום.

או יאמרו שהשבת לא יכנס לבני חצי ישוב המזרחי לא קודם שיכנס בטבור הארץ ולבני ירושלים ולא לאחר מכאן, וזהו שקר והתול גדול.

ועוד יש לטעון בזה ולומר, איך יתכן שיהיה לוי השוכן במקום טבור הארץ עומד עתה בחצות יום שבת, ויכפור בו יהודה שכנו הרחוק מעט קט לצד מזרח ^{יג}, ויאמר לא כי אלא ביומם של אתמול אנו עומדים. היש בעולם התול ושגוען כמו זה. עכ"ל היסור"ע.

אתה הראית לדעת, כי על ההבנה הפשוטה בדברי הרז"ה: **ודע כי חשבון הימים הנמנים מימי השבוע, תחלתו מן הנקודה השלישית שהיא טבור הארץ והיא א"י**. אשר הבין בו היסור"ע שמי שיושב ממזרח לטבור הארץ דהיינו א"י, יומו מאחר בכ"ד שעות למי שהוא בטבור הארץ והיא א"י, על זה כתב "היש בעולם התול ושגוען כמו זה". אבל על אשר מפרשים שאין כוונת הרז"ה כאשר חשב היסור"ע, שא"י טבור הארץ הוא מקום קו התאריך, אלא כוונתו כי חצי הישוב המזרחי מקדים ו' שעות לירושלים, על זה לא דבר היסור"ע מאומה, כי אף דעתו כן היא.

מעתה, כאשר אנו דנים על השיטה כי שש שעות קודם לירושלים הוא קו התאריך, האם יצדק לומר כי היסור"ע "מהתל הרבה על שיטה זו"? יצק זהב רותח לתוך פיו!

ועתה ראה מה עשה לנו המחבר, במה שהוסיף מדיליה "והלא תשעים המעלות כלים ביבשת של מערב קוריא". כי בזה ייחס את קושית היסור"ע על קו התאריך בסוף צ' מעלות ממזרח לא"י, ומפורש כתב היסוד עולם "השוכן בטבור הארץ", כי על זה באו דבריו ולא על מקום שהוא צ' מעלות ממזרח לא"י.

והנה אחר תיבות "היש בעולם התול ושגוען כמו זה", חשכו להמחבר הרואות בארובות וכהו עיניו מלקרוא עוד כמה שורות בספר יסוד עולם. ואתה קורא נעים, ראה גם ראה מה המשיך היסוד עולם לכתוב, ז"ל: **"ובאמת ע"ד כלל אומר, כי אינו אפשר בשום פנים ולא יתכן לבני אדם העומדים כולם ביומם אחד ורואים את החמה כאחד, שיהיה מקצתם קוראים בשם יום פלוני מימי השבוע ומקצתם ביום אתמול או מחרתו, לא לפי הסכמתנו ולא לפי הסכמת המונים אותם מבקר ועד ערב. אמנם אפשר שיהיו בני מזרח עומדים בליל שבת והיו אז בני מערב עומדים ביומם של יום הששי עדיין, ואפשר הוא כמו כן שאלו ואלו ברגע אחד בעצמם**

קצה המערב, ואחר כך לטבור הים, וכתב איחור י"ח שעות לשוכני קצה המזרח, ולא פירש מה דין השטח של רבע הכדור מקצה המזרח ועד ירושלים. וזה דרכו של המשיג. אולם המבקש אמיתת הבנת הדבר בדבר הלמד מעניינו ימצא כי המובן מן הענין הוא פשוט, כי אין איחור של יותר מי"ח שעות לירושלים, ויושבי קצה המזרח מקדימים ו' שעות לירושלים.

(לג) שם:

"ו גם מה צדק היסור"ע (שם מ"ב פי"ז) המהתל הרבה על שטה זו: איך יתכן ששני שכנים ידורו יחדיו זה אצל זה, ואחד מקבל ומקדש השבת והשני מבדיל ומוציא השבת. והלא תשעים המעלות כלים ביבשת של מערב קוריא, וכיצד יתפרדו שני השכנים הדורים זא"ז (בחדר אחת או בבית אחד) במעל"ע שלם?".

כבודו של רבינו בעל המאור מחייבנו לבדוק היטב דברים אלה. כי בלתי ספק חוצפה ועזות מצח היא שיבוא מי שיהיה בשנת ה'תש"ג ללגלג על הרז"ה, ובלתי ספק היו מנדים אותו על כך. ואם בעל היסוד עולם – שהיה בשנת ה'ע' – כתב לשונות קשים כגון אלו על הרז"ה, מחויבים אנו בדיקנות שלא להגזים ולא לשנות ממה שאמר היסור"ע. ועתה נתיי ספר וניחזי על מה כתב היסוד עולם לשון היתול.

ז"ל היסוד עולם¹: **ואתה אם תתבונן ותשים לבך לדברי שני האנשים האלה במה שכתבו בחבוריהם בזה הענין תראה, שדעתם היא כי ירושלים או טבור הארץ היא התחלת קריאת כל יום ויום מימי השבוע בשמו, וכי סוף קריאתו" הוא כלה בקצה המזרח. והמשל לסברתם הוא יום שבת, ^{יג} כי לבני ירושלים או לבני טבור הארץ הוא נכנס יום השבת בראשונה, ולאחר ו' שעות מכאן הוא נכנס לבני קצה מערב, ולאחר ו' שעות אחרות הוא נכנס בטבור הים, ולאחר ו' שעות שלישיות הוא נכנס לבני קצה מזרח באחרונה. ולשם, ר"ל בקצה מזרח, יכלה לו קריאת שם היום ויתום.**

ועתה ראה איך היא סברתם זו נעקרת מאל"י, הואיל ואין לה שום טעם או עיקר². וזה כי באמת ברגע חצות יום שבת בטבור הארץ בעת יומם אז הם עומדים כל בני הישוב, זולתי בני קצה מזרח הוא להם תחילת ליל שבת לפי סברתם. וכל בני חצי ישוב המערבי לדבריהם, וכן הוא לפי האמת, ביומם של יום שבת וקודם חצות ממנו הם עומדים אז כולם. ויאות לנו אז עתה לשאול אותם על בני חצי הישוב המזרחי, שיאמרו לנו באיזה יומם הם עומדים אז.

ואם יאמרו כי ביום שבת ולאחר חצות היום ממנו הם עומדים אז כולם, וכך הוא האמת, הנה יכחישו עצמם במה שייסדו כי בכדי י"ח שעות יתחיל היום להקרא בשמו בטבור הארץ או בירושלים קודם שיקרא בקצה מזרח, הואיל והם יודו שקודם זרחה להם החמה ביום זה וכן

¹ העתקתי מד' השני (ברלין תר"ח), וציינתי שינויים מד' הראשון שהיה ביד המחבר.

² בד' הראשון: קריאת כל יום ויום מימי השבוע.

³ בד' ראשון נוסף: יאמרו.

⁴ בד' ראשון חסר: ולאחר ו' שעות אחרות הוא נכנס בטבור הים.

⁵ בד' ראשון: עיקר.

^{יב} בד' ראשון ליתא מכאן עד סוף הדבור.

^{יג} בד' ראשון ליתא: הרחוק מעט קט לצד מזרח.

בגריניץ להתייחס להעולם ככדור אחד, ולבו פתוח כאולם להתפתות מציור אשר המשיל בשביל להמחיש שאלת קו התאריך ולעשותו להכרח, ולבו משועבד למזרח עולמי ומערב עולמי עד כדי כך שפשוט לו לייחסו לתורה נביאים וכתובים ותלמודים ופוסקים, והוא יודע להתל ברז"ה ולייחס ההיתול להיסוד עולם, לאיש אשר אלה לו אכן אין מקום לכינת הלב לציור שכלי. איש אשר כזה יצייר ציור מוחשי להבנת דבר שכלי, ויחזיק בו כאילו הוא הוא המוכיח והמכריח את סברת הלב, כאשר עשה במשל השלישי שלו וכאשר נתבאר לעיל כמה פעמים.

אבל אתה קורא יקר תנה לכך להבין, כי השמועה אשר עליה יסובו דברי הרז"ה (ראש השנה כ' ע"ב) היא ברייתא בסוד העיבור, כמו שמפורש שם: אמר ליה אבא אבוה דרבי שמלאי לשמואל, ידע מר האי מילתא דתניא בסוד העיבור נולד קודם חצות או נולד אחר חצות. ופירש"י: ברייתא שנויה ברמזים. ובהמשך הגמרא שם: כי סליק רבי זירא שלח להו, צריך שיהא לילה ויום מן החדש, וזו שאמר אבא אבוה דר' שמלאי מחשבין את תולדתו נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה לא נולד קודם חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה. וכל אלו הם כללים בסוד העיבור ולא דינים.

וההבדל הוא, כי מה שאמרו צריך שיהיה לילה ויום מן החדש אינו הלכה בהלכות ראש השנה שצריך שיהיה איזה אדם שיהיה לו לילה ויום מן החדש, ומה שאמרו נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה אינו הלכה בהלכות קידוש החודש שיהא אדם רואה הלבנה סמוך לשקיעת החמה. אלא הוא רמז וסימן למבין, שכל מולד שיחול אחר חצות היום לא יקבע בו ראש השנה.

ולהבנת ענין הרמז, נעתיק מה שכתב היסוד עולם (מאמר ב' רפ"ו): "שכך היה מנהג החכמים בזמן הראשון להסתיר החכמות ולדבר בהם ע"ד החידות ומשל, וכוונתם בזה היתה כדי להגדיל החכמות ולפארם וכדי להסתירם ולכסותם מבני אדם שאינם הגונים להם. ואמרו בזה כי הורמיז הראשון רמז להעתקת גלגל המזלות ונסיעתו בכוכביו, וציוה לתלמידיו עליה ואמר, הזהרו בספינה התלויה באויר שהיא עולה ד' מאות שנה ויורדת ד' מאות". (וראה שם מאמר ג' פי"ז, איך נרמז במאמר הגמ' סוכה כ' ע"ב ארבעה ענייני לקות המאורות בדרך רמז).

ומעתה, כוונת סוד העיבור היא להודיענו, שהמולד אם יחול אחר חצות היום אין קובעים בו ראש השנה. ורמז על זה באמרו צריך שיהיה לילה ויום מן החדש, היינו שהחשבון יוציא שיהיה באיזה מקום בעולם לילה ויום מן החדש. ולבאר זה רמזו עוד, נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה, ואם נראה סמוך לשקיעת החמה הרי יש לילה ויום מן החדש, וידעת כי מולד כשר הוא לקבוע עליו בו ביום.

וסימן זה ורמז זה של סוד העיבור, אינו צריך ציור במוחשות.

(לז) עמוד כו:

"שבעיקר הדבר לא פליגי על הפוסקים (שידובר מהם להלן) האומרים שקו התאריך הוא ק"פ מעלות מירושלם".

קוראים בשם יום השבת ויהיו אז בני מזרח ומערב עומדים ביוםם ובני מערב עומדים בליל שלו". ראה גם ראה, כי היסוד"ע סובר שאי אפשר שיהיה קו תאריך "לבני אדם העומדים כולם ביוםם אחד ורואים את החמה כאחד", לא דוקא לשני שכנים הדרים יחדיו זה אצל זה, אלא לכל בני אדם העומדים כולם ביוםם אחד ורואים את החמה כאחד, בין אם אחד הוא בים ואחד הוא ביבשה, ובין אם שניהם הם בים משני עברי הקו. כי ברור אשר היסוד"ע חולק על מציאות קו התאריך, ולדעתו מקצה המערב עד קצה המזרח אין קריאת שם היום בעולם כלל. ואם כן, דעת היסוד"ע נדחית מן ההלכה מכל וכל, בעצם העובדה שאנו מחפשים את קו התאריך, ומודים באפשרות של בני אדם ביוםם אחד ורואים את החמה כאחד שמקצתם קוראים בשם יום פלוני מימי השבוע ומקצתם ביום אתמול או מחרתו.

(לד) שם:

"גם כיצד יתנהג זה שיושב על יד הקו ועובר עליו מצד אל צד בתוך יום השבת?"

קושיא זו גם לשיטתו הוא, שקו התאריך בים במקום שהוא ק"פ מעלות מירושלם, כיצד יתנהג זה שיושב בספינה על יד הקו ועובר עליו מצד אל צד בתוך יום השבת? מדוע יש בזה תמיהה ופירכא רק לשיטת הרז"ה ולא לשיטתו שלו?

(לה) שם:

"עוד דבר מפליא מאד: הנה הקו התאריכי, העושה שינוי בספירת היום, איננו תופס שום מקום, לוא אפילו יעמוד איש אחד צנום ודק ביותר על אותו הקו, ובלי שום נוע, יהי' ראשו ורובו ככולו – או למזרח או למערב של הקו, ובשו"א לא ממש על הקו".

כל מתחיל בחכמת התשובות, לומד על מהות הנקודה, הקו והשטח, ואין צורך למשל של איש צנום ודק ביותר. וכי אין לנו עסק במושכלות?"

(לו) שם:

"והנה הגאון חז"א הרגיש בדומה לקושיא שכזו וכו', ובמכתבו השני והארון אלי כתב ע"ז בזה"ל: ואמנם כונת הרז"ה ז"ל היא על קו המבדיל בין ים ליבשה, ועיקרן של דברים וכו' וקרי להו שוכנים בקצה המזרח שהם שוכנים (רק) בציור שכלי, ואף שאין שוכנים על הקו במוחש, שאין צורך כאן במוחש אלא לכינת הלב. עכ"ל. ואני בענ"ד אין לבי מצייר לי ציור שאיננו מוחשי, ליחס דין הנאמר בגמ' למקום שאין לו תפיסה במציאות".

מי שלבו יודע לעשות את הקו המרכזי למציאות כנ"ל, משום שלבו מבין שהמקור לסברא בהלכה היא החרדה הגדולה מפני התוצאה המעציבה, ולבו מושפע מהסכמת האומות

¹⁷ ואני עני לא הבנתי מה קושיא הוקשה לו, ומה תירוץ הוצרך החז"א לתרץ לו. כי אחרי שיש קו שמצדו האחד יום שבת ומצדו השני יום ראשון, אנו דנין על ראיית הלבנה **עד** אותו קו, ולא **על** אותו קו.

לחם יומם

ומה שכתב בכוונתם ששם המרכז לחשבון הימים ולא לתחלת הימים, הוא דבר פשוט ואמיתי, אשר כל לומד ברז"ה שאין כונתו להשיג, בראותו מה שכתב: "ודע כי חשבון הימים הנמנים מימי השבוע, תחלתו מן הנקודה השלישית שהיא טבור הארץ והיא א"י. והמשל על זה, כי כשמתחיל יום ראשון מימי השבוע לשוכני ירושלים וא"י, לא יתחיל לשוכני קצה המערב עד ו' שעות לאחר מיכן, ובטבור הים שלמטה מן הארץ והיא נקודת התהום לא יתחיל עד י"ב שעות לאחר מיכן, ולשוכני קצה המזרח לא יתחיל עד י"ח שעות לאחר מיכן. וכן בכל יום ויום מימי השבוע, וכן בכל שעה ושעה מן היום ומן הלילה, כך הוא סדרן לעולם." יפרש בו כי לחשבון הימים מתחילים מירושלם, אבל באמת צ' מעלות (שש שעות) קודם ירושלם הוא קו התאריך. וזה מוכרח לכל לומד ממה שכתב הרז"ה גופיה: "לכך אמר זה שאמר אבוה דרבי שמלאי לפני רבינו הקדוש מחשבין את תולדתו, נולד קודם חצות כלומר אם נולד בירושלים ביום שבת קודם חצות, בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה ביום שבת לשוכני קצה המזרח, ולפיכך נראה היום ההוא לקובעו ראש השנה בכל מקום, והוא הדין לשאר הימים. נולד אחר חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה ביום שבת בשום מקום בעולם, כי כשנראה לשוכני קצה המזרח כבר שקע כל אור החמה ויוצא אור שבת, לפיכך נדחה היום ההוא מלקבעו ראש חודש בכל מקום." וממילא סרו קושיות היסוד"ע אשר הביא המחבר לעיל אות ה' ואות ו'.

אך אין צריך להקדים לזה ענין קו מרכזי ומזרח עולמי ומערב עולמי, ובלי כל אלו יש לפרש כן ברז"ה, מכח הבנת דבריו בלבד. ואין צורך להסביר "ששם מתפצל המזרח והמערב", אלא שהוא האמצע בין קצה המזרח של היבשה וקצה המערב של היבשה.

(מא) שם:

"הידיעה השנית: שאין כל ספק שהכוזרי והרז"ה וראשונים עוד לא התחשבו אז – בזמן ההוא - כלל עם חצי כדור התחתון, ודברו הכל רק מחצי כדור העליון".

כבר העירתי בלשעבר, כי המחבר כשיכתוב "הכוזרי והרז"ה וראשונים", מערבב עלינו את הדרך ומשבש את הדעת, לייחס דעות של הכוזרי והרז"ה לשאר ראשונים, ודעות שאר ראשונים לכוזרי והרז"ה. והאמת כי דעה זו שאין מתחשבין כלל עם חצי כדור התחתון, היא בבירור דעת היסוד עולם, כמפורש בדבריו בהדיא, ואני עתיד להעתיק לשונו במקומו להלן בגזרת הבורא. ובדעת ס' הכוזרי הנני עתיד לבארו במקומו להלן בגז"ה. אבל הרז"ה – שממנו דבריו כאן – כתב מלים מפורשות דברים ברורים שאי אפשר להכחישם בשום אופן, וז"ל: "ודע כי חשבון הימים הנמנים מימי השבוע, תחלתו מן הנקודה השלישית שהיא טבור הארץ והיא א"י. והמשל על זה, כי כשמתחיל יום ראשון מימי השבוע לשוכני ירושלים וא"י, לא יתחיל לשוכני קצה המערב עד ו' שעות לאחר מיכן, ובטבור הים שלמטה מן הארץ והיא נקודת התהום לא יתחיל עד י"ב שעות לאחר מיכן, ולשוכני קצה המזרח לא יתחיל עד י"ח שעות לאחר מיכן. וכן בכל יום ויום מימי השבוע, וכן בכל שעה ושעה מן היום ומן הלילה, כך הוא סדרן לעולם. ונתברר לך מזה כי יש הקדמת י"ח שעות במנין ימי השבוע ושעותיהם בין שוכני ירושלים לשוכני קצה המזרח, ששוכני ירושלים מקדימין על שוכני קצה המזרח. אע"פ שאין המרחק ביניהם כפי מהלך הגלגל הגדול אלא שש שעות כשאתה מתחיל למנות

ואני עתיד בגזרת הבורא לבאר להלן, שאין אפילו אחד מן הפוסקים האומר שקו התאריך הוא ק"פ מעלות מירושלם. ואפילו אם ידחוק המחבר באחד מן הפוסקים שיכול להיות שהוא סבור כן, מכל מקום אין אחד מהם האומר כן!

(לח) שם:

"ראשונה אקדים שתי ידיעות ברורות, האחת זו שהקדמנוה לראשונה (לעיל סי' ב'): שיש קו מרכז ויש קו תאריך, א"א לקבוע קו תאריך בלי קביעות מרכז ואין לקבוע מרכז בלי שיהי' קו תאריך".

כל בר דעת מסיק מכח הסתירה שבין הרז"ה ל"יסוד" של קו מרכז, כי היסוד הזה הוא כוזב, ואין טעם לסבב הדברים.

(לט) שם:

"ושני הקוים הם מקבילים זל"ז".

גם לדבריו שיש "קו המרכז", והוא הקו הנמתח מקוטב הצפוני עד קוטב הדרומי ועובר על ירושלים, ויש "קו תאריך" שלסברתו הוא קו נמתח מקוטב הצפוני עד קוטב הדרומי ועובר על מקום שהוא ק"פ מעלות מירושלים – לא יצדק לקרום "מקבילים" זה לזה. וז"ל היסוד עולם (מאמר א' פ"ב): "אפשר הוא ויכול להיות שני קוים ישרים או יותר מוצאים בשטח א', ויכולים כולם להיות מקבילים זה לזה. וסגולתם היא, שאם ימשכו משני עבריהם במחשבה אפילו עד אין תכלית, אין שום אחד מהן יכול לפגוש את חבירו ולא להדבק בו כלל, אלא לעולם הם שומרים מרחקם". אמור מעתה האם "קו המרכז" שלו ו"קו התאריך" שלו מקבילים? ואין קוים מקבילים על הכדור, אלא קו הרוחב, אשר הם מקבילים לקו המשווה. אבל קו האורך, שקו "המרכז" שלו וקו התאריך שלו הם מהם, אינם מקבילים.

(מ) שם:

"וכל מה שדברו הכוזרי והרז"ה ושאר כל הראשונים **מחשיבות אר"י וירושלם להיותה תחלה וראש לימים**, כוונתם ברורה: ששם המרכז ל"**חשבון**" (לא לתחלת) הימים", היינו ששם מתפצל המזרח והמערב, המזרח מכאן והמערב לכאן".

הנה מה שכתב "שדברו הכוזרי והרז"ה ושאר כל הראשונים", עיקם עלינו את הדרך. כי מלבד הרז"ה והכוזרי **אין בשום אחד מן הראשונים** ענין חשיבות אר"י וירושלים לענין תחילת הימים. ואם הזכיר כאן שאר הראשונים ללא צורך (שהרי בא לבאר דברי הרז"ה), אין זה אלא לכפול הדבר פעמים אין מספר, ששאר ראשונים סוברים שיש ענין חשיבות אר"י וירושלים לענין קו התאריך. ובאמת אינו כן!

לחם יומם

"מכיון שלא היו שם בנ"א הקוראים בשמם לימים לא התחשבו כלל עם חצי כדור התחתון לכל ענין קביעות הימים".

הנה שפתי הרו"ה ברור מללו בהכחשת דבר זה. כי אמנם הישוב והיבשה בדבריו הם בחצי הכדור העליון, אבל בפירוש התחשב בחצי הכדור התחתון לכל ענין קביעות הימים, כאשר העתקתי דבריו לעיל. וכי עד כדי כך יש מי שזלזל ביכולת הקריאה של הצבור לפנייהם הוא מגיש את ספרו?

ובאמת כי הדעה הזו, שלא להתחשב כלל עם חצי כדור התחתון לכל ענין קביעות הימים, מפני שאין שם בני אדם הקוראים בשמם לימים, היא דעת היסוד עולם. אשר על ענין זה כתב באריכות רבה לבאר דעתו – נגד דעת הרו"ה.

ועתה ראה לשון היסוד עולם (מאמר ד' פי"ז), כי הוא הוא אשר אינו מתחשב כלל עם חצי כדור התחתון לכל ענין קביעות הימים, רק עם ישוב בני אדם. וז"ל:

"וכדי לברר אמתת הענין הזה ולהוציא לאור משפטו, אקח מרכז החמה ואעמידנו נוכח אמצע הישוב, ואומר כי לפי שמהרגע הזה תתחיל החמה לשקוע **במקומות הישוב** בכל יום, ובקצה המזרח שוקעת אז בראשונה, עד שיהיה הערב הזה לשם הוא הערב הראשון מכל ערב שיהיה לכל יום ויום מימי השבוע **בישוב**, לפיכך נתחייב **שתהא התחלת קריאת כל יום ויום מימי השבוע בשמו מקצה המזרח, ולא ממקום אחר זולתו**. ומהרגע הזאת ואילך, ועד סוף י"ב שעות, אין החמה זורחת **בשום מקום מהישוב** כלל, אלא הולכת היא בכל ה"ב שעות הראשונות האלו ושוקעת **במקומות הישוב** זה אחר זה על הסדר, שמקצה מזרח ועד קצה מערב, וכן עד שתשקע בקצה מערב באחרונה, ויהיה הערב הזה לפי כן לשם הוא הערב האחרון לכל ערב שיהיה **בישוב**. לפיכך נתחייב שיהיה **סוף קריאת כל יום מימי השבוע בשמו כלה ותם לפי הסכמתנו בקצה המערב, ולא במקום אחר זולתו**, שהרגע הזה בעצמו הוא רגע מולד העולם".

"והמשל לזה הוא, כי כשתגיע החמה ביום הששי לעמוד נוכח אמצע הישוב, אז היא שוקעת ביום הזה בקצה מזרח, ויתחיל לשם יום השבת להקרא בשמו תחילה לפי הסכמתינו. **ושאר בני הישוב כולם** הם עומדים אז עדיין ביוםם של יום הששי וקוראים בשמו. ומאז ואילך עד סוף י"ב שעות מהזמן, אין החמה זורחת **בשום מקום מהישוב**, אלא הולכת לה ושוקעת **לבני הישוב** זה אחר זה על הסדר, עד שתשקע באחרונה בקצה המערב. וכפי כן הוא יום ששי הולך ומסתלק שמו מפייהם, והשבת נכנס להם ונקרא בפייהם. עד שיתחיל השבת להקרא בפי בני קצה המערב באחרונה, כלומר לאחר י"ב שעות ממה שהתחיל להקרא בפי בני קצה מזרח, וזה יהיה כשיגיע מרכז החמה לחנות נוכח אמצע הים אוקיינוס. ואז **יסתלק לו לשם שם יום הששי לגמרי ולא ישאר לו זכר בפי שום אדם, ויהיו אז בני הישוב מודים בשם יום השבת כולם כאחת**, אלא שאז בני קצה מזרח עומדים ברגע הבוקר שלו. ומרגע זה ואילך עד סוף י"ב שעות שניות, אין החמה שוקעת כלל בשום מקום **מהישוב**, אלא הולכת היא בכל י"ב שעות שניות אלו וזורחת **לבני הישוב** זה אחר זה, על הסדר שממזרח למערב. עד שתתחיל לשקוע לבסוף לבני קצה מזרח ראשונה כמו כן, ויסתלק שם השבת מפייהם בראשונה, ויתחילו לקרוא בשם ליל מוצאי שבת בראשונה. ועדיין הם אז **כל בני הישוב** עומדים ביום של יום השבת וקוראים בשמו כולם, אלא שוכני קצה מערב הם אז עדיין בבוקר שלו, ר"ל של יום שבת.

מקצה המזרח, אבל במנין ימי השבוע ושעותיהם כך הוא הסדר להן, וזהו הסדר הנסדר להן מששת ימי בראשית, וזהו המרחק ביניהן במהלך הגדול כשאתה מתחיל למנות מארץ ישראל". ואיך יכול החי להכחיש את החי ולומר שהרו"ה לא התחשב כלל עם חצי כדור התחתון. הן כתב **"כי כשמתחיל יום ראשון מימי השבוע לשוכני ירושלים וא"י, לא יתחיל לשוכני קצה המערב עד ו' שעות לאחר מיכן, ובטבור הים שלמטה מן הארץ והיא נקודת התהום לא יתחיל עד י"ב שעות לאחר מיכן, ולשוכני קצה המזרח לא יתחיל עד י"ח שעות לאחר מיכן"** וכו', והרי נתן שעות וקריאת שם היום לכל חצי הכדור התחתון. ואולי יתיב בתענית ארבעין יומין כדי שישכח את תלמודו מה שקרא בדברי הרו"ה?

(מב) שם :

"ואחת היא לנו, בין אם חשבו (כאשר חשבו אז כל חכמי האומות) שחצי הכדור השני כולו ים. (כנדמה לכאורה לשון הרו"ה: "הנקודה הראשונה קצה המזרח ויושבי שוכנים על שפת ים אוקיינוס במזרח והנקודה השנית היא שכנגדה בקצה המערב ויושבי גם הם שוכנים על שפת הים אוקיינוס במערב")."

מה זה לשון "כנדמה לכאורה לשון הרו"ה וכו'", והעתיק רק חצי לשונו. אילו היה מעתיק גם ההמשך, הרי ברור הדבר כשמש – לא רק כנדמה לכאורה – כי כן צייר הרו"ה את כדור העולם. וז"ל בעל המאור בהמשך דבריו: "והנקודה השלישית היא אמצעית בין שתי הנקודות הראשונות האלה על פני כל הארץ והיא נקראת טבור הארץ ויושביה הם יושבי ירושלים וכל ארץ ישראל, והנקודה הרביעית שכנגדה מתחת לארץ וגם היא אמצעית בין שתי הנקודות הראשונות והיא נקראת טבור הים או לב הים או נקודות תהום". עכ"ל. וכי יש ספק בדבר שלדעת הרו"ה 90 מעלות מקצה המזרח ועד ירושלים, 90 מעלות מירושלים ועד קצה המערב, ו-180 מעלות של ים שבאמצע נקודת התהום טבור הים או לב הים?

(מג) שם :

"בין אם נאמר שבטח ידעו מהקבלה הנאמרה בזוהר (אף שהזוהר נתגלה ערך 150 שנה אחרי ע"י המקובל הנודע רבי משה דיליאן זלה"ה) שיש יבשת וישוב גם בחצי הכדור למטה וגם בקוטבים".

הנה כבר כתבתי לשעבר, כי אין שום ראיה ממה שנאמר בזוהר הק' שיש יבשת וישוב בחצי הכדור למטה, וכי גם הרמב"ם במורה נבוכים כתב כן, גם היסוד עולם כתב כן, אע"פ שמפורש בדבריהם שחצי הכדור התחתון אין בו ישוב. והכל ביחס שבין יושבי קצה המזרח ויושבי קצה המערב שהוא כחצי כדור ק"פ מעלות..

(מד) שם :

איך יתכן לומר על הרז"ה "שלא אמר כלל שהמערב נמשך גם בחצי כדור התחתון עד לקצה מזרח הישוב", ולהוסיף בסוגרים כמשחק ומהתל "כפי שאיזה רבנים דמו". כאשר הדברים מפורשים וברורים, דלא משתמע לתרי אנפי.

והיכן נמצאו הדברים האלה אשר שם בפייהם, באמרו: "וגם בפרוש אמרו אחרת: שסוף המערב הוא בכללות 90 מעלות למערב טבור הישוב, וכל חצי כדור התחתון לא נחשב לא למערב ולא למזרח"? הנה אם יגע לשכוח דברי הרז"ה ולהעתיק רק מחציתם, אבל איך ישים בפי הרז"ה ולומר "בפירוש אמרו", מה שנאמר היפוכו?

(מו) שם:

"(ב) ואחרי שכ"ז ברור מאד הרי בעצם הדבר ע"כ מודים גם הרז"ה והכוזרי שהמרכז שלנו (ה"ה ירושלם) מרכז אליו את כל הכדור כולו, היינו חציו האחד לצדו המזרחי וחציו השני כנגדו לצדו המערבי, (דבלתי זה איננו כלל מרכז). אלא שכל זמן שמדובר רק מחצי כדור העליון – מסמנים את המרכז רק בתור מרכז לטבור הישוב, ולשני קצותיו. ולכשידובר גם מחצי כדור התחתון בין אם יעלה הים שרטון בין אם תתגלה יבשת ויהי" גם שם בנ"א קוראים שמות לימים – ודאי מתחלק גם לדידהו חצי הכדור התחתון כמו חצי העליון למזרח, ולמערב, ומתמשך המערב עד לטבור הים, והמזרח מן טבור הים".

הנה כל יגיעותיו וטרחותיו יועילו, אולי, שהמצאותיו בדבר "מרכז" בא"י והמשכת המזרח והמערב עד ק"פ מעלות לכל צד מהמרכז, יהיו נסבלות ובגדר האפשר ולא בגדר המוכחש הגמור כמו שהן באמת. כלומר, שאחר שהיום יש ישוב בחצי הכדור התחתון, מה שלא היה בימיהם (מה שנכנס במלים שלו: "ולכשידובר גם מחצי כדור התחתון"), נוכל לחלק הכדור באופן זה. אבל הדברים האלו נשארים סברת עצמו בלבד, ולא סברת הרז"ה.

ואם לא היה נמשך אחר דעות חיצוניות של חכמי או"ה והסכמותיהם, והיה מאמין באמונה שלימה שזאת התורה לא תהא מוחלפת, לא היה מעלה על דל שפתיו כי "לכשידובר גם מחצי כדור התחתון וכו' ויהי" גם שם בנ"א קוראים שמות לימים ודאי מתחלק גם לדידהו" וכו'. כי הרז"ה אינו מתחשב בבני אדם אם דרים הם שם או לא, (רק היסוד עולם יתמה על הרז"ה והכוזרי: "איך השתדלו לתת סדר נכון לפי סברתם לדגי הים הגדול בקריאת ימי השבוע"), וימשיך שעות היום על פני ים אוקיינוס ממערב עד קצה המזרח. ומה לי אם נודע לבני אדם מן היבשה שם, ונדרו בהמוניהם לישב שם, וכי חלילה נתחלפה התורה ונתחלף קו התאריך?

(מז) עמוד כט:

"(ג) ומעתה הא דכתבו שבסין מתאחר היום י"ח שעות מירושלם – זהו משום שעד סין, היינו מן קצה המערב עד קצה מזרח הישוב, אין כלל קו תאריך ולא גם יחש של מזרח ומערב. דקו תאריך ישנו רק במקום שיש בנ"א דרושים לקביעות ימים, אבל כשאין בנ"א בחצי כדור התחתון אין שם לא קביעות ימים ולא קו תאריך ולא קביעות מזרח ומערב. ובאין שם שינוי יום הרי כל זמן שלא חזרה החמה שוב לישוב מתמשכות השעות של אותו היום".

ומאז ואילך ועד סוף י"ב שלישיות אין החמה זורחת בשום מקום מהישוב, אלא הולכת היא בכל זה ושוקעת בהם על הסדר האמור, עד שתשקע בקצה מערב באחרונה. ואז יסתלק לו שם שבת בפייהם באחרונה, ולא ישאר לו שום זכר בפי כל אדם, ויהיו אז כולם כאחד קוראים בשם יום ראשון".

"נמצא כי ל"ו שעות הוא מתמיד שם השבת להקרא בשם בישוב. איני אומר בפי כולם כאחד, ולא שהוא מתמיד להקרא בשום מקום מהם כל כך. אלא מה שאומר הוא, כי משהתחיל להקרא שם שבת בפי בני קצה מזרח בראשונה, ועד שנסתלק שמו מפי בני קצה מערב באחרונה, כמו שבארנו. עברו להם ל"ו שעות מהזמן הנמשך. שהן בהתייחסן לבני קצה המזרח נחשבות מתחילת ליל שבת לשם ועד סוף ליל מוצאי שבת להם, ובהתייחסן לבני אמצע הישוב הן נמשכות מרגע חצות יום ששי לשם ועד רגע חצות ליל מוצאי שבת לשם, ובהתייחסן לבני קצה מערב הם נמשכות מבוקר של יום ששי לשם ועד תחלת מוצאי שבת לשם. וכן הוא הדין הזה נוהג באחד אחד משאר ימי השבוע בג' המקומות האלה". עכ"ל היסוד".

הנה הסברא הזאת, שענין קביעות היום הוא רק במקום שיש בני אדם, היא סברת היסוד עולם במחלוקתו אשר הוא חולק על הרז"ה. אבל הרז"ה עצמו קרא בשם היום מקצה המערב ובטבור הים ובקצה המזרח – י"ח שעות אחרי ירושלים.

(מה) עמוד כח:

"וכשעשו הכוזרי והרז"ה כל חשבונם רק משני קצות הישוב – כינו את "סין" בשם קצה מזרח, וכנגדו 90 מעלות למערב טבור הישוב בשם קצה מערב, משום שהם שני קצות הישוב. ולא אמרו כלל (כפי שאיזה רבנים דמו) שהמערב נמשך גם בחצי כדור התחתון עד לקצה מזרח הישוב. דבר שכזה לא יתכן כמובן גם מצ"ע, וגם בפרוש אמרו אחרת: שסוף המערב הוא בכללות 90 מעלות למערב טבור הישוב, וכל חצי כדור התחתון לא נחשב לא למערב ולא למזרח".

כבר העתקתי לעיל לשון הרז"ה המכחישו, ואעתיק לך עוד מלשונו שם: "ולבאר הענין הזה אני נותן לך משל ודמיון, באחד מן הימים שאנו קובעין בהם ראש השנה, שהוא ראש חודש תשרי. כשאנו קובעין אותו ביום שבת, אין אנו קובעין אותו עד שיהא המולד בירושלים יום שבת קודם חצות, ואותה שעה שהיא המולד היא בקצה המזרח תחלת לילי שבת, כמו שביארנו לך כי שוכני ארץ ישראל מקדימין בסדר מנין ימי השבוע ושעותיהם לבני שוכני קצה המזרח י"ח שעות. ואחר שתלך הלבנה בריקע השמים כ"ד שעות אחר המולד היא תחלת דקותה, והיא שיעור החדוש הנראה. נמצאת הלבנה נראית בחדושה ליושבי קצה המזרח בסוף יום שבת לפני שקיעת אור החמה, ולפיכך היה יום שבת יום ראוי לקובעו ראש השנה בכל מקום, מפני הלבנה שנראית ביום שבת בערב בקצה המזרח קודם שקיעת אור החמה, ולא נמלט היום מראיית הלבנה במקום אחד ממקומות הארץ ושם היה להם הלילה והיום מן החדש כולו אחר המולד".

היש היתול וצחוק גדול יותר מזה? כי יאמר שבחצי הכדור התחתון, באשר אין שם בני אדם, שעות היום מתמשכות, אבל היום אינו נמשך עד שם. היש הבל כזה בעולם?

והרז"ה כותב מפורש: ודע כי **חשבון הימים הנמנים מימי השבוע**, תחלתו מן הנקודה השלישית שהיא טבור הארץ והיא א"י. והמשל על זה, כי **כשמתחיל יום ראשון מימי השבוע** לשוכני ירושלים וא"י, **לא יתחיל לשוכני קצה המערב** עד ו' שעות לאחר מיכן, **ובטבור הים שלמטה מן הארץ והיא נקודת התהום לא יתחיל** עד י"ב שעות לאחר מיכן, **ולשוכני קצה המזרח לא יתחיל** עד י"ח שעות לאחר מיכן. **וכן בכל יום ויום מימי השבוע**, וכן בכל שעה ושעה מן היום ומן הלילה, כך הוא סדרן לעולם. ונתברר לך מזה כי יש הקדמת י"ח שעות **במנין ימי השבוע** ושעותיהם בין שוכני ירושלים לשוכני קצה המזרח, ששוכני ירושלים מקדימין על שוכני קצה המזרח. אע"פ שאין המרחק ביניהם כפי מהלך הגלגל הגדול אלא שש שעות כשאתה מתחיל למנות מקצה המזרח, אבל **במנין ימי השבוע** ושעותיהם כך הוא הסדר להן, וזהו הסדר הנסדר להן מששת ימי בראשית, וזהו המרחק ביניהן במהלך הגדול כשאתה מתחיל למנות מארץ ישראל. עכ"ל. היש מקום לטעות בדבריו?

(מח) שם:

"(ד) ומה"ט כאילו העלימו, הרז"ה והכוזרי, עין מכל רבע הכדור, מן קצה המזרח עד ירושלים. משום שבכלל לא נחתו שם לענין קו תאריך. הם דברו מחצי כדור העליון, ומארבע הנקודות, לתחלת היום, לתחלת הלילה, חצי יום וחצי לילה, הדרוש להם לחשבון היום של הישוב – בנוגע לחשבון המולדות, ולא בנוגע לקו התאריך. ואף אמנם באמרם "שבסין מתאחר היום י"ח שעות" וא"א שיתאחר היום גם הלאה בחצי כדור הישוב שא"כ מתחלף היום באר"י, וזה לא יתכן כמש"ל, וממילא יוצא מזה שיש קו תאריך בתחלת קצה מזרח הישוב – אבל כ"ז ממילא נפקא ולא לזה נחתו שם (ובמכוון לא דברו במפורש מקו התאריך מכיון שדברו רק על חצי כדור עליון באין קו תאריך לכדור הארץ בכלל)".

מה שכתב כאן "הכוזרי", הוא בלתי-אמת בעליל, עיין עליו לקמן בהעתקתו את דברי ס' הכוזרי מה שכתבתי עליו.

ובאשר לרז"ה, הנה בהדיא כתב על המולד אשר יהיה בירושלים אחר חצות, שכשיתראה אחר כ"ד שעות לשוכני קצה המזרח כבר יהיה שם יום ראשון ויצא אור השבת, וזהו ענין קו התאריך בעצמו. הכי משום שלא כתב הרז"ה המלים "קו התאריך", יאמר כי ממילא נפקא ולא לזה נחתו שם?

ולא אלאה מלהעתיק פעם נוספת לשון הרז"ה: זה שאמר אבזה דרבי שמלאי לפני רבינו הקדוש מחשבין את תולדתו, נולד קודם חצות כלומר אם נולד בירושלים **ביום שבת** קודם חצות, בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה **ביום שבת** לשוכני קצה המזרח, ולפיכך נראה היום ההוא לקובעו ראש השנה בכל מקום, והוא הדין לשאר הימים. נולד אחר חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה **ביום שבת** בשום מקום בעולם, כי כשנראה לשוכני קצה המזרח **כבר שקע כל אור החמה ויוצא אור שבת**, לפיכך נדחה היום ההוא מלקבועו ראש חודש בכל מקום.

(מט) שם:

"(ה) עכ"פ איך שהוא מכיון שברור הדבר שהם דברו רק מחצי כדור הישוב".

מה הכונה בתיבות הללו: "על כל פנים איך שהוא"? אם לא זלזול בדייקנותם של הדברים, קלות ראש באמיתות סברתם, הפקרות באשר לאפשרות שהדברים נסתרים מדבריהם. על כל פנים איך שהוא, בלי להתייחס לשום דבר, העיקר שכבר הכביר מלים אודות הענין ועכשיו יכול לכתוב כרצונו כאילו הוא מסקנת הדברים של הרז"ה.

(נ) שם:

"מכיון שברור הדבר שהם דברו רק מחצי כדור הישוב, ולדעתם אין לחצי כדור התחתון מזרח ומערב".

כבר הודעתך וביארתי לך היטב, כי לא מניה ולא מקצתיה. הדבר ברור שהרז"ה דבר מכל הכדור (ואף אם נקבל שלא דבר מכל הכדור, חסר בדבריו רק רביע הכדור שמקצה המזרח ועד ירושלים, אבל על חצי הכדור התחתון ודאי דבר. והדברים מפורשים ברז"ה, וגם היסוד עולם בדבריו על הרז"ה הבין כי דיבר על חצי הכדור התחתון) והמשיך קריאת שם היום בכל חצי הכדור התחתון עוד י"ב שעות אחרי קצה המערב של היבשה והישוב. וראה בסוף הסימן כי חזר בסגנון זה: "בכל אופן זהו ברור: שהם לא חשבו את חצי כדור התחתון לא למזרח ולא למערב". ודרכו לכפול דברים כאלו פעמים אין מספר, עד אשר תהיה כעבות העגלה חטאה.

(נא) עמוד לא:

"נעתיק בעזה"י את דברי הכוזרי, אשר מהם תשתקף השקפה זו ביותר. ומשום שדברי הכוזרי הנם עיקר היסוד לשטה הנז"ל לא נתעצל מלהביא כל דבריו הנוגעים לעיקר הענין (בבאורים קצרים)".

הנה העיד בנו כי לא נתעצל מלהביא **כל דבריו** הנוגעים לעיקר הענין, ובסימנים הבאים נראה עין בעין איך נעשה הדבר הזה.

(נב) שם:

"הכוזרי (מ"ב סי' י"ח) התחיל בשאלה "הלא תחלת קביעת הימים הוא מהצין מפני שהוא **תחלת המזרח לישוב**".

האמת כי בסיום סי' י"ח במאמר ב' יאמר החבר: "ודע כי שבתות ה' ומועדי ה' אמנם הם תלויים בנחלת ה'", [ודייק היטב בדבריו, כי לא אמר שתחילתם בנחלת ה', רק אמר שהם תלויים בה]. ועל זה באו דברי הכוזרי בסי' י"ט שם: "אמר הכוזרי הלא תחלת קביעות הימים

"וצריך שתהיינה השמונה עשרה שעות עיקר בקריאת "היום" השביעי (נ"א ימי השבוע), מפני שארץ ישראל **שהיא** מקום התחלה לקריאת שמות הימים **בינה ובין השמש** בעת "שהוחל" לקרוא (נ"א תחלת הקריאה) בשם שש שעות [בס' היוםם הוסיף כאן וכו'] ואינו זו להתמיד שם השבת **על הדמיון על היום** אשר התחילה השמש לסבב מסוף המערב וראה אותה אדם שוקעת והוא בא"י וקרא תחלת השבת עד שהגיעה **אל עומת** ראשו אחר שמנה עשרה שעות והיתה ערב לתחלת הציץ ונקרא **לשם** תחלת השבת והיה סוף גרדי הקריאה מפני שמה שיש אחריו **(אמנם) [הוא]** נקרא **בשהוא** מזרח למקום שממנו מתחילים הימים ואין להמלט ממקום משתתף תהיה תחלת מזרחו אחרית מערכו והוא לא"י [כאן הוסיף בס' היוםם תיבת הוא -] תחלת הישוב ואין זה **בדין התורה לבד אבל בדין הטבע גם כן** כי לא יתכן שיהיו הימים **השבעיים** נקראים בשם אחד **בעצמו** לישוב כלו אלא אם נקבע מקום שיהיה תחלה לקריאה **ומקום לקריאה "מתקרב (נ"א ממערב)** שלא יהיה קצתו מזרח לקצתו אבל קצתו מזרח גמור וקצתו מערב גמור ואם לאו לא תשלם לימים קריאת שם ידוע מפני שכל מקום מסבוב **אמצע** הארץ מזרח ומערב יחד ותהיה **הציץ** מזרח לא"י **ומערב** לתחתית הארץ ותחתית הארץ מזרח לצין **ומערב למערב [והמערב מזרח לתחתית הארץ] ומערב לא"י** ואין מזרח ואין מערב תחלה **ולא סוף** ולא שמות ידועים לימים והסדר הנזכר נתן שמות ידועים לימים והתחיל מא"י וכו'.

ועתה הבט וראה, איך שינוי הלשון והביאורים שלובי זרוע הם הולכים. ונשנה הדברים פיסקי פיסקי.

[א] המחבר העתיק: "מפני שאר"י היא מקום התחלה לקריאת שמות הימים בעת שהוחל לקרוא בשם שש שעות כו", והוסיף בביאורו בסוגרים: "ר"ל דהעיקר שאר"י היא המרכז בין ההתחלה והסוף, שש שעות לקדימה במזרח ושש שעות לאיחור במערב". וכל זה מפני שנשמט לו איזה תיבות. ולשון ס' הכוזרי הנכון הוא: "מפני שארץ ישראל, **שהיא** מקום התחלה לקריאת שמות הימים, **בינה ובין השמש** בעת "שהוחל" לקרוא (נ"א תחלת הקריאה) בשם - שש שעות". ובלשון זה אין השש שעות ענין של מרכז כלל, כי השש שעות הם בין מקום ההתחלה שהוא א"י ובין השמש. והכונה, כי מקום השמש בגלגל הרקיע הוא רחוק שש שעות ממקום ההתחלה, ר"ל כי ברגע שקיעת החמה בארץ ישראל מקום החמה הוא שש שעות מערבית מא"י, ולשוכנים צ' מעלות מערבית מירושלים הוא להם אז שעת חצות היום.

[ב] המחבר העתיק: "ואיננו זו להתמיד שם השבת אשר התחילה השמש לסבב מסוף המערב וכאשר ראה אותה אדם שוקעת והוא באר"י וקרא תחלת השבת, עד שהגיעה (החמה) לעומת ראשו אחר י"ח שעות והיתה ערב לתחלת הציץ ונקרא שם תחלת השבת והי' סוף גרדי הקריאה". והוסיף ביאור: "ר"ל בצין הוא סוף גרדי קריאת שמות הימים לבנ"א, משום שמן קצה מערב והלאה בכדור התחתון עד קצה מזרח לישוב אין שם בנ"א לקריאת שמות לימים".

והנה מה שהעתיק "ואיננו זו להתמיד שם השבת", אמנם כן הוא העתיק נכונה אות באות. רק לעיל מינה — קודם ביאורו שהכניס בסוגרים — כתב "וכו'", כאילו דילג כאן איזה תיבות מלשון ס' הכוזרי. ובאמת לא חסר שם מאומה, והוא המשך לדלעיל מינה, שמשעה שהתחיל לקרוא בשם שבת אינו חדל מליקרא שם שבת תמיד. אבל אחר חמש תיבות אלו שהעתיק נכונה, דילג שוב כמה מלים.

מן הציץ מפני שהוא תחלת המזרח ליישוב". וכוונת הכוזרי, איך יאמר החבר כי שבתות ה' ומועדי ה' תלויים בארץ ישראל אשר היא נחלת ה', והלא תחילת קביעות הימים היא מן הציץ (ולא מא"י), והסיבה היא מפני שהיא תחלת המזרח ליישוב. (ועיי' בספר בעמ' לד — שם קרא בכוזרי אל נכון).

(נג) עמוד לב:

"וצריך שתהיינה הי"ח שעות עיקר בקריאת היום השביעי מפני שאר"י היא **מקום התחלה לקריאת שמות הימים** בעת שהוחל לקרוא בשם שש שעות כו' (ר"ל דהעיקר שאר"י היא המרכז בין ההתחלה והסוף, שש שעות לקדימה במזרח ושש שעות לאיחור במערב), ואיננו זו להתמיד שם השבת אשר התחילה השמש לסבב מסוף המערב וכאשר ראה אותה אדם שוקעת והוא באר"י וקרא תחלת השבת, עד שהגיעה (החמה) לעומת ראשו אחר י"ח שעות והיתה ערב לתחלת הציץ ונקרא שם תחלת השבת והי' סוף גרדי הקריאה, (ר"ל בצין הוא סוף גרדי קריאת שמות הימים לבנ"א, משום שמן קצה מערב והלאה בכדור התחתון עד קצה מזרח לישוב אין שם בנ"א לקריאת שמות לימים), מפני שמה שיש אחריו (אחר קו הציץ תוך צ' המעלות לירושלים) נקרא מזרח למקום שממנו מתחילים הימים (שם כבר נקרא מזרח לירושלים מרכז חשבון הימים). ואין להמלט ממקום משתתף תהי' תחלת מזרחו אחרית מערכו (ר"ל שאין להמלט ממקום ששם יהא נקרא תחלת מזרח שהוא "תחלת **מזרחו**" של הישוב ושם על יד הקו ההוא "אחרית **מערבו**" של **תחלת המזרח**, ודקדק לומר "מזרחו" "מערבו" לומר שאין זה תחלת המזרח של כדור העולם ולא אחרית המערב של כדור העולם), והוא (המקום ההוא) לאר"י הוא **תחלת הישוב** כו', כי לא יתכן שיהיו הימים נקראים בשם אחד לישוב כולו אלא אם נקבע מקום שיהי' תחלת לקריאה, שלא יהי' קצתו מזרח לקצתו, אבל קצתו מזרח גמור וקצתו מערב גמור, ואם לאו לא תשלם לימים קריאת שם ידוע מפני שכל מקום מסבוב הארץ מזרח ומערב יחד, ותהי' צין **מזרח לאר"י** או מערב לתחתית הארץ, ותחתית הארץ מזרח לצין כו', ואין מזרח ואין מערב תחלה וסוף ולא שמות ידועים לימים, והסדר הנזכר נתן שמות ידועים לימים והתחיל מאר"י".

עד כאן מעתיק ספר היוםם את דברי ס' הכוזרי, ובסוגרים הביא את ביאוריו.

דברים אלו של ס' הכוזרי, הם הלב והנשמה של שיטתו, כאן יסביר מפני מה צריך שיהיו י"ח שעות עיקר בקריאת היום, וראויים הם ללימוד עיוני עמוק. והנה דרך המבאר לבאר כפי דעתו, אבל הלומד - המבקש לחקור אמיתת הביאור - דרכו ללמוד הדברים מבלי הביאור, ויבחן בעין שכלו את הביאור על אחד משלשה פנים; או הוא אמתי ומוכרח, או אפשר, או מוכחש בלתי אפשרי. ואני הקטן והדל, השויתי העתקת הספר עם דברי ס' הכוזרי הנדפסים אשר בידני, בטרם אשים עיני על ביאוריו אשר הסגיר בסוגרים בתוך הדברים. וממצאיה שמצאתי יצא לבי, כי ביאור אשר הוא מוכרח או אפשר לפי הלשון שהעתיק ספר היוםם, הוא מוכחש בלתי אפשרי לפי הלשון האמתי שבס' הכוזרי.

ע"כ טרם כל אעתיק את דברי ס' הכוזרי הנדפסים — ואדגיש את המקומות בהם יש שינוי בין הנדפס למה שהעתיק המחבר. (ועצה טובה איעצך, אל תאמין גם לי בהעתקתי, אייתי ספר וראה בו אתה בעיניך).

לקריאה ומקום לקריאה "מתקרב (נ"א ממערב) שלא יהיה קצתו מזרח לקצתו אבל קצתו מזרח גמור וקצתו מערב גמור."

הנה כאן בא ס' הכוזרי לחדש ולבאר ענין קו התאריך, כמו שהוא מושכל ראשון אצל המחבר בסי' ב', כי אין להמלט ממקום שצדו האחד הוא תחלת המזרח ("תחלת מזרחו") ומחברו אליו הוא אחרית המערב ("אחרית מערב"). והוא ענין מה שאנו קוראים "קו התאריך", כי הקו הזה אין לו שום רוחב רק צדו אחד הוא מזרח וצדו השני הוא מערב. וזה יאות לאחר שצייר כניסת השבת עם שקיעת החמה ממקום למקום עד י"ח שעות מירושלים, ואחר י"ח שעות שקיעת החמה היא של יום ראשון, וזה יעורר פליאה אצל הקורא למה לא ימשיך עוד להיות שקיעת החמה שאחר י"ח שעות להיות שקיעת החמה של השבת. לכך ביאר כי אין להמלט מקו תאריך, שצדו האחד של הקו הוא תחלת מזרחו וצדו השני אחרית מערב. וקו התאריך הזה הוא תחילת הישוב לארץ ישראל – דהיינו, שמשם מתחיל שטח הישוב השייך לארץ ישראל.

[וכבר העתקתי למעלה מדברי היסוד עולם (מאמר ב' פי"ז), אשר במחלקותו על הכוזרי והרז"ה יכתוב על קו התאריך כי הוא מן הנמנעות ויכחיש בו. כי הרז"ה והכוזרי הם הראשונים המזכירים את מציאות קו התאריך, וכל קודמיהם לא הכירו בו. ובגזרת הבורא יבוארו הדברים באריכות לקמן].

וזה ברור מדברי ס' הכוזרי (מה שנשמט בהעתקת המחבר), שמציאות קו התאריך אינו ענין הלכתי או תורני, אלא הוא מוכרח מדין הטבע, כי לא יוכל שמו של יום מימי השבוע להתגלגל בלי סוף וגבול.

אבל המחבר, שבדבריו על הרז"ה לעיל, הרבה קושיות על שיטתו ושיטת ס' הכוזרי, לא ראה ולא הבין כי כאן בא ס' הכוזרי לבאר ענין קו התאריך והכרחו, וכאן כתוב ברור ומפורש תירוץ לכל קושיותיו ותמיהותיו. והשיא את הענין לדבר אחר, בביאורו: "ר"ל שאין להמלט ממקום ששם יהא נקרא תחלת מזרח שהוא "תחלת מזרחו" של הישוב וששם על יד הקו ההוא "אחרית מערב" של תחלת המזרח, ודקדק לומר "מזרחו" "מערבו" לומר שאין זה תחלת המזרח של כדור העולם ולא אחרית המערב של כדור העולם."

והנה דילג המלים "ומקום לקריאה מתקרב" מאיזה טעם שהוא, ואנו נפרשו. כי בא להדגיש שהמקום לקריאה – הוא הכינוי אשר בו יקרא למה שאנו קוראים קו התאריך – צריך להיות קרוב זה לזה, שלא יהיה מצב של מזרח יחסי, כמו כל מזרח שבעולם שהכונה בו מזרחית למקום מסוים, אלא שיהיה מזרח ומערב מוחלט. והיינו שקו התאריך אשר הוא י"ח שעות מערבית לירושלים ושש שעות מזרחית לירושלים, יהיו שם קרובים זה לזה המזרח המוחלט והמערב המוחלט.

[ה] המחבר העתיק: "ואם לאו לא תשלם לימים קריאת שם ידוע מפני שכל מקום מסבוב הארץ מזרח ומערב יחד, ותהי' צין מזרח לאר"י או מערב לתחתית הארץ, ותחתית הארץ מזרח לצין כו", ואין מזרח ואין מערב תחלה וסוף ולא שמות ידועים לימים, והסדר הנזכר נתן שמות ידועים לימים והתחיל מאר"י."

ולשון ס' הכוזרי הוא: "על הדמיון על היום אשר התחילה השמש לסבב מסוף המערב וראה אותה אדם שוקעת והוא בא"י וקרא תחלת השבת עד שהגיעה אל עומת ראשו אחר שמנה עשרה שעות והיתה ערב לתחלת הצין ונקרא לשם תחלת השבת והיה סוף גרדי הקריאה".

וכונת ס' הכוזרי ברורה, שהתחיל להמשיל ולתת משל להסביר דבריו, כאשר התחיל אדם הראשון לקרוא שמות לימים, עמד אדם הראשון בארץ ישראל, (ושים לב לשינוי הקטן שמשמעותו מרובה: שכתב "וכאשר ראה אותה אדם", במקום "וראה אותה אדם" באמת, והבן !), והחמה היה מקומה שש שעות ממנו למערב, היינו חצות היום ליושבי קצה המערב. ומאז כל רגע ורגע בסבוב השמש ממזרח למערב, התחיל קריאת יום השבת בכל מקום ומקום בעולם, עד שבאה השמש לעומת ראש אדם הראשון, שהוא חצות יום שבת בארץ ישראל, ואותו עצמו הוא שקיעת החמה בקצה המזרח והתחיל שם ליקרא בשם שבת, והוא המקום האחרון אשר בו יש קריאת יום השבת בסבוב זה. ומכאן ואילך כל מקום ששוקעת שם החמה אינו בשם שבת אלא בשם יום ראשון. והיינו ששם הוא קו התאריך !

והנה המשיל באדם הראשון בשבת בראשית, ובהדיא מפורש כי יש קריאת שמות לימות השבוע גם בתחתית הכדור אשר שם ים אוקינוס לדעת ס' הכוזרי, אע"פ שאין שם בני אדם אשר יקראו בפיהם שמות הימים. והסברו אשר הוסיף בסוגרים: "ר"ל בצין הוא סוף גרדי קריאת שמות הימים לבנ"א, משום שמן קצה מערב והלאה בכדור התחתון עד קצה מזרח לישוב אין שם בנ"א לקריאת שמות לימים", אין לו מקום בלשונו האמתי של ס' הכוזרי.

[ג] המחבר העתיק: "מפני שמה שיש אחריו (אחר קו הצין תוך צ' המעלות לירושלים) נקרא מזרח למקום שממנו מתחילים הימים (שם כבר נקרא מזרח לירושלם מרכז חשבון הימים)".

ולשון ס' הכוזרי הנדפס הוא: "מפני שמה שיש אחריו (אמנם) [הוא] נקרא בשהוא מזרח למקום שממנו מתחילים הימים."

והנה מה שהוסיף בביאורו שמאחר קו הצין תוך צ' המעלות לירושלים שם כבר נקרא מזרח לירושלים, זה אמת ויפה, אבל הוסיף מדיליה "מרכז חשבון הימים", וזה יתר כנטול דמי. כי לא הוזכר עד כה שירושלים הוא "מרכז חשבון הימים", ולא עלה על דעת ס' הכוזרי ולא על דעת שום חכם עד שבא המחבר הזה. והרי בפירוש כתב ס' הכוזרי מעלת ירושלים ועניינו, משום שהוא "תחילת חשבון הימים" מימי אדם הראשון.

[ד] המחבר העתיק: "ואין להמלט ממקום משתתף תהי' תחלת מזרחו אחרית מערב" (ר"ל שאין להמלט ממקום ששם יהא נקרא תחלת מזרח שהוא "תחלת מזרחו" של הישוב וששם על יד הקו ההוא "אחרית מערב" של תחלת המזרח, ודקדק לומר "מזרחו" "מערבו" לומר שאין זה תחלת המזרח של כדור העולם ולא אחרית המערב של כדור העולם), והוא (המקום ההוא) לאר"י הוא תחלת הישוב כו", כי לא יתכן שיהיו הימים נקראים בשם אחד לישוב כולו אלא אם נקבע מקום שיהי' תחלת לקריאה, שלא יהי' קצתו מזרח לקצתו, אבל קצתו מזרח גמור וקצתו מערב גמור."

ולשון ס' הכוזרי הנדפס: "ואין להמלט ממקום משתתף תהיה תחלת מזרחו אחרית מערב והוא לאר"י תחלת הישוב ואין זה בדין התורה לבד אבל בדין הטבע גם כן כי לא יתכן שיהיו הימים השבועיים נקראים בשם אחד בעצמו לישוב כלו אלא אם נקבע מקום שיהיה תחלה

ניכר מזרחית לא"י – יהיה יותר ניכר שנכנסת השבת קודם שתיכנס בירושלים, וכמו כן תצא קודם שתצא בירושלים, ונמצא כי דמשק קודמת לירושלים מעט בקיום השבת שלה. וירושלים – שהיא מזרחית למצרים – כמו כן שבת שלה קודמת למצרים במדה ניכרת. וזה מכריח שאי אפשר לעשות קו התאריך שיהיה בירושלים גופא, שיהיה צדו אחד שבת וצדו האחר יום ראשון, או צדו אחד שבת וצדו האחר יום ששי, אלא צריך לעשות קו התאריך במקום שיתן רוחב – היינו שטח מתחבר – לירושלים.

וכל הסבר זה בא לומר, שכיון שההתחלה היא בירושלים הרי הוא מחייב שיהיה לירושלים רוחב ושטח, וקו התאריך הוא גובל אותו בתחילת השטח השייך לירושלים, והוא במקום ח"י שעות מערבית ושש שעות מזרחית. הנה כל זה כלל המחבר בתיבת "כו" אחת קטנה ותמימה, ונשאר בתימה ובפירכא על שיטה זו. ומי חכם יודע פשר דבר, על מה ולמה דילג כל זה, אולי משגה הוא? אתמהא!

(נו) עמוד לג:

"ואם נפרש את דבריו כאשר הבינו איזה גדולי ישראל, בכללם הגאון בעל חזון איש, שסין הוא סוף המערב הגמור ושם קו התאריך של הכדור – מלבד שכל המקשה הכבד שישנו על הרו"ה (כפמ"ש לעיל) ישנו על הכדור, הרי כל דבריו מסובכים ומסותרים עד שאין למצוא בהם ידינו ורגלינו: הנה מצד אחד הוא אומר ושונה ומשלש, שמאר"י מתחיל חשבון הימים, ומצד השני שונה ומשלש שבסין מתאחר היום כלפי ירושלים ב"ח שעות (א"כ בסין מתחיל היום).".

הנה "כל המקשה הכבד שישנו על הרו"ה", כבר דברנו בו בארוכה לעיל קחנו משם. אך כמה דאבון לב יש בדבר, כי קיצר ושיבש לשון ס' הכוזרי, והוסיף מן דיליה ביאורים מוכחשים, ונעשו לו הדברים "מסובכים ומסותרים עד שאין למצוא בהם ידינו ורגלינו". וס' הכוזרי שלפנינו האריך לבאר באר היטב למה מתחיל חשבון הימים מארץ ישראל ולפיכך מוכרח שיתאחר היום כלפי ירושלים ב"ח שעות, והמחבר עומד ומתמיה – הרי הדברים סותרים. והקורא הסומך על העתקתו, אכן עומד ומתמיה בתמיהותיו, ומסכים בדעתו כי דברי ס' הכוזרי כפשוטם בלתי מובנים, ומחפש לקרוא את תירוצו ותשובותיו. ואין איש מעלה על דעתו כי ניתי ספר וניחזי, ומילתא דעבידא לאיגלווי היא.

(נז) שם:

"עוד תמוה: מה היתה כאן שאלת הכוזרי ומה תשובת החבר? הכוזרי שואל לו: "הלא תחילת קביעות הימים היא מן הצין מפני שהוא תחלת המזרח לשוב", והשיב לו החבר שלא כן הוא, התחלת השבת אינה מן סין אלא מסיני, ששם קבלו ושמרו בני"י את השבת הראשון (וקו סיני מקביל באורך מזרח מערב לקו ירושלים), ושוב חוזר ואומר שמסין מתחיל השבת, ואם סו"ס ה' מודה לשאלת הכוזר – מה היתה כאן השאלה והתשובה? ואף גם לא מובנים דבריו הארוכים שניכרת בהם התפתלות רבה והדקדוקים בהם רבו מאד".

ולשון ס' הכוזרי הנדפס: "ואם לאו לא תשלם לימים קריאת שם ידוע מפני שכל מקום מסבוב **אמצע** הארץ מזרח ומערב יחד ותהיה **הצין** מזרח לא"י **ומערב** לתחתית הארץ ותחתית הארץ מזרח לצין **ומערב למערב** **והמערב מזרח לתחתית הארץ** **ומערב לא"י** ואין מזרח ואין מערב תחלה **ולא סוף** ולא שמות ידועים לימים והסדר הנזכר נתן שמות ידועים לימים והתחיל מא"י". וכוונתו להסביר הכרח קו התאריך מדרך הטבע, כי אם אין קו תאריך אין קריאת שמות לימים, כי כל מזרח ומערב במקום שאינו קו התאריך, אינו אלא ענין יחסי, שצין היא מזרח לא"י מחד גיסא אבל היא מערב לתחתית הארץ (הוא הנקרא בלשון הרו"ה "טבור הים", והיינו מה שתחת הארץ כנגדו), ותחתית הארץ היא מחד גיסא מזרח לצין אבל היא גם מערב לקצה המערבי של הישוב, וקצה המערב הוא מחד גיסא מזרחית מתחתית הארץ אבל הוא גם מערב לא"י, ואם כן לעולם הוא מסבב בלא מקום שיפסיק את קריאת שם היום. אבל כאשר יש קו תאריך יש לתת שמות ידועים לימים.

ומה שכתב "והתחיל מארץ ישראל", נראה יותר שהוא קאי על דלקמן. שבא להסביר שאף על פי שהתחיל מארץ ישראל אך אי אפשר להעביר את קו התאריך בארץ ישראל, כי חייב להיות רוחב לאותו מקום שהוא ההתחלה. וגם אם קאי אדלעיל, הכוונה כן היא, שסיים באמרו שההתחלה שממנה יהיה הסדר הזה היא מארץ ישראל. ואחר כך יבאר למה אחרי ההתחלת קריאת שמות הימים היא מא"י, צריך שיקדים לה קו התאריך שש שעות. והכוונה אחת.

(נה) עמוד לב:

"אך לקריאת השם רוחב עכ"פ מפני שלא יתכן לזכור מקומות כל נקודה ונקודה מהארץ, ובירושלם עצמה מזרחים ומערבים, מזרח ציון למשל איננו מזרח ביהמ"ק כו'".

כל זה העתיק מס' הכוזרי. ואין ספק כי הדברים הללו נוגעים מאד לעיקר הענין, לפי שכאן כותב ס' הכוזרי להסביר כי בשביל שהתחלת קריאת הימים היא מירושלים, צריך קו התאריך לעבור במרחק מסוים ממנו, וזו הכוונה באמרו "לקריאת השם רוחב על כל פנים", (לא כמו הקו שאין לו רוחב). ואף על פי שגילה לנו המחבר ש"לא נתעצל מלהביא כל דבריו הנוגעים לעיקר הענין", הבה ונתבונן מה הסתיר מאתנו באותו ציון תמים: כו'?

זה לשונו המלא של ס' הכוזרי הנדפס: "אך לקריאת השם רוחב על כל פנים, מפני שלא יתכן לזכור מקומות כל נקודה ונקודה מהארץ, כי בירושלים עצמה מזרחים ומערבים רבים, ושמזרח ציון ד"מ איננו מזרח ביהמ"ק **ועגולי אופקיהם משונים ע"ד האמת אשר לא ישיגום החושים, כל שכן דמשק מירושלים, ואי אפשר שלא נאמר ששבת דמשק קודם שבת ירושלים ושבת ירושלים קודם שבת מצרים, ועל כל פנים נודה ברוחב**".

הנה מה שכתב ס' הכוזרי "ועגולי אופקיהם משונים", היינו כי האופק של כל מקום ומקום ייחשב עיגול של חצי הכדור, שהם צ' מעלות לכל רוח מנקודת כל מקום ומקום, שבהתחברם יחד הם ק"פ מעלות והוא באמצעם (והוא מה שהזכיר בראש דבריו: "מפני שארץ ישראל שהיא מקום התחלה לקריאת שמות הימים, בינה ובין השמש בעת שהוחל לקרוא בשם, שש שעות"). ע"כ יאמר כי כל הרחוק מחבירו אפילו מעט כמו ציון ובית המקדש, עיגול אופקו שונה באמת, אם כי אינו מושג בחוש מפני מיעוטו. וכל שכן בדמשק – שהיא רחוקה מרחק

(ס) עמוד לה:

“נמצא שבזמן אדם הראשון, שלא הי' עוד בנ"א אחרים בכל כדור הארץ, אה"נ שלא הי' ענין למזרח ולמערב לכל הכדור, ויהי לו (כמש"ל סי' י"א) קו תאריך בירושלם, בלא יחס מזרח ומערב”.

גם בזה הוא מוכחש להדיא, שחור על גבי לכן מלשון ס' הכוזרי, והרי הוא לפניך^{טו}: “על הדמיון, על היום אשר התחילה השמש לסבב מסוף המערב, וראה אותה אדם שוקעת, והוא בא”י, וקרא תחלת השבת, עד שהגיעה אל עומת ראשו אחר שמנה עשרה שעות, והיתה ערב לתחלת הציץ, ונקרא לשם תחלת השבת. והיה סוף גדרי הקריאה, מפני שמה שיש אחריו (אמנם) [הוא] נקרא בשהוא מזרח למקום שממנו מתחילים הימים. ואין להמלט ממקום משתתף תהיה תחלתו מזרחו אחרית מערכו”. הנה בפירוש מדבר ס' הכוזרי מאדם הראשון ועליו הוא מסביר את קו התאריך.

(סא) עמוד לו:

“בשגם כל החדוש הזה “שיש מקום ששם מתאחר היום י”ח שעות” מוזר הוא מצ”ע ואין לו שום מקור בתלמוד, וכל ההכרח שהכריח אותם לכך הוא מאמר ר”ז “צריך שיהא לילה ויום מן החדש” שיתאים עם מאמר הבריתא נולד קודם חצות, שזה לחץ אותם לחדש שיש מקום מתאחר שם היום י”ח שעות מירושלם ונמצא ששם לילה ויום מן החדש בזמן שהמולד הי' בירושלם רגע קודם חצות. ומשום הזרות שבחדוש זה וגם משום שבכל אופן נשאר הדוחק הגדול לאוקמי מאמר ר”ז על קו שאין עליו שוכנים במציאות – לפיכך נוזרו כל הראשונים, וכל גדולי האחרונים, ורובם ככולם מבאור הסוגיא שבאורה הרז”ה והכוזרי, ונתנו לה באור אחר באופן שאין שום הכרח לחדשה מופלאה זו”.

הנה נעשה הוא פטרונם ואפטרופסם של הגאונים והראשונים, לדבר בשמם, ולשים בפיהם את הרהורי לבו.

רש”י ותוס’ והרמב”ם בפירושו על ר”ה, פירשו בפשטות המאמר כ”ד שעי מיכסי סיהרא וכו’, כי עד שש שעות קודם המולד תראה הלבנה הישנה, ואחר שש שעות מן המולד נראית הלבנה החדשה לעין האדם. וזה דבר אשר לפי המקובל על חכמי התכונה אינו במציאות. ראב”ח הנשיא ורבי חסאן הדיין ור”י בר ברוך פירשו השמועות לפי ההנחה כי אחר י”ח שעות מהמולד יכול ואפשר שתראה הלבנה החדשה לעין האדם. ועל זה נחלקו ראב”ע והבאים אחריהם, ואמרו כי אי אפשר שתיראה אלא עד כ”ד שעות אחר המולד. והם כולם לא ייחסו שם היום – וכמובן גם שעות היום – למה שאינו בישוב, ולא העלו בדעתם קיום קו התאריך,

^{טו} בס' יסוד עולם (ד' ברלין תר"ח) הביא דברי ס' הכוזרי האלה בזה"ל: “ע”ד משל על מקום שממנו התחילה החמה לסבוב מקצה מערב וראה אותה אדם הראשון שוקעת והוא בארץ ישראל והתחיל לקרוא השבת עד שהגיע לעמוד נוכח ראשו אחרי י”ח שעות ואז שקעה החמה לבני צין והיה להם אז ליל שבת והיה זה סוף גבול הקריאה”. וס' הכוזרי נכתב במקורו בלשון ערבי, והשינויים הם שינויי תרגום ולא שינויי כוונה.

אין חילוקי דעות בין החבר והכוזרי בשאלת מקום התחלת הימים, שניהם תמימי דעים כי מן הציץ יתחילו הימים. אך כלפי מה שאמר החבר (מאמר ב' סי"ח): ודע כי שבתות ה' ומועדי ה' אמנם הם **תלויים בנחלת ה'**. טען הכוזרי על החבר (שם סי"ט): הלא תחילת קביעות הימים מן הציץ **מפני שהוא תחלת המזרח ליישוב** – ולמה יאמר החבר כי היא תלויה בארץ ישראל. וכל המו"מ הוא על הסבה שבשבילה תחילת קביעות הימים מן הציץ, לדעת הכוזרי מפני שהוא תחילת המזרח ליישוב, ויבאר לו החבר מפני שהוא תחילת הרוחב של הישוב השייך לארץ ישראל. והדברים פשוטים ומבוארים בס' הכוזרי האמיתי שלפנינו (לא מה שהועתק בס' היומם).

ואחרי כל אלה האם יש מקום לומר: “ואף גם לא מובנים דבריו הארוכים שניכרת בהם התפתלות רבה והדקדוקים בהם רבו מאד”?

(נח) שם:

“סימן י”ג. הכונה הנכונה המשתקפת מדברי הכוזרי”

אחרי שראינו בסימן י”ב, כי לא הרי ס' הכוזרי המוקשה שהעתיק המחבר, כהרי ס' הכוזרי האמיתי שבידינו. נותנת שורת הדין לדלג על סימן זה – מתוך ידיעה ברורה כי אין כאן קושיות ותמיהות שצריכות תירוץ. וכל הכרוכים שהוא מכרכר, רק כדי לסיים (בעמ' לה): “וממילא יוצא שקו התאריך לכדור הארץ בכללו הוא ק”פ מעלות מן טבור הארץ שהוא ירושלם”. ועל כן לא ניזיל ונמנה כרוכלא כל אשר יאמר להעמיס בדברי ס' הכוזרי, רק על שתי נקודות.

(נט) שם:

“ב) והוא מבליט הרבה פעמים טעם הדבר (מדוע מדברים רק מחצי כדור העליון) משום שכל היחס של מזרח ומערב הוא אך ורק **לישוב בנ”א שהם קוראים שמות לימים**, ובכל פסקא ופסקא הוא מדגיש שהוא משום **קריאת בנ”א**”.

אתה הקורא פתח ספר הכוזרי מאמר ב' סימן כ' וחפש בו. אולי תמצא פסקא אחת, אחת בלבד! שהזכיר בה ענין קריאת בני אדם. והוא כשבא להסביר שבסופו של היום יצא כל היום כולו כאשר תהיה השמש לעומת ארץ ישראל, שאז שוקעת החמה של מוצאי אותו היום בנקודה האחרונה בעולם, ושוב אין שם אותו היום קיים כלל בעולם. וזה לשונו: “והרוחב אשר נחלקים בו הקטרים בקריאת יום בעצמו הוא י”ח שעות לא פחות ולא יותר, **קוראים אנשי הקוטר הזה** שבת, וכבר יצאו **אנשי קוטר** אחר מן השבת קוטר אחר קוטר עד שתשלמנה שמנה עשרה שעות מן העת שהתחילה בו קריאת השבת, עד שתהיה השמש לעמת ראש ארץ ישראל, ותסתלק הקריאה מהיום ההוא ולא ישאר **אדם שיקרא** היום ההוא שבת, אבל מתחיל בקריאת שם אחר”.

אבל המחבר הבין כי “קריאת שם היום”, הוא פעולה ומעשה של קריאה, כמו “קריאת שמע” או “קריאת התורה”. ולא נתקרה דעתו עד שבכל מקום שכתוב “קריאה” הוא רואה בולט שיש כאן בן אדם הפותח פיו וקורא.

צפונית, וחלון אחד באמצע ושמו חלון נוגה. בתקופת תשרי מתחיל מחלון נוגה והולך וסובב לקרן דרומית חלון אחר חלון עד שהוא מגיע לחלון שבתאי, בתקופת טבת מתחיל מחלון שבתאי והולך וסובב וחוזר לאחוריו חלון אחר חלון עד שהוא מגיע לחלון נוגה. בתקופת ניסן מתחיל מחלון תעלומה שבו האור יוצא והולך אל קרן צפונית חלון אחר חלון עד שהוא מגיע לחלון נעמן. בתקופת תמוז מתחיל מחלון נעמן והולך וסובב וחוזר לאחוריו חלון אחר חלון עד שהוא מגיע לחלון חדר וכו'. באלו שבמזרח היה יוצא כנגדו במערב הוא נכנס. עיי"ש בביאור הגר"ב דיסקין זצ"ל בארוכה, ובביאור הרד"ל שם.

ואין שום מקור מהירושלמי לענין קו התאריך, שהמזרח כמו המערב י"ב שעות לכל צד.

(סג) עמוד מב :

"סימן ט"ז. דעת שלשת הנשיאים שהמזרח הוא י"ב שעות".

מי הם שלושת הנשיאים? הן אמת כי רבי אברהם בר חייא, נקרא נשיא. אך שני החכמים האחרים, מי שמם לנשיאים בפיו? הן רבי חסאן הדיין, דיין הוא, כאשר יכנהו ראב"ח (ס' העבור מ"ב ש"ו) "הישיש השב הדיין רבי חסאן בן מרחסאן ז"ל", ולא נשיא. ורבי יצחק בר ברוך, הוזכר ביסוד עולם מאמר ד' פי"ח, ולא הזכיר שהיה נשיא, רק כתב עליו "והוא היה איש משכיל וחכם גדול" (*). דוק ותראה כי להשביח מקחו מינה כולם לנשיאים.

(סד) שם :

"מבאר את עלית השמש וזריחתה על חצי הכדור העליון בכל שעה ושעה, ואומר בזה"ל: וכשהחמה עולה וזורחת בקצה פאת מזרח היא נראית לכל השוכנים בתחלת פאת מזרח בארץ (ר"ל כשהחמה עולה בקצה **פאת מזרח העולם שבטבור הים** אז היא נראית לשוכנים **בתחלת המזרח שבישוב הארץ**) ותהי העת ההיא להם (לשוכני קצה המזרח **של הישוב**) כו', וכשהחמה עולה עוד מפאת מזרח עד שהיא נראית גבוהה על הארץ בקצה פאת מזרח ט"ו חלקים (כשעולה החמה מקצה **מזרח העולם היינו מטבור הים** שעור ט"ו מעלות) היא נראית במקומות הרחוקים מראש פאת מזרח (מראש **המזרח שבישוב**) ט"ו חלקים כשהיא זורחת עליהם. והעת ההיא תחלת היום להם (לשוכני ט"ו מעלות מקצה **המזרח של הישוב**), ויהי בין תחילת היום במקום ההוא ובין תחלתו בפאת מזרח (**הישוב**) שעה אחת, וכשהחמה מוסיפה לעלות (**מטבור הים**) כו' עד שלשים חלקים היא נראית זורחת לשוכנים במקומות הרחוקים מפאת מזרח (**הישוב**) שלשים חלקים, ותחלת היום במקום ההוא סוף שעה שני מן היום שבקצה המזרח, וכן בעלותה (**מטבור הים**) עד מ"ה חלקים כו' וכן הרחוקים בקצה מזרח ס' חלקים כו', והרחוקים ע"ה חלקים ביניהם חמש שעות, והרחוקים צ' חלקים הם השוכנים באמצעות הארץ יהי ביניהם ובין קצה מזרח (**הישוב**) שש שעות, ויהי ראש היום לשוכני אמצעות הארץ ומחצית היום לשוכני קצה המזרח כו' (אחרי שש שעות כשעלתה מקצה **מזרח העולם** עד לקצה **המזרח של הישוב**, ושם חצי היום, נעשה תחילת היום באמצע הארץ), ותהי החמה מתרחקת מפאת מזרח כל ק"פ חלקים מחצית הרקיע שהם י"ב שעות (כשהחמה הגיעה נוכח טבור הארץ כבר עלתה ק"פ מעלות מפאת **מזרח העולם שהוא טבור הים**), והחמה בעת

שצדו אחד מערב ושם יומו שונה מצדו השני שהוא מזרח. עד שבאו הכוזרי והרז"ה וחדשו שיש קו תאריך, וחלק עליהם היסוד עולם בכל תוקף ועוז. לא חידוש י"ח שעות" הוא שחידשו הכוזרי והרז"ה, אלא שיש "קו תאריך", וכל הראשונים האחרים שדברו מזה דברו "מתחילת קריאת שם היום", בלי קו תאריך. ואיך אפשר לייחס לאלו הראשונים קו תאריך?

(סב) עמוד מא :

"ירושלמי (ר"ה פ"ב ד'): א"ר לוי כו' שלש מאות וששים וחמש חלונות ברא הקב"ה שישתמש בהם העולם קפ"ב במזרח וקפ"ב במערב ואחת באמצעו של רקיע שממנו יצא תחלת מעשי בראשית. מה שהחמה מהלכת לשלשים יום הלבנה מהלכת ב' ימים ומחצה כו', מה שהחמה מהלכת ליי"ב חדש הלבנה מהלכת שלשים יום, א"ר יונה לית כאן שיעורא (דאין השיעור ל' יום מכון אלא הוא בקירוב), עכ"ד הירושלמי. הרי מפורש אמרו שהמזרח כמו המערב קפ"ב מעלות וחצי לכאן וקפ"ב מעלות וחצי לכאן (דגם האחד שבאמצע מתחלק חצי למזרח וחצי למערב), ושהמרכז לחשבון המזרח והמערב הוא אמצעותו של עולם וכו'. וכבר כתבנו לעיל שבאמת ישנן שס"ה מעלות, קפ"ב וחצי למזרח וקפ"ב וחצי למערב, דהלא החמה מהלכת בשס"ה ימים (ובקירוב לרביע), שס"ה מסלולים, בכל יום מסלול אחר עד שמשלימה את מהלכה היא השנת, והתוכנים שמחלקים לש"ס מעלות, ק"פ למזרח וק"פ למערב, זהו משום שמספר ש"ס מתחלק לחלקים רבים בלי שברים".

הנה מצא המלים "מזרח" ו"מערב" ואתם עמם מספר קרוב לק"פ מוזכר ב' פעמים, ומיד רואה הוא לנגד עיניו כי כאן "מפורש" כסברתו.

והאמת כי הכונה בחלונות הללו, הוא ע"ד האמור ביוצר של שבת "הפוחת בכל יום דלתות שערי מזרח ובוקע חלוני רקיע מוציא חמה ממקומה ולבנה ממכון שבתה ומאיר לעולם כלו". וזהו גם ה"כיום" שבספרי המקובלים, שהוא תרגום של חלונות. וידבר כאן מן זריחת החמה ושקיעתה דבר יום ביומו, שהיא נראית בכל יום כזורחת מחלון במזרח ושוקעת בחלון במערב. ויש קפ"ב חלונות במזרח לזריחה, וקפ"ב חלונות במערב לשקיעה. צ"א מאלו שבמזרח וצ"א מאלו שבמערב הם צפוניים, מקו המשוה בו תזרח ותשקע השמש בימי תקופת ניסן ותקופת תשרי, ועד המקום בו תזרח ותשקע השמש ביום תקופת תמוז, והם גלילי המסיבה היומית לקפ"ב יום שמתקופת ניסן ועד תקופת תשרי. וצ"א מאלו שבמזרח וצ"א מאלו שבמערב הם דרומיים, מקו המשוה בו תזרח ותשקע השמש בימי תקופת ניסן ותקופת תשרי, ועד המקום בו תזרח ותשקע השמש ביום תקופת טבת, והם גלילי המסיבה היומית לקפ"ב יום שמתקופת תשרי ועד תקופת הניסן. ואין שום ענין לחלונות הללו עם המעלות אשר בהם יחשבו התוכנים היקף הכדור, רק מפני דמיון הלשון שדבר על מזרח ומערב, ודמיון המספרים שהוא קרוב לב' פעמים ק"פ, עוררו לומר כי הנה הירושלמי כשיטתו. והוא הבל, ואין לו מקום אפילו על דרך הדרוש והרמז.

וכן ביאר הגאון מוהר"ר בנימין דיסקין צדוק"ל בפירושו על פרקי דרבי אליעזר פ"ו, שענין הירושלמי הזה אחד הוא עם מה שאמרו שם: ובשלש מאות וששים ושה מעלות החמה עולה ויורדת, קפ"ג עולה ברוח מזרח וקפ"ג יורדת ברוח מערב כנגד ימות שנות החמה, ובג' מאות וששים ושה חלונות החמה יוצא ונכנס במזרח, צ"א יום בקרן דרומית, צ"א יום בקרן

ההיא (כשעומדת נוכח טבור הארץ) שוקעת מעל קצות המזרח והוא תחלת הלילה להם (לשוכני קצה מזרח הישוב) וזורחת על אנשי קצות המערב והוא תחלת הלילה להם. עכ"ל.

הרי הוא אומר שבזמן שמתרוממת החמה מקצה פאת מזרח של העולם (בטבור הים) אז תחלת היום בפאת המזרח של הישוב, והולך ומונה עד"ז כל מעלות עליות השמש מקצה פאת מזרח העולם לזרוח על חצי כדור הישוב עד שעולה החמה בק"פ מעלות לנוכח טבור הארץ, דמזרח הישוב לחוד ומזרח העולם לחוד.

כל ההדגשות בתוך דבריו אינן במקור, ועשיתי אותם להבליט לעיני הקורא איך בביאוריו (הבאים בסגורים, שהם דברי עצמו ולא דברי ראב"ח הנשיא) הוא מתהפך לבאר לשון מזרח, פעמים מזרח העולם טבור הים, ופעמים מזרח הישוב. והוא דבר זר ומשונה שינקוט הכותב – וכאן הוא ראב"ח הנשיא – לשון אחד בלתי מבואר, כי פעם תהיה הכונה על העולם ופעם על הישוב. ודרך הלשון לשמש במלה אחת לדבר אחד, ובמלה אחרת לדבר אחר. ורק לעת הדוחק הגדול, מכח קושיית חזקות ומפורסמות, ניישב בדוחק באופן זה. וכאן בחר לכתחילה לשום לשון עלגים בפי הראב"ח, ובלבד שיוכל לומר שיש ראייה, שקרא בלשון "מזרח" למה שהוא רחוק ו' שעות מקצה המזרח של הישוב, שקצה המזרח של הישוב הוא ו' שעות מן אמצע הישוב.

ואקדים להסביר. כי לכל מקום ומקום בעולם, על פני כדור הארץ, נגלה מרקיע השמים חצי הכדור שהם ק"פ מעלות, דהיינו צ' מעלות לכל רוח והוא באמצעם, והוא נקרא בלשון הקדמונים "אופק" או "אופן המפריש". וכאשר תזרח השמש בכל מקום תעמוד על נקודת מזרח האופק של אותו מקום, ובחצות היום תעמוד על נקודת נוכח הראש, ובשקיעתה היא על מערב האופק, נמצא מהלכה במשך י"ב שעות היום חצי כדור רקיע השמים. והנה כשנרצה לסבר האוזן על מקום השמש באיזה נקודה היא ברקיע השמים, שתי אפשרויות יש; יש אפשרות לקרוא לה בשם הנקודה בארץ אשר היא נוכחת אליה, ויש אפשרות לקרוא לה בהתייחס אל האופק של אותה נקודה בארץ.

דרך משל, רגע זריחת השמש בטבור הארץ. נוכל לומר שהשמש היא אז נוכח הראש ליושבי צ' מעלות ממזרח לה (והיא קצה המזרח בישוב לדעת הראשונים), ואז קראנו לה בשם הנקודה בארץ אשר היא נוכחת אליה. ונוכל גם לומר שהשמש היא אז באופק המזרח של טבור הארץ, ואז ייחסנו את מקום החמה לאופק של טבור הארץ. וכמו כן, רגע זריחת השמש בקצה המזרח, נוכל לומר שהשמש היא אז נוכח טבור הים (היא צ' מעלות ממזרח לקצה הישוב בארץ לדעת הראשונים), ונוכל לומר שהיא באופק המזרח של קצה המזרח.

והנה ברור כשמש כי ראב"ח הנשיא מייחס מקום החמה בעלייתה אל אופק קצה המזרח, וזו כוונתו באמרו: "וכשהחמה עולה וזורחת בקצה פאת מזרח היא נראית על כל השוכנים בתחלת פאת מזרח בארץ", והוא כפשוטו וכמשמעו, כשהחמה עולה באופק המזרחי של המזרח היא נראית ליושבי קצה המזרח של הישוב. ולא עלתה על דעתו כלל לייחס את מקום

החמה אל מקום הנוכחי לה על הארץ^{טו}, ואין צורך לדלג על ההרים ולקפץ על הגבעות לומר כי פעם כונתו על טבור הים ופעמים כונתו על הישוב.

(סה) עמוד מג:

"ומרומז כאן עוד דבר, המבואר ביותר ביסוד"ע (שמואל להלן סי' י"ז סעי' א' ד'), דלפיכך נקרא כל חצי הכדור מן טבור הים עד לירושלם בשם "מזרח" משום שבכל זמן עלות החמה בק"פ מעלות הללו היא רק מזריחה על ישוב הארץ, ואינה מעריבה כלל על כל שום נקודה מנקודות הישוב (דבשש שעות ראשונות לעלייתה מן קו טבור הים עד לקצה מזרח הישוב מזריחה היא על רבע הכדור שמקצה המזרח עד לירושלם, ובשש שעות השניות לעלייתה מן קצה מזרח הישוב עד לירושלם מזריחה היא על רבע הכדור השני של הישוב, מן ירושלם עד לקצה מערב). וחצי הכדור השני שמן ירושלם עד לטבור הים נקרא לפיכך בשם "מערב" משום שבכל זמן הקיפה בחצי כדור זה היא רק שוקעת ומעריבה על כל הישוב ואינה עושה שום זריחה בשום נקודה מנקודות הישוב (בזמן הקיפה את רובע הכדור מירושלם לקצה מערב הישוב ה"ה מעריבה על רבע כדור שמן קצה המזרח עד לירושלם, ובזמן הקיפה מן קצה המערב לטבור הים היא שוקעת ומעריבה על רבע הכדור שמן ירושלם עד לקצה מערב). – (ההדגשות במקור).

אני הקטן לא מצאתי בדברי ראב"ח הנשיא שום רמז רמיזא לזה, אפילו לו ייהיבנא שכונתו באמרו "מזרח" פעם לטבור הים מזרח העולם ופעם לקצה הישוב במזרח. כי גם לו ייהיבנא שראב"ח הנשיא יכנה בשם "מזרח" מקום שהוא רחוק ו' שעות מקצה המזרח של הישוב, הרי אין זה לפי דעתו י"ב שעות מירושלים! ואין י"ב שעות מהמזרח עד ירושלים וי"ב שעות מערב מירושלים. כי מפורש בדעת הראב"ח – שחור על גבי לבן – שמקום ירושלים אינו בטבור הארץ, אלא מערבית לו (במאמר ב' שער ז' כתב: שבית המקדש פונה למערב מחצי הארץ כגון שעה אחת", והיינו בערך ט"ו מעלות. ובטבלה הנדפסת בסוף ס' העבור להראב"ח: ס"ט מעלות וחצי, והיינו כ' מעלות וחצי מחצי הארץ – ולא בחצי הארץ כאשר היה חפץ המחבר). ואם כן גם לו ייהיבנא ליה, אין חצי כדור מן המזרח שלו עד ירושלם, ולא חצי כדור מירושלים עד המערב שלו. ואם יש בראב"ח מזרח של י"ב שעות, כדבריו, הרי אין המרכז בירושלים. והגבול – לשיטתו – בין המזרח והמערב, הוא יותר מי"ג שעות מזרח לירושלים, ופחות מי"א שעות מערב לירושלים. האם יש לך צחוק והיתול יותר מזה?

^{טו} הנה ביסוד עולם מצאנו שדרכו לייחס מקום החמה ברקיע אל הנוכחי אליו בכדור הארץ, אך ראה באיזה לשון ברור ידבר, וז"ל (מאמר ב' פ"ז): ואקח מרכז החמה ואעמידנו נוכח טבור הים, ואציע שיהיה אז עת שקיעת החמה של יום ששי בקצה מערב, ובאמת כבר הוא אז חצות ליל שבת זה בטבור הארץ, כמו שהוא אז עת זריחת החמה בקצה המזרח, כלומר עת הבוקר לשם. והמחבר ייחס לראב"ח כונה כהיסוד"ע, והיה צריך לילך בדרך עקש ופתלתול אחת למעלה ושבע למטה כדי להכניס כונה זו בדבריו, ובלבד שיוכל לומר שראב"ח הנשיא קורא "מזרח" למקום טבור הים.

שאלתו השניה: "אכתי הלא יש לאוקמי פשוט: שהמולד בקצה המערב ואחרי י"ח שעות כשהלבנה מעל ירושלם תראה לשוכני קצה המזרח? למה דוקא שהמולד במזרח והראי' במערב **אמאי לא בהיפך**, שהמולד במערב והראי' במזרח?". (גם כאן חזר ושנה שירושלים הוא טבור הארץ, ויכחישינו ראב"ח הנשיא). וראה בטבלה – בשורה השלישית – שאם המולד בחצות יום א' בקצה המערב לא תראה הלבנה לשוכני קצה המזרח אלא בסוף יום ב'. ומה קושיא יש כאן?

שאלתו השלישית: "עוד אפשר לאוקמי: כשהמולד בכל אחת הנקודות שמקצה המערב עד טבור הים ותהא הלבנה נראית באחת הנקודות שמקצה המזרח עד לאר"י". הנה לעיל בביאוריו בדברי ראב"ח הנשיא הבדיל בין מזרח "הישוב" לבין מזרח "העולם", וכאן משום מה שכח ההבדל הזה, ונעשה מזה קושיא. לשון ראב"ח הנשיא הוא: כי אם אתה מהפך **בכל מדינות הישוב בעולם** למצוא מקום וכו', כתב להדיא "בכל מדינות הישוב בעולם", והיינו ק"פ מעלות של הישוב, ואין בכללו ק"פ מעלות של הים. אבל המחבר שואל: מדוע הוא טוען: שאם אתה מהפך **בכל כדור העולם** אין למצוא מקום וכו', ייחס לראב"ח שדיבר על כל כדור העולם, ועלתה לו בקושיא דמשכחת לה כשהמולד בכל אחת הנקודות שמקצה המערב עד טבור הים. וכבר ידעת שכל מקום זה אינו ממדינות הישוב בעולם, ולא דיבר עליו ראב"ח הנשיא. ומה קושיא יש כאן?

ומעתה נשים לב אל התשובה – אשר היא הראיה השנית.

(זז) שם:

"ועל כרחק הוא הדבר שדברנו שקו התאריך הוא בטבור הים, וא"כ אם תצייר לך שהמולד בירושלם או שהמולד בקצה המערב או בכל אחת הנקודות שמן ירושלם עד טבור הים – אין למצוא שאחרי י"ח שעות תראה הלבנה **באותו היום**, דמיד שעבר מעגל היוםמי את קו טבור הים כבר הי' יום אחר. ונמצא שבכל כה"ג אין לאחר י"ח שעות אותו היום אלא יום אחר".

עיקר התירוץ הוא מה שעד עתה התעלם מן היום שבו תהיה הראיה אחר י"ח שעות, ואחר העיון הגדול מצא כי יש גם התחלפות היום בינתיים, אך למרבה הפלא מצא כי ההתחלפות היא "קו טבור הים". ואתה הקורא תמצא מן הטבלה הפשוטה שלמעלה, כי גם אם קו התאריך הוא על קצה המזרח כדעת הכוזרי והרז"ה, או שתחילת היום הוא בקצה המזרח כדעת שאר הראשונים, אי אפשר למצוא בכל מדינות הישוב שיהיה המולד אחר חצות היום ותהיה הלבנה נראית סמוך לשקח"ח במקום השני, רק באופן זה שהמולד בקצה המזרח והראיה בקצה המערב. באופן שהראיה השנית שלו אין בה ממש.

(סח) שם:

"(ג) עוד ראי' שלישית שלא ס"ל שבקצה המזרח מתחלף היום".

שים לבך אל ראש הסימן הזה שכתב (עמ' מב) "דעת שלשת הנשיאים שהמזרח הוא י"ב שעות". וראיה שלישית זאת שמביא כאן, הרי הוא מודה במקצת, כי היא ראייה – גם לדעתו –

וכמה טשטוש ובלבול יש בזה, לכרוך אמצע הישוב שהוא ירושלים – שהיא דעת הרז"ה והכוזרי בלבד – עם דעת הראשונים האחרים שמפורש בדבריהם לא כן, עם מה שמצא ברמז קלוש, שמנה את המזרח מו' שעות מזרחית לקצה הישוב.

(סו) עמוד מד:

"ואני שואל לכל מבין דבר שיאמר לי; מדוע הוא טוען: שאם אתה מהפך בכל כדור העולם אין למצוא מקום שיהי' המולד בחצי היום ותהא הלבנה נראית סמוך לשקיעה"ח במקום אחר בלתי רק אם מקום המולד בקצה המזרח והראי' בקצה המערב – הלא ישנה גם מציאות שכזו: שהמולד בחצות היום מעל ירושלם ואחרי י"ח שעות תראה הלבנה לכשתהא בקצה המזרח. ואפי"ת שאופן זה איננו מרווח דבזמן שהלבנה על קצה המזרח רואין אותה שוכני טבור הים ולא שוכני הישוב – אכתי הלא יש לאוקמי פשוט: שהמולד בקצה המערב ואחרי י"ח שעות כשהלבנה מעל ירושלם תראה לשוכני קצה המזרח? למה דוקא שהמולד במזרח והראי' במערב **אמאי לא בהיפך**, שהמולד במערב והראי' במזרח? עוד אפשר לאוקמי: כשהמולד בכל אחת הנקודות שמקצה המערב עד טבור הים ותהא הלבנה נראית באחת הנקודות שמקצה המזרח עד לאר"י".

היום והשעה בעת תחילת ראיית הלבנה אחר י"ח שעות מהמולד			היום והשעה בעת המולד		
קצה המזרח	טבור הארץ	קצה המערב	קצה המזרח	טבור הארץ	קצה המערב
א/י"ח	א/י"ב	א/ר'	ב/י"ב	ב/ר'	א/כ"ד
א/כ"ד	א/י"ח	א/י"ב	ב/י"ח	ב/י"ב	א/ר'
ב/ר'	א/כ"ד	א/י"ח	ב/כ"ד	ב/י"ח	ב/י"ב

והנה ערכתי לך טבלה פשוטה, מחולקת לב' חצאים. חציו הימני, מג' מקומות בישוב (קצה המזרח, טבור הארץ קצה המערב) שיהיה בהן המולד ביום א' ח"י שעות ביום, ובו תראה מה תהיה השעה הזאת בב' המקומות האחרים. וגם תראה בו, בחציו השמאלי, מה יהיו היום והשעה בעת ראיית הלבנה הראשונה אחר שעברו י"ח שעות מרגע המולד – אשר אז הוא עת הראיה לראב"ח הנשיא. ותמצא כי אם יהיה המולד בחצות יום א' (א/י"ח) בקצה המזרח, תראה הלבנה ביום א' בישוב בקצה המערב ברגע האחרון (א/כ"ד). ועתה תראה כי כל קושיותי אין.

שאלתו הראשונה: "הלא ישנה גם מציאות שכזו: שהמולד בחצות היום מעל ירושלם ואחרי י"ח שעות תראה הלבנה לכשתהא בקצה המזרח". (גם כאן חזר ושנה שירושלים הוא טבור הארץ, ויכחישינו ראב"ח הנשיא). וראה בטבלה – בשורה השנית - שאם המולד בחצות יום א' מעל טבור הארץ לא תראה הלבנה אלא ביום ב'. ומה קושיא יש כאן?

רק "שלא ס"ל שבקצה המזרח מתחלף היום", ואין כאן שמץ ראייה והוכחה שהמזרח י"ב שעות.

(סט) שם:

"מכל מה שדיבר שם שבקצה המזרח (של הישוב") אדרבא **מתקדם** היום בשש שעות ולא **שמתאחר** ב"ח שעות: בהביאו שם (74) את דברי הרב ר' יצחק בר' ברוך אומר: כי עת שקיעת החמה בקצה מערב (כשהחמה בטבור הים) **ביום ראשון** היא עת זריחתה בקצה מזרח **ביום שני**. ועד"ז אומר שם הלאה (צד 55): "כי אם יהי' המולד קודם י"ח שעות בקצה מזרח כל מקומות הישוב בהם קודם מזה". שר"ל אם המולד בקצה מזרח בצהריים ה"ה בכל שאר מקומות הישוב קודם חצות היום, אחרי שבמזרח מתקדם היום. וכ"כ הלאה בסוף המאמר, בבארו הסוגיא לדידן ולדידהו שמסיים ואומר: ובירדע שעת המולד אם הוא במזרח בחצי יום ראשון – המולד הזה במערב בחצי ליל ראשון והלבנה מסתתרת תחת אור החמה במערב ונראית עליהן (ליושבי מערב) בתחלת יום שני. ה"ה אומר ושונה כ"פ שבקצה המזרח **מתקדם** היום בשש שעות ולא **שמתאחר** ב"ח שעות". (ההדגשות במקור).

ראב"ח הנשיא ודאי לא סבירא ליה ענין קו התאריך של ס' הכוזרי והרז"ה, כמשמע שכל דבריו רק על הישוב, היינו חצי הכדור העליון, ואין לו יחס של ימים ושעות לחצי הכדור התחתון אשר הוא ים אוקיינוס. ולדעתו תחילת כל יום להיקרא בשמו בשקיעת החמה על קצה המזרח של הישוב, וסוף קריאת היום הוא בשקיעת החמה על קצה המערב של הישוב. וכפי שמפורש הדבר בבירור גמור ביסוד עולם (מ"ב פי"ז). ואין מחלוקת בין הראשונים כלל מתי תחילת היום ושקצה הישוב במזרח מקדמת לטבור הארץ שש שעות, וכל מחלוקתם רק מתי סוף קריאת היום. כל הראשונים שלפני ס' הכוזרי, ועמם היסו"ע, סוברים כי בשקיה"ח על קצה המערב של הישוב הוא סוף קריאת היום, וס' הכוזרי והרז"ה הוסיפו עוד י"ב שעות לקריאת היום, את כל ק"פ מעלות של הים, מקצה המערב דרך טבור הים עד קצה המזרח. וחדש ס' הכוזרי שיש "מקום משתתף תהיה תחלת מזרחו אחרית מערבו" והוא קו התאריך, והיינו שיהיו דבוקים יחד מקום שבו י"ח שעות אחרי טבור הארץ עם מקום שהוא ר' שעות קודם טבור הארץ (ולדעת הכוזרי והרז"ה הוא ירושלים). ועל כן הכוזרי והרז"ה בדברם על "שוכני קצה המזרח" שהם י"ח שעות אחרי ירושלים, ידברו על המקום המשתתף הזה ביחס לצדו המזרחי, אבל ראב"ח הנשיא וכל סיעתו דברו רק על צדו המערבי של הקו הזה, והוא מתקדם לטבור הארץ ר' שעות לכל הדעות מבלי חולק. ואין כאן ראייה לשום דבר שבעולם.

(ע) עמוד מו:

"נורב א' ממצדדי השטה של י"ח שעות לאיחור היום" התפתל עמדי בנוגע לראי' זו ואמר לדחותה: שי"ל שהני שש שעות המקדימות הן אחר הקו של י"ח השעות, היינו בתחלת רבע הכדור כלפי ירושלים. אבל ד"ז ודאי אא"ל. דהנה כל עיקר י"ח שעות (מדויקות) לקחו הרז"ה והכוזרי רק מן שש השעות (המדויקות) של המולד בירושלים "מנולד קודם חצות" (ואא"ל י"ח שעות ושש שעות הללו הן בלתי מדויקות לגמרי בלתי אם נאמר שגם כ"ד השעות שאמר ר"ג הן רק בקירוב, כדברינו לעיל סי' י"ג ד'. וד"ז אינו מתקבל). ואין לנו אלא אחת משתי אלו, או שעל קו קצה המזרח הן י"ח שעות מאחרות, ובאופן זה אין עוד שש שעות מקדימות (ואחת היא לנו בכמה מתקטנות שש השעות אפילו במשהו), או ששם יש שעות מקדימות ובאופן זה אין י"ח שעות מאחרות. וזה פשוט למבין".

להבין דברי המחבר, נבאר מהות הקו (מה שנקרא בלשוננו היום "קו התאריך"), ונעתיק דברי היסוד עולם על מהות הקו. וז"ל במאמר א' פ"ב שער א': "הקו הוא נמשך באורך בלבד, ואין לו ברוחב ולא בעומק שום התפשטות ולא שיעור אפילו כחות השערה, והוא תכלית השטח ואינו חלק ממנו". וכך היא הגדרת קו התאריך בס' הכוזרי: "מקום משתתף תהיה תחלת מזרחו אחרית מערבו", בלא שום שטח ובלא שום אורך, "מקום משתתף" פשוטו כמשמעו. ומדויק החשבון של ר' שעות ושל י"ח שעות, בלי שום חסר ויתר, בתכלית הדיוק.

אבל המחבר הזה שהעיד על עצמו כי אין בו בינת הלב, ולא יוכל להשיג דבר בלתי ציור מוחשי, כלשונו (עמ' כה): "ואני בענ"ד אין לבי מצייר לי ציור שאיננו מוחשי, ליחס דין הנאמר בגמ' למקום שאין לו תפיסה במציאות", צריך לתת איזה ממש ומוחש לקו התאריך", וממילא יצא לו מזה איזה אי-דיוק! ומה נעשה לאשר סיים דבריו: "וזה פשוט למבין"?

(עא) עמוד מח:

"לא אמנע מלהביא עד גדול ונאמן המעיד גם הוא על שטת שלשת הרועים הנז"ל, את רבינו יצחק הישראלי האומר בספרו "יסו"ע" גלויות שדבריהם מנגדים לגמרי לשטת הרז"ה והכוזרי, (שתחלת היום בצינ):".

יאמר כאן המחבר כי הרז"ה והכוזרי סוברים כי תחלת היום בצינ, והיסו"ע מעיד על שטת שלשת הרועים הנ"ל (ראב"ח הנשיא, רבי חסאן הדיין, רבי יצחק ב"ר ברוך) כי דבריהם "מנגדים לגמרי" לשיטה זו.

ואתה קורא יקר אם גם אתה מבין כן בדברי המחבר, קרא את הדבור הבא.

(עב) שם:

^ח וראה שם בעמ' כ"ה, כאשר ידבר על קו התאריך שאינו תופס שום מקום, הוסיף ציור מוחשי: "לוא אפילו יעמוד איש אחר צנום ודק ביותר על אותו הקו, ובלי שום נוע, יהי' ראשו ורובו ככולו – או למזרח או למערב של הקו, ובשו"א לא ממש על הקו", וגם אם כתב לפני זה ש"אינו תופס שום מקום", אי אפשר לו בלא איזה ציור מוחשי.

^ח מה שהוסיף ביאור "של הישוב", משום שהרי המחבר סובר שיש "מזרח עולמי", והוא בטבור הים. וכדרכו בראייה הראשונה שמייחס לראב"ח הנשיא, שכותב "מזרח" וצריך הוא למחבר שיבארו אם הוא מזרח הישוב או מזרח העולם.

שלישיות הוא נכנס לבני קצה מזרח באחרונה וחשבו כי לבני קצה מזרח כלה לו קריאת השם היום ויתום".

אתה הראית לדעת, כי היסוד מפרש בס' הכוזרי ובעל המאור, שתחילת היום בירושלים או טבור הארץ, וסוף היום בקצה המזרח, ונשאר רבע כדור שלא נתפרש מה דינו. ובזה ועל זה כתב כי דעת שלשת הרועים היא כי בקצה המזרח – היינו מדינת הצין – שם מתחיל קריאת היום.

וכמה יש להתמרמר על זה המחבר, שהכניס פירוש הפוך מן הקצה אל הקצה, והאמת היא היפך מה שכתב המחבר. היסוד כותב כי ראב"ח הנשיא ורבי חסאן הדיין ורבי יצחק בר ברוך סוברים שבקצה המזרח מתחיל היום ליכנס – בדיוק כפי שאנו מפרשים בדברי ס' הכוזרי והרז"ה. אלא בשביל שהבין היסוד בדברי ס' הכוזרי ובעל המאור שהתחילו היום בירושלים ורבע כדור המזרחי מאחר לירושלים, וכתב לחלוק עליהם, ועל זה כתב ששלושת הרועים חולקים עליהם. וכבר הארכתי בזה לעיל בדברי על המחבר בעמ' כה בקושיותיו על בעל המאור, קחנו משם.

ואחר שהשמיט מה שהוא שלא כרצונו, בא המחבר להראות באצבע (עמ' מט): "הוא אומר שאותה נקודה בצין שהכוזרי והרז"ה אומרים ששם מתאחר היום ב"ח שעות – אומרים שלשת הראשונים הנז"ל שלא כן הוא אלא אדרבא שם מוקדם היום מירושלם בשש שעות, וככל דברינו לעיל". והבן, כי אין אמת בדבר!

ודע היטב, כי על יסוד זה של טשטוש וערוב ובבלבול אשר עשה, נבנה כל השוא כאילו "כל הראשונים חולקים על הרז"ה בענין תחילת היום". כי טשטוש וערוב בין צד המערבי של קו התאריך (עליו יאמרו שלשת הראשונים והיסוד עולם אף הוא עמהם כי הוא תחלת היום, ולדידן גם ס' הכוזרי והרז"ה אומרים כן), לבין צד המזרחי של קו התאריך (עליו יאמרו ס' הכוזרי והרז"ה שהוא סוף י"ח שעות מירושלים, ויחלוק עליהם היסוד ע"ש שאין תאריך היום מתפשט עד לשם). והמחבר מייחס דברים שנאמרו על צד זה לצד אחר, ומאחז את העינים, ואומר ושונוה וכופל, כי כל מי שאומר שאין היום מאריך י"ח שעות מירושלים סובר כי אין קצה המזרח תחילת היום.

התבונן וחזור והתבונן, עיין וחזור ועיין היטב בנקודה זו. כי ממנה מתפשט ויוצא הרבה מן הטעות אשר הפיץ ספר היומם בעולם. ובהתבטל הטשטוש הזה, את הכל ישא הרוח.

(עג) ולא אוכל לצאת מס' זה טרם אשוב אל ראשו (בעמ' מב):

"וכן יוצא מדברי שלשת רבותינו הראשונים ז"ל, הנשיאים, רבי חסן ב"ר חסמאן הדיין, רבי יצחק ברבי ברוך, ורבי אברהם ב"ר חייא – שקו התאריך הוא בטבור הים, היינו י"ב שעות למזרח ירושלם".

ראה כמה דברים גלגל בגלגול אחד. כי הוצרך לכל העקלקלות שבביאור מלת "מזרח" בדברי ראב"ח הנשיא, למצוא שמטבור היום נקרא בשם "מזרח העולם", בראיה הראשונה שלו. וזה אינו, כמו שנתבאר. גם אין מקום לומר שהתאריך מתחלף באיזה מקום בים אחר קצה המערב

"היסוד" במ"ב פי"ז ד"ה ועתה אתחיל" – אומר בזה"ל: ואקח מרכז החמה ואעמידנו נוכח טבור הים והי' אז רגע שקיעה"ח של יום ששי בקצה מערב ובאמת אז כבר חצות ליל שבת בטבור הארץ, ואז זורחת החמה בקצה המזרח כלומר עת הבקר שם. אבל לא נתברר לנו עדיין איזה בקר הוא שם, אם הוא כבר בקר של יום השבת כמו שאמרו רבי חסמאן הדיין והרב ר' אברהם בר' חייא והרב ר' יצחק בר' ברוך ז"ל וכמה אחרים עוד כו', או שמא הבקר הזה לשוכני קצה המזרח אינו עדיין אלא בקר של יום ששי כמו שחשבו קצת המדברים בזה, כגון בעל ס' הכוזרי ובעל המאור כו' עכ"ל". (ההדגשות במקור).

על איזה מקום ידבר היסוד ע, אשר הוא קורא לו "קצה המזרח"? על אותו המקום אשר יקראו לו ס' הכוזרי והרז"ה "צין", ואשר עליו יאמרו כי הוא תחילת היום!

הדברים מפורשים וברורים, אין מקום לפרש בהם אחרת, ביסוד עולם. אלא שהמחבר – לא יאומן כי יסופר – השמיט מה שנגד רצונו וכללו בתיבת "וכו'", והכניס כוונה זרה היא כוונת עצמו, נגד כוונת היסוד עולם.

וז"ל היסוד עולם (בהדגשת מה שהשמיט המחבר בהעתקתו): "ואקח מרכז החמה ונעמידה נוכח טבור הים ונציע שהי' אז רגע שקיעת חמה של יום ששי בשבת בקצה מערב ובאמת אז הוא כבר חצות ליל שבת זה בטבור הארץ כמו שאז היא זורחת החמה בקצה המזרח כלומר עת הבוקר לשם אבל לא נתברר לנו עדיין ולא נודע איזה בוקר הוא לשם אם הוא כבר בוקר של יום השבת כמו שיאמרו המשכילים ר' חסמאן הדיין והרב ר' אברהם ב"ר חייא ז"ל והרב ר' יצחק בר ברוך ז"ל וכמה אחדים עוד זולתם וכמו שהסכימו ע"ז המון חכמי האומות החוקרי' ששמו לבם לידע ולכוין עיתי הלכות ושאר אותות צבא השמים במקומות הארץ ר"ל שכולם מסכימים כא' ואומרים שבפי בני קצה מזרח יתחיל היום בכל ימי השבוע להקרא בשמו תחילה ואחרי' יקרא בפי בני שאר מקומות הישוב זה אחר זה על הסדר עד קצה מערב הן לפי הסכמתנו שנתחיל אותו מתחילת הלילה כפי שיסדנו או כפי הסכמת האומות שמונים ימי השבוע מהבוקר עד שהוא נקרא בפי קצה בני המערב באחרונה כלומר לאחר י"ב שעות משהתחיל להקרא בפי בני מזרח בתחילה, ולפי היסוד האמיתי הזה יהי' הבוקר הזה שאנו מדברים וחוקרים עליו הוא בוקר של יום שבת בקצה מזרח, או שמא הבוקר הזה של קצה המזרח אינו עדיין אלא בוקר של יום ששי לשם כמו שחשבו קצת המדברים כגון בעל ס' הכוזרי בספרו בשבחה של א"י ע"ש, וכן הוא דעת בעל המאור בתלמוד ר"ה בפי' י"ח שעי מכסי' סיהרא ע"ש בחיבור שלהם תראה שדעתם היא כי מירושלים או מטבור הארץ היא התחלת קריאת כל יום ויום מימי השבוע וכי סוף קריאת כל יום ויום מימי השבוע הוא כלה בקצה המזרח והמשל לסבתם הוא יום שבת יאמרו כי לבני ירושלים או טבור הארץ הוא נכנס יום שבת בראשונה ולאחר ששה שעות אחרות הוא נכנס בטבור הים ולאחר ששה שעות

^ט ספר יסוד עולם נדפס עד עתה ב' פעמים, דפוס הראשון בברלין שנת תקל"ז, והשני גם הוא בברלין בשנת תר"ח. ואני הייתי משתמש ומעתיק מהדפוס השני. אבל כאן למדנו כי המחבר השתמש בדפוס ברלין הראשון, בו כל זה בד"ה "ועתה אתחיל", אבל בדפוס השני הד"ה הוא "ועתה אשוב". וכן מוכח מדבריו לקמן (עמ' מט) בשורה האחרונה, שציין לד"ה "ואתחיל עתה", והוא רק בד' הראשון ולא בד' השני. ונפקא מינא לזינפא, וד"ל. (ובמקום שיש לדון המחבר לכף זכות כי העתיק מד' השני בדקתי בו).

בירושלם אז בקצה המזרח (בציץ) כבר חצי ליל שבת, כי שם מוקדם היום בשש שעות מירושלם (כדברי שלשת הראשונים הנז"ל בסי' ט"ז), ולא ששם מאוחר היום ב"ח שעות, ואח"כ אומר בזה"ל: ודע כי בעל ס' המאור גם הוא ז"ל נשתבש בפי' ההלכה הזאת ובמה שאמר כי על אמצע אר"י מיוסד חשבון המולדות וכי על קצה המזרח הוא סמך ראית הלבנה בחדושה, וכדי להעמיד סברתו זאת הוצרך ליסד ולומר כי בכדי י"ח שעות תזרח החמה בכל יום בירושלם קודם שחזרה ביום ההוא בקצה המזרח וזה לא אמת כלל והוא שבוש גדול ושינוי סדרי בראשית.

הרי צווח הוא בהרבה על הרז"ה האומר שמתאחר היום י"ח שעות ואומר ע"ז שזהו שבוש גדול ושינוי מעשי בראשית וכו'". (ההדגשות במקור).

מה שכתב על היסוד"ע: "אומר וחוזר ואומר שבזמן תחלת ליל שבת בירושלם אז בקצה המזרח (בציץ) כבר חצי ליל שבת, כי שם מוקדם היום בשש שעות מירושלם (כדברי שלשת הראשונים הנז"ל בסי' ט"ז), ולא ששם מאוחר היום ב"ח שעות", אין זה מפורש בדברי היסוד"ע "ולא ששם מאוחר היום ב"ח שעות" בשום מקום. רק מפני שהבנת היסוד"ע בדבריהם שברבע הכדור המזרחי עדיין לא נכנסה השבת, (ובפירוש אמר במ"ב פ"ז כי סברתם זו סותרת לשיעור י"ח שעות שנתנו), על זה יאמר כי שם מוקדם היום בשש שעות. אבל לפי מה שאנו מפרשים ברז"ה ובס' הכוזרי, אין כאן מחלוקת בנקודה זו. ולדידן בפירוש דברי ס' הכוזרי והרז"ה, אין שום סתירה בין שנאמר שבקצה המזרח מוקדם היום בשש שעות מירושלים (והוא מערבית לקו התאריך), ובין שנאמר שבקצה המזרח מתאחר היום י"ח שעות מירושלים (והוא ממזרח לקו התאריך).

ועתה נבוא ללשון היסוד עולם אשר העתיק אחרי שכתב שהוא "בזה הלשון", ונעתיקנו בשלימותו (ובאותיות מודגשות יבוא מה שהמחבר דילג):

"ודע כי בעל ס' המאור גם הוא ז"ל נשתבש ג"כ בפירוש ההלכה הזאת שאמרנו ובמה שהציע לביאורם ואמר כי על אמצע א"י מיוסד חשבון המולדות וכי על קצה המזרח הוא סמך ראית הלבנה בחדושה, וכדי להעמיד סברתו זאת הוצרך ליסד ולומר כי בכדי י"ח שעות תזרח החמה בכל יום בירושלם קודם ממה שתזרח ביום ההוא בקצה המזרח וזה שקר גדול ומפורסם ושינוי סדרי בראשית. וסדר הברייתא של נולד קודם חצות לפי סברתו יאמר כך הוא חל רגע מולד החודש קודם חצות היום שבת עד"מ בירושלים בידוע הוא כי הלבנה החדשה שלו היא נראית לפ"כ בסוף יום שבת זה בקצה מזרח ואם יחול המולד מחצות יום שבת ואילך בירושלים אז הוא ידוע שאין הלבנה יכולה להראות בסוף יום זה בקצה מזרח וזה שבוש גמור הואיל ועת הראי' לפי הצעתו זאת תהי' מוקדמת לרגע המולד וזה שקר וכעין זה הם דבריו בפי' העיקר של ר"ז ובפי' ההלכה האמורה בשם ר"נ".

הרי שלך לפניך, כי היסוד"ע פירש בדברי בעל המאור שקצה המזרח הוא בתוך רבע הכדור שבין קצה מזרח הישוב לירושלים, ובו תהיה ראית הלבנה החדשה בסוף יום השבת כשהיה המולד בירושלים. ועל זה צווח ככוכביא ואמר כי הוא שקר, לפי שסוף יום השבת במקום זה הוא בחצות יום השבת בירושלים. וכל זה לפי הבנתו בבעל המאור, אבל לפי הפירוש שהרז"ה מודה ליסוד"ע כי מתחילת קצה המזרח מתחיל קריאת היום וכל דבריו על י"ח שעות

של הישוב לפני קצה המזרח של הישוב, כמו שכתב בראיה שניה ושלישית שלו. אשר מכל זה המחבר מוכחש כחש מוחלט מדברי היסוד עולם שהבאנו לעיל, ואשר המחבר הביאו לסייע לעצמו, ובאמת אייתי נורא לקיניה כנז' כל זה לעיל. ובאמת דעת שלשת רבותינו הראשונים ז"ל היא שאין קו התאריך, ואין שעות היום ולא תאריך היום בכל ק"פ המעלות של ים אוקיינוס שהם מערבית לקצה המערב ומזרחית לקצה המזרח של הישוב.

גם דעת ראב"ח הנשיא מפורשת שאין טבור הים י"ב שעות למזרח ירושלים, וירושלים רחוקה מטבור הארץ כגון שעה אחת או יותר מעשרים מעלות.

(עד) עמוד מט:

"מכל רבותינו ז"ל הנהו רבנו יצחק הישראלי היחידי שהרבה כל כך לדבר במפורשות ובארוכה, על קו התאריך, ועל קו המרכז, ומשום שדבריו ארוכים ומפוזרים ומהם עמוקים, ורבים לא הטריחו א"ע לרדת לעמקם והבינם באופן לא משוער כלל – לפיכך אמרתי להביא את כל תוכן דבריו, (אם כי יארכו) ולנתחם ולבארם פיסקא פיסקא, כדי להקל על המעיין בהם ולהסיר כל שום ספק בכונתו ובשטתו הבהירה".

אחר שראינו מה עשה המחבר שלא נתעצל בהעתקת כל לשון ס' הכוזרי, ובהביאו תוכן דברי ראב"ח הנשיא בס' העבור, בהשמטות וקיצורים במקום שאמרם להתאריך, ובביאורים הפכיים ממה שכתבו הראשונים בהדיא ובבירור. הנה יודע כי לא שפר גורלו של היסוד עולם, ואף בדבריו עשה כבתוך שלו.

ובאמת לדעת היסוד עולם אין קו תאריך בעולם כלל, ועאכ"כ שאין קו המרכז כלל, ואין טבור הארץ ירושלים. כי רק במקום שמדבר מדברי הרז"ה וס' הכוזרי, שהם כתבו ירושלים כטבור הארץ, שם מזכיר שירושלים היא טבור הארץ בנוסח של "לו יהיבנא לך כן". אבל באמת דעתו בכל מקום כי ירושלים ס"ג מעלות ומחצה מקצה המערב, והוא כ"ו מעלות ומחצה מערבית מטבור הארץ. עיין בו במאמר ב' פ"ג, שאורך ירושלים ס"ו מעלות ומחצה, וזהו מרחק ירושלים מקצה הישוב מפאת מערב. ובמאמר ד' פ"ח, שאמצע א"י שלשם היא הראייה רחוקה מטבור הארץ בכדי שעה אחת תרי"ב חלקים כלפי מערב.

והנה כתב המחבר "רבנו יצחק הישראלי", ולא גילה לנו הרב המחבר, אפילו בדרך רמז, את דברי מהרלב"ח בקונטרס הסמיכה ג': "ואין לו ראיה מדברי בעל ס"ע (=ספר יסוד עולם), כי הרב ההוא היה חכם גדול בחכמת התכונה, אבל בעיניי הדינים לא היה מדבר ומדקדק כפי שרשי התלמוד אלא כפי הסברא לכד".

(עה) שם:

"א) קודם כל נעתיק דבריו שבמ"ד פ"ח, ששם צועק ככוכביא על שטת הכוזרי והרז"ה שבציץ מתאחר היום ב"ח שעות. אחר שבאר שם הסוגיא דר"ה שכל שהמולד הוא בפחות מ"ח שעות על היום אי אפשר שתתראה הלבנה באותו היום (עפ"י חשבוננו שהבאנו לעיל סי' י"ד) ואחרי שבאר זמני כסוי הלבנה הישנה והחדשה – אומר וחוזר ואומר שבזמן תחלת ליל שבת

במחשבה לב' חצאין כמו שאמרנו, יאות שיקרא שטח מפריש, לפי שהוא מבדיל במחשבה ומפריש בין חצי כדור העליון הנקרא יבשה, לבין חציה השני הטבוע בים".

אבל מה שכתב "או שדברו רק מיבשה שיש בה בנ"א הקוראים שמות לימים", ואמר על זה "כלשון הכוזרי". כבר נתבאר בארוכה כי זהו שיבוש, כאילו ענין "קריאת השם" הוא ענין אמירה בפה של בני אדם.

וכאן המקום להדגיש שוב, כי אמנם מצינו שידיעת היבשה בכדור הארץ בזמן הראשונים היתה חסרה, במה שחשבו מקצה המזרח ועד קצה המערב ק"פ מעלות, ואינם אלא קל"ה ברוחב ירושלים. אבל מה שחשבו היבשות שבחצי הכדור התחתון לבלתי מיושבות, כן היה המציאות בימים ההם, ורק אחר כך נשתנה המציאות ורבו בני הישוב שנסעו לשם ונתיישבו היבשות ההן.

(עח) שם:

"ובקצה מזרח (של הישוב) זורחת תחלה ושאר בני הישוב הם אז בלילה, ועל הסדר הזה הולכת וזורחת על מקומות הישוב באורך הישוב עד שתגיע נוכח אמצע הישוב, ואז (בזמן הגיעה לאמצע הישוב) היא זורחת לקצה המערב (של הישוב) לאחר י"ב שעות שעברו (היינו י"ב השעות שעברו מן זמן היות החמה בטבור הים עדי הגיעה לאמצע הישוב)".

הנה במקום שכתב היסוד"ע "קצה מזרח" או "קצה מערב", טרח המחבר להוסיף ביאורו בסוגרים (של הישוב), וזה לפי שהוא שבוי בדעתו שיש שם מזרח עולמי, ועל כן בכל מקום שאי אפשר לפרש כן הוא צריך לבאר "של הישוב". ואתה קורא משכיל ומבין, ידעת כי אין מזרח עולמי, וכל "קצה מזרח" או "קצה מערב" הנאמר בראשונים כוונתם למזרח ומערב הישוב. ומזה תבין כי במקומות שהוסיף מן דיליה לבאר "מזרח" או "מערב" שהוא העולמי, אין לו שחר.

ומה שכתב היסוד עולם "לאחר י"ב שעות שעברו", והוסיף המחבר לבארו: "היינו י"ב השעות שעברו מן זמן היות החמה בטבור הים עדי הגיעה לאמצע הישוב". הנה לשון היסוד עולם הוא: "לאחר י"ב שעות שעברו מזמן הנמשך", ואין כונת דבריו דוקא אל החמה מזמן היותה בטבור הים עד הגיעה לאמצע הישוב, והוא הדין שכונתו אל שעות היום מזמן זריחת החמה בקצה המזרח עד זריחתה בקצה המערב, ששני הדברים הם אחד.

(עט) שם:

"נמצא כי ברגע מעמד מרכז החמה נוכח אמצע הים אז יתחיל אורה להתילד ולהראות ע"פ האדמה עד שהרגע הזה בהתיחסו למקומות הישוב דומה בעינינו לעת צאת הולד ממעי אמו, ובשביל זה אני אומר כי ראוי הרגע הזה להיותו מחק האמת ולפי הטבע — תחלת היום וראשיתו".

הם על צד המזרחי של קו התאריך, מה שלדעת היסוד"ע אינו בא בחשבון הימים, אין כאן מחלוקת, אין כאן שקר ולא שינוי מסדרי בראשית.

(עו) שם:

"(ב) ובמ"ב פ"ז מבאר שטתו בארוכה ומבהיר את חשיבות טבור הישוב (ירושלם) בתור המרכז".

הנה בדעת היסוד"ע עצמו נתבאר כמה פעמים כי אין ירושלים טבור הישוב. כ"כ במאמר ב' פ"ג, שאורך ירושלים ס"ו מעלות ומחצה, וזהו מרחק ירושלים מקצה הישוב מפאת מערב. ובמאמר ד' פ"ח, שאמצע א"י שלשם היא הראייה רחוקה מטבור הארץ בכדי שעה אחת תרי"ב חלקים כלפי מערב. ולא כתב בכל הפרק הזה טבור הארץ ירושלים, אלא בלשון "לו יהי כדברך" אפילו אם יסכים בזה לרז"ה. ושים לב היטב, כי בכל מקום שמביא דברי עצמו כותב היסוד עולם על טבור הארץ ואינו מייחסו כלל לירושלים, כי כן שיטתו, רק כשכותב על הרז"ה ומשיב על דבריו כותב ירושלים או טבור הארץ. וכל ראייה שיביאו מפרק זה כי היסוד עולם סובר שירושלים הוא טבור הארץ אינו אמת. ואין מי שעשה את ירושלים לטבור הארץ רק ס' הכוזרי והרז"ה (ואולי גם התשב"ץ), ולא שום אחד מן הראשונים!

(עז) עמוד נ:

"(בתקופה ההיא או שחשבו שאין יבשה בחצי כדור התחתון או שדברו רק מיבשה שיש בה בנ"א הקוראים שמות לימים, כלשון הכוזרי וכדברינו לעיל ס' י"א)".

כבר העתקתי לעיל (בהערה ו) דברי ראב"ח הנשיא בס' העיבור, על היות כדור העולם חציו יבשה וחציו ים, וכי כמו שיש ים בשטח העליון שהוא בעיקרו היבשה יש יבשה בשטח העליון שהוא בכללו ים.

ונעתיק גם דברי היסוד עולם עצמו, מה שכתב אודות זה במאמר ב' פ"ג: "וביום השלישי של יצירה וכו' וגער במים ונקו במקום אחד ונערמו כמו נד בים אוקינוס וכו' ונתגלה עי"כ חצי כדור הארץ לאויר ונראה היבשה, שהכתוב קראה ארץ ע"ד פרט. הרי ששטח היבשה הוא גבנוני כעין חצי כדור, ועל זה הם מעידים המופתים העיונים, וכן הוא הדין במי אוקינוס הסמוכים לארץ מתחתיה לפי מחשבותינו. אמור מעתה שהם תלויים במאמר. וכמו שהוא האויר חופף את היבשה ממעל, כך הוא החלק השני ממנה חופף את מימי אוקינוס ולבוד עליהם מתחת".

עוד שם: "הנה עלה בידינו ונתבאר כי במאמר יקוו המים נחלק כדור הארץ לשני חצאין. האחד מגולה לאויר והוא היבשה והכתוב קראו ארץ כמו שאמרנו, ובחלק ידוע ממנו הוא מתפשט הישוב כמו שיתבאר בפרק שאח"ז. וחציו הב' הוא מכוסה במים היסודיים טבוע בהם. אמור מעתה כי שפת הים הגדול הוא גבול היבשה סביב, והיא עגולה גדולה קוית חקוקה במחשבה ע"ג כדור הארץ, עוברת ממזרחו של עולם לצפונו למערב ודרומו עד למזרחתה. ושטח העגולה הקוית הזאת כשנחשב אותה נמתח ועובר על מרכז הארץ וחולק אותה

(פא) שם :

"ומרמז מה שאח"כ מבאר בארוכה (כמובא להלן ה) שבי"ב השעות הללו שבהן הקיפה ומקיפה את חצי הכדור מן טבור הים עד לאמצע הישוב היא רק מזריחה להישוב, כי על כן נקרא חצי כדור זה, שמן טבור הים עד לטבור הישוב, בשם "מזרח".

הנה כבר הזכיר זה לעיל (ראה אות (סה) על עמוד מג) רמז כזה. וזה אמת, כי המציאות כן היא לדעת כל הקדמונים שהיבשה ק"פ מעלות בדיוק, שמשעה שהחמה ברקיע נוכח טבור הים עד שהיא נוכח טבור הארץ יש זריחת החמה בכל מקום ומקום ביבשה, ומשעה שהיא נוכח טבור הארץ עד שהיא חוזרת לנוכח טבור הים יש שקיעת החמה בכל מקום ומקום ביבשה. אך לא העלה שום אחד מן הראשונים על דל שפתיו הבודותא הזו, כי בשביל כך נקרא כל חצי כדור הארץ מטבור הים ועד טבור הארץ בשם מזרח, וחצי הכדור מטבור הארץ ועד טבור הים בשם מערב — כי מה ענין זה לזה.

וכאן המקום להזכיר עוד הפעם, כי גם לו ייהיבנא לחידוש הלשוני הזה, הרי לדעת כל הראשונים (חוץ מס' הכוזרי ובעל המאור) אין ירושלים המרכז של מזרח ומערב אלו, כאשר נתבאר בארוכה לעיל דעת הראשונים בזה.

(פב) עמוד נא :

"ולא נתברר עדיין איזה בקר הוא שם בקצה המזרח אם הוא כבר בקר של יום השבת (ששם מתקדם היום מירושלם בשש שעות) כמו שיאמרו רבי חסמאן הדיין והרב ר' אברהם בר חייא והרב ר' יצחק בר' ברוך ז"ל וכמה אחרים עוד זולתם כו' שכולם מסכימים ואומרים בשקצה המזרח יתחיל היום (להישוב) להקרא בשמו תחלה ואחריו יקרא בפי בני שאר מקומות הישוב כו', או שמא הבקר הזה של קצה המזרח הוא בקר יום ששי כמו שחשבו קצת מדברים כגון בעל ס' הכוזר ובעל המאור כו'. ועתה ראה איך סברתם (של הכוזרי ובעה"מ) נעקרת מאליה ואין לה טעם וענין כו'. (והולך ומבאר שם איך אין לדבריהם יסוד במה שיסדו שבי"ח שעות מתאחר היום בקצה מזרח). כי בעת רגע חצות יום שבת בטבור הארץ הלא אז עומדים לפי סברתם כל בני הישוב ביום השבת (לבני ישוב המערבי אז קודם חצות) זולתי בני קצה מזרח אז להם תחלת ליל שבת (לפי סברתם). ושואל אני אותם (את הכוזרי ואת הרז"ה) שיאמרו לי על בני חצי הישוב המזרחי (היינו מן צין ועד ירושלם) באיזה יומם הם עומדים אז, אם ביום שבת אחר חצות הנה יכחישו א"ע במה שיסדו כי י"ח שעות יתחיל היום להקרא בירושלם קודם קצה המזרח כו'. ועוד הם מכחישים א"ע במ"ש כי בטבור הארץ או מירושלם התחלת קריאת היום אחרי שמקומות המזרחיים האלה הם מוקדמים, ואם יחזרו לומר כי ביום ששי הם עומדים כו' שוב יכחישו עצמם במ"ש שבקצה המזרח יכלה קריאת כל יום כו' (דהא גם אחר צין מתאחר היום וביותר מ"ח שעות)".

וז"ל יסוד עולם: אבל לא נתברר לנו עדיין ולא נודע איזה בוקר הוא לשם אם הוא כבר בוקר של יום השבת כמו שיאמרו המשיכילי, ר' חסמן הדיין והרב ר' אברהם בר' חייא ז"ל והרב ר' יצחק בר ברוך ז"ל וכמה אחדים עוד זולתם וכמו שהסכימו ע"ז המון חכמי האומות החוקרי ששמו לבם לידע ולכוין עיתי הלקות ושאר אותות צבא השמים במקומות הארץ ר"ל שכולם

זה לשון יסוד עולם: "נמצא כי ברגע מעמד מרכז החמה מכל יום ויום נוכח אמצע היום² אז יתחיל אורה להתילד ולהראות ע"פ האדמה עד שהוא הרגע הזה מכל יום ויום בהתייחסו למקומות הישוב לגבי צמיחת אור החמה בארץ³ דומה בענינו לעת צאת הולד ממעי אמו, ובשביל זה אני אומר כי ראוי וראוי הוא הרגע הזה מכל יום ויום להיותו מחק האמת ולפי הטבע תחילת היום וראשיתו".

והיה המחבר מוכרח להשמיט התיבות "לגבי צמיחת אור החמה בארץ", לפי שהוא רוצה לדמות בעיני הקורא שזהו קו התאריך, כי הוא ו' שעות קודם קצה המזרח. ולזה הדגיש אח"כ את המלים ביסוד"ע "תחלת היום וראשיתו". ואם דברי היסוד"ע הם רק לגבי צמיחת אור החמה בארץ, נמצא כי לא אמר כלום.

(פ) שם :

"וגם בתחלת ליל רביעי כשנקבעו המאורות לקיים מ"ש להאיר על הארץ כו', ר"ל על היבשה, ולשם נוכח טבור הים ה' מעמד החמה בסוף כל יום ויום מימי היצירה כשנאמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד שענינו ויהי (אז) ערב בקצה המערב ויהי (אז) בקר בקצה המזרח. וכמ"כ נוכח טבור הים ה' מעמד החמה בסוף יום הששי כאשר נגמרה מלאכת שמים וארץ וקדש היום ואמר ויכולו השמים והארץ וכל צבאם כו' ונשלם אז הרקיע שש הקפות שלמות כו'".

ז"ל היסוד"ע: "וגם בתחילת ליל רביעי משנות ימי היצירה כשנקבעו המאורות כדי לקיים מה שנאמר להאיר על הארץ שענין הכתוב זה הוא הוא כאלו אמר כדי שיהא האור מאז ואילך הולך לו ומתפשט על הארץ ר"ל על היבשה ולשם נוכח טבור הים היה מעמד החמה בסוף כל יום ויום מימי היצירה כשנאמר ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד שענינו לפי זאת המחשבה ויהי ערב בקצה המערב ויהי בוקר בקצה המזרח וכמו כן נוכח טבור הים ה' מעמד החמה בסוף יום הששי כאשר נגמרה מלאכת שמים וארץ וקדש היום ואמר ויכולו השמים והארץ וכל צבאם, וראה כי אין לסבור ולומר בלתי זה, כי אין נוכל לומר שקודם הרגע הזה ה' גמר מלאכת שמים וארץ הואיל ועדיין ה' היוםם של יום הששי ההוא מתפשט בארצות המערב וא"כ מה אני מקיים וישבות ביום השביעי. אלא ע"כ נוכח טבור הים היה אז מעמד מרכז החמה וה' אז תחילת שבת בקצה המערב וכבר נסתלק לו שם יום הששי לגמרי מע"פ האדמה. ונאמר ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי בה"א הידיעה ונשלם אז הרקיע שש הקפות שלימות בחמה והחזיר אותה והעמידה נוכח טבור הים בתחילת היצירה".

בשביל שכאן פירש היסוד"ע את שיטתו, כי אין קו התאריך בטבור הים, וכששקעה חמה בקצה המערב של הישוב אז תם ונסתלק לו שם היום לגמרי מע"פ האדמה. ומי שקורא דברי היסוד"ע במקורם בלי ההשמטות שהשמיט המחבר מבין, כי תחילת היום הוא כששוקעת החמה בקצה מזרח וסוף היום כשהיא שוקעת בקצה המערב — ואין "קו תאריך", אלא יש י"ב שעות שהם ק"פ מעלות בלא תאריך. וזה לא כמו שרוצה המחבר להעמיס בדברי היסוד"ע, לפיכך הוכרח להשמיטם ולכוללם ב"כו'".

² כ"ה בד' הראשון, אבל המחבר תיקן "הים", ויפה תיקן לפי הענין, וכ"ה בד' השני.

³ בד' השני אין המלים "לגבי צמיחת אור החמה בארץ", כמו שהעתיק המחבר.

ויאמר היסו"ע כי לדעתו ולדעת ראב"ח הנשיא ורבי חסאן הדיין ור"י בר ברוך ולהבדיל גם חכמי האומות, בקצה המזרח מתחיל היום, אבל לדעת ס' הכוזרי והרז"ה מטבור הארץ או ירושלים מתחיל היום. ועל זה כתב כי סברתם נעקרת כי מצד תחילת היום בירושלים משמע שאותו זמן הוא אחר חצות היום של יום ששי, ומצד חשבון י"ח שעות הוא אחר חצות של יום שבת.

ואין היסו"ע מקשה כעת על מה שכתבו ש"ח שעות אחר ירושלים או טבור הארץ כלה ויתום שם היום, אלא מניה וביה, ממה שהם אומרים כי תחילת היום הוא ירושלים או טבור הארץ, והם סותרים את עצמם. אבל הוא מדגיש וחוזר ומדגיש, כי לדעתו ולדעת כל החכמים וכן הוא האמת, בקצה המזרח הוא תחילת קריאת שם היום.

עוד השמיט מלשון היסו"ע "וכמו שהסכימו ע"ז המון חכמי האומות". מפני שבס' הכוזרי יקשה הכוזרי על החבר "הלא תחלת קביעת הימים הוא מהצין מפני שהוא תחלת המזרח לישוב", כי זה היה מוסכם גם על חכמי האומות, ואם לא היה משמיט כל זה הרי יבין כל קורא כי בתחילת היום זו דעת חכמי או"ה, ואם כן זו גם דעת היסו"ע וראב"ח הנשיא ורבי חסאן הדיין ור"י בר ברוך, ואז לא יוכל המחבר לומר כי הוא ו' שעות מזרחית מקצה המזרח.

והוסיף המחבר "ביאור" בתוך הדברים: "שכולם מסכימים ואומרים בשקצה המזרח יתחיל היום (להישוב) להקרא בשמו תחלה", למה הוסיף לבאר "להישוב", מה שלא אמר היסו"ע? לפי שפשטות היסו"ע הוא שקצה המזרח הוא תחילת היום בכל מכל וכל, ואין מקום אחר תחילת היום, וכן הוא האמת. אך לפי שהמחבר חותר לתת התחלה אחרת ליום לדעת היסו"ע, הוכרח להוסיף "ביאור" כי יש תחילת היום "להישוב", ויש תחילת היום לכל העולם.

ומה שהשמיט מדברי היסו"ע "הן לפי הסכמתנו שנתחיל אותו מתחילת הלילה כי שידסנו, או כפי הסכמת האומות שמונים ימי השבוע מהבוקר", זה יתבאר לך להלן, כשיוסיף ביאור למה שכתב היסו"ע "הסכמתנו", שבא לאפוקי מס' הכוזרי והרז"ה. ובאמת בכל מקום שכתב "הסכמתנו" הוא רק לענין שהסכמת ישראל מונין מתחילת הלילה, והסכמת האומות מונין מתחילת היום. ואם היה משאיר כאן תיבות אלו המלמדות מה הוא הסכמתנו לעומת הסכמת האומות, לא היה איש שומע לו לקמן. וזו פעם ראשונה שהשמיט זה.

ומה שהשמיט מדברי היסו"ע "עד שהוא נקרא בפי קצה בני המערב באחרונה כלומר לאחר י"ב שעות משהתחיל להקרא בפי בני מזרח בתחילה", לפי שכאן תלמד כי דעת היסו"ע שנקודת סוף התאריך היא קצה המערב, וק"פ מעלות של הים שהם מקצה המערב ומערבה עד קצה המזרח, אין שם היום ואין תאריך היום. ובשביל זה חולק הוא על ס' הכוזרי והרז"ה שנתנו סוף היום י"ח שעות מטבור הארץ או ירושלים, לפי ש"ב שעות מאותם י"ח הם אחר קצה המערב שהוא הים, ועל זה יסובו דברי היסו"ע להלן. והמחבר צריך שם להשיא הדברים חוץ לכוונתם האמיתית, כאילו דעת היסו"ע לתת קו תאריך בטבור הים. ועל כן העלים מעיני הקורא נקודת המחלוקת הזאת. ובאמת לדעת היסו"ע אין "קו תאריך" בשום מקום, רק תחילת התאריך בקצה המזרח וסוף התאריך בקצה המערב, וזה דבר שגם המחבר חולק על זה בכל תוקף כדבר פשוט.

ואין זו שאלה למה השמיט מדברי היסו"ע כל האריכות הזה: "תראה שדעתם היא כי מירושלים או מטבור הארץ היא התחלת קריאת כל יום ויום מימי השבוע וכי סוף קריאת כל

מסכימים כא' ואומרים שכפי²² בני קצה מזרח יתחיל היום בכל ימי השבוע להקרא בשמו תחילה ואחריו יקרא בפי בני שאר מקומות הישוב זה אחר זה על הסדר עד קצה מערב הן לפי הסכמתנו שנתחיל אותו מתחילת הלילה כפי שידסנו או כפי הסכמת האומות שמונים ימי השבוע מהבוקר עד שהוא נקרא בפי קצה בני המערב באחרונה כלומר לאחר י"ב שעות משהתחיל להקרא בפי בני מזרח בתחילה, ולפי היסוד האמיתי הזה יהי' הבוקר הזה שאנו מדברים וחוקרים עליו הוא בוקר של יום שבת בקצה מזרח. או שמא הבוקר הזה של קצת המזרח אינו עדיין אלא בוקר של יום ששי לשם כמו שחשבו קצת המדברים כגון בעל ס' הכוזר בספרו בשבחה של א"י ע"ש, וכן הוא דעת בעל המאור בתלמוד ר"ה בפי י"ח שעי מכסי' סיהרא ע"ש²³ בחיבור שלהם תראה שדעתם היא כי מירושלים או מטבור הארץ היא התחלת קריאת כל יום ויום מימי השבוע וכי סוף קריאת כל יום ויום מימי השבוע הוא כלל בקצה המזרח והמשל לסברתם הוא יום שבת יאמרו כי לבני ירושלים או טבור הארץ הוא נכנס יום שבת בראשונה ולאחר ששה שעות אחרות הוא נכנס בטבור הים ולאחר ששה שעות שלישיות הוא נכנס לבני קצה מזרח באחרונה וחשבו כי לבני קצה מזרח כלה לו קריאת השם היום ויתום. ועתה ראה איך הוא סברתם זו נעקרת מאילי ואין לה שום טעם או ענין וזה כי באמת רגע חצות יום שבת ענ"ד משל בטבור הארץ בעת יומם אז הם עומדים כל בני הישוב זולתי בני קצה מזרח הוא להם תחילת ליל שבת לפי סברתם וכל בני ישוב המערבי לדבריהם וכן הוא לפי האמת ביומם של יום שבת וקודם חצות ממנו הם עומדים אז כולם, ויאזנו אז עתה לשאול אותם על בני חצי הישוב המזרחי שיאמרו לנו באיזה יומם הם עומדים אז ואם יאמרו כי ביום שבת ובאחר חצות היום ממנו הם עומדים אז כולם וכן הוא האמת הנה יכחישו עצמם במה שידסו כי י"ח שעות יתחיל היום להקרא בשמו בטבור הארץ או בירושלים קודם שיקרא בקצה מזרח הואיל והם יודו שקודם זרחה להם החמה ביום זה וכן בכל יום בקצה מזרח משורחה במקומות חצי הישוב המזרחי האלו, ועוד הם מכחישים את עצמם במה שאמרו כי מטבור הארץ או מירושלים היא התחלת קריאת היום בשמו הואיל ובני מקומו' המזרחית האלה הם עומדים ברגע חצותו, ואם יחזרו לומר כי ברגע של יום ששי הם עומדים אז כל בני הישוב המזרחי האלו וכן יאות להם לומר לפי סברתם וכי השבת לא יכנס להם עד שתשקע החמה במקום מקום מהם, הנה יכחישו עצמם כמו כן במה שאמרו כי בקצה מזרח יכלה לו קריאת כל יום ויום מימי השבוע בשמו, אז יאמרו שהשבת לא יכנס לאלו המזרחי' לא קודם שיכנס בטבור הארץ ולבני ירושלים ולא לאחר מכאן וזהו התול".

עמוד והתבונן כי קיצר בכל מקום שהיה ראוי להאריך, וביאוריו (שבסוגרם) אינם מתאימים ללשון האמיתי של היסו"ע. כי היסו"ע תופס לבעל המאור וס' הכוזרי בסתירה, כי כתב בעל המאור שלבני ירושלים או טבור הארץ (רק בדבריו על ס' הכוזרי והמאור יאמר ירושלים או טבור הארץ, ולא בשום מקום אחר, כמו שהעירותי עליו לעיל) יתחיל קריאת השם – וכאילו קו התאריך לענין התחלת היום הוא בירושלים. ומאידך גיסא כתבו ש"ח שעות אחר ירושלים מסתיים שם היום – וכאילו קו התאריך לענין סוף היום הוא בקצה המזרח. וחסר א"כ דין רבע הכדור שמקצה המזרח ועד ירושלים. ועל זה יסובו כל דבריו.

²² נדצ"ל: שבפי בני קצה מזרח. בד' השני: שבקצה המזרח.

²³ בד' השני יש כאן לשונות מס' הכוזרי ומבעל המאור.

קוראים בשם יום השבת ויהיו אלו בני מזרח עומדים ביוםם ואלו בני מערב עומדים בליל שלו.

הנה כאן אייתי נורא לקינה, שהעתיק מדברי היסוד"ע מה שהוא מקשה על הרז"ה מפני שהוא מפרש שבטבור הארץ הוא קו התאריך, ואשר על זה כתב לשעבר כל האריכות לחלוק על דבריו. ולא על מה שדעת הרז"ה שבקצה המזרח מתחיל תאריך היום. כי על הצד הזה, שבקצה המזרח מתחיל תאריך היום, לא נחלקו היסוד"ע וכל החכמים שדבר מהם על הרז"ה וס' הכוזרי.

וראה גם ראה איך שיבש כונת היסוד"ע, כי היסוד"ע חולק לחלוטין על מציאות קו תאריך, שהוא חידושו של ס' הכוזרי והשתמש בו הרז"ה בעל המאור. ולא יעלה על דעתו ואינו סובל מכל וכל. והמחבר הוסיף מן דיליה בסוגרים (שוכני היבשה), כאילו על היבשה אי אפשר להיות קו תאריך, אבל בטבור הים – כפי דעתו של המחבר – מודה היסוד"ע שיכול להיות קו תאריך. ואין בזה שמץ של אמת, כי היסוד"ע מבאר באר היטב "כי אינו אפשר בשום פנים ולא יתכן לבני אדם העומדים כולם ביום אחד ורואים את החמה כאחד", בין שניהם בים ובין שניהם ביבשה ובין אחד מהם בים ואחד מהם ביבשה, אין הדבר תלוי אלא במה שהם עומדים כולם ביום אחד ורואים את החמה כאחד, אי אפשר שיהיה לאחד יום זה ולמשנהו יום אחר. ובזה הוא חולק בתוקף על מה שכתב ס' הכוזרי "ואין להמלט ממקום משתתף תהיה תחלת מזרחו אחרית מערבו, והוא לארץ ישראל תחלת הישוב. ואין זה בדין התורה לבד, אבל בדין הטבע גם כן כי לא יתכן שיהיו הימים השבועיים נקראים בשם אחד בעצמו לישוב כלו אלא אם נקבע מקום שיהיה תחלה לקריאה ומקום לקריאה מתקרב שלא יהיה קצתו מזרח לקצתו אבל קצתו מזרח גמור וקצתו מערב גמור ואם לאו לא תשלם לימים קריאת שם ידוע וכו'".

ובבוא המחבר לדון בדעת היסוד עולם לענין קו התאריך, אשר הוא פשוט ומוכרח מציאותו, היה מן הראוי שיכתוב שאין לקבל דעתו. ולא להעמיס כונה זרה בכונת היסוד"ע.

וראה והבן מה שכתבתי לשעבר, כי גם פה השמיט (פעם שנית) מלשון היסוד"ע: "לא לפי הסכמתנו שאנו מונים ימי השבוע מערב עד ערב ולא לפי הסכמת המונים אותם מבוקר ועד ערב", מפני שהמחבר רוצה להעמיס לקמן במה שכתב היסוד"ע "הסכמתנו" כוונה שלא נתכוין לה יסוד"ע, ואם ירגיל הקורא שהלשון הזו היא בענין מה הוא סדר מנין ימי השבוע אם מן הערב או מן הבוקר, ימלא שחוק פיו כשיקרא מה שהעמיס בו המחבר.

(פד) שם:

"ד) (ועוד מתמיה עליהם): ואיך השתדלו לתת סדר נכון לפי סברתם לדגי הים לקריאת ימי השבוע (שלא רצו לקבוע את קו התחלת היום בטבור הים שלא יתבלבלו "דגי הים" בקביעת יומם) וקבעו את התחלת היום בקצה הישוב המזרחי שיתבלבלו עי"ז בני אדם השוכנים זא"ז בקביעת יומם. (ומסיים בתרעומתו עליהם בזה"ל): וכל השבוע והבלבול בא להם לפי שחשבו כי התחלת קביעת כל יום מימי השבוע הוא ממקום אחר ולא מקצה המזרח (של העולם בכלל)".

יום ויום מימי השבוע הוא כלה בקצה המזרח והמשל לסברתם הוא יום שבת יאמרו כי לבני ירושלים או טבור הארץ הוא נכנס יום שבת בראשונה ולאחר ששה שעות אחרות הוא נכנס בטבור הים ולאחר ששה שעות שלישיות הוא נכנס לבני קצה מזרח באחרונה וחשבו כי לבני קצה מזרח כלה לו קריאת השם היום ויתום". כי מי שיקרא קטע זה ויקרא את ההמשך: "ועתה ראה איך הוא סברתם זו נעקרת מאילי ואין לה שום טעם או ענין", יבין כי תלונת היסוד"ע על הסתירה הזאת שהתחלה בטבור הארץ או ירושלים והסיום בקצה המזרח, ועל זה כתב כל אריכות דבריו. ואז נגלה הוא שאין טעם בביאור שהוסיף בסוגרים: "(והולך ומבאר שם איך אין לדבריהם יסוד במה שיסודו שבי"ח שעות מתאחר היום בקצה מזרח)". ובאמת לא דובים ולא יער, לא על י"ח שעות הוא מקשה, אלא על הסתירה שבדבריהם מניה וביה לפי דעתו.

וזה גם מה שהשמיט בסוף הדברים מדברי היסוד"ע: "ואם יחזרו לומר כי ברגע של יום ששי הם עומדים אז כל בני הישוב המזרחי האלו וכך יאות להם לומר לפי סברתם וכי השבת לא יכנס להם עד שתשקע החמה במקום מקום מהם, הנה יכחישו עצמם כמו כן במה שאמרו כי בקצה מזרח יכלה לו קריאת כל יום ויום מימי השבוע בשמו, או יאמרו שהשבת לא יכנס לאלו המזרחי לא קודם שיכנס בטבור הארץ ולבני ירושלים ולא לאחר מכאן וזהו התול", מפני שאז מודגש כי היסוד"ע ישא מדברותיו נגד הסברא הנשמעת מהם כי רבע הכדור (חצי הישוב) מקצה המזרח עד טבור הארץ או ירושלים, מתאחר לטבור הארץ או ירושלים, וכל זה לא לרצון הוא להמחבר.

(פג) עמוד נב:

"ועוד איך יתכן שיהי לוי השוכן בטבור הארץ עומד בחצות יום השבת ויהודא שכנו יאמר לא כן אלא ביום חצות ו' אנו עומדים – האין זה התול כו'. ובאמת לא יתכן לבני"א (שוכני יבשה) הרואים את החמה כאחד שיהי מקצתם קוראים אותו בשם פלוני ומקצתם בשם יום אתמול".

כך העתיק המחבר מספר יסוד עולם, כדרכו לקצר ולהשמיט את אשר יתנגד למטרתו הברורה, לראות מה יעשו אומות העולם מגריניץ, ולעשות כן לירושלים. ואני אעתיק לך לשון היסוד"ע במלואו: "ועוד יש לטעון עליהם איך יתכן שיהי לוי השוכן בטבור הארץ עומד עתה בחצות יום שבת ויכפור בו יהודא שכנו ויאמר לא כי אלא ביוםם של יום אתמול אנו עומדים היש בעולם התול או שגעון כזה, ובאמת ע"ד כלל אומר כי אינו אפשר בשום פנים ולא יתכן לבני אדם העומדי כולם ביום אחד ורואים את החמה כאחד שיהי מקצתם קוראים בשם יום פלוני מימי השבוע ומקצתם בשם יום אתמול או מחרתו לא לפי הסכמתנו שאנו מונים ימי השבוע מערב עד ערב ולא לפי הסכמת המונים אותם מבוקר ועד ערב", אמנם אפשר הוא ויכול שיהיו בני מקומות המזרח ברגע אחד בעצמו עומדים בלילי שבת ויהי בני מקומות המערב עומדים אז ביוםם של יום הששי עדיין ואפשר הוא כמו כן אלו ואלו ברגע אחד בעצמם

²² נדצ"ל: מבוקר ועד בוקר.

(פה) שם:

"(והיות שלפי"ז הנה מצד היצירה תחלת היום בטבור הים, ומצד הסכמת התורה צריך להיות תחלת היום בקצה מערב, ששם התחיל הערב הראשון כשהועמדה החמה בטבור הים, ויהי ערב בקצה מערב ויהי בקר בקצה מזרח – ומה הנחת לירושלם ואר"י? לפיכך הוסיף ע"ז גם את המאמר דלהלן. אשר בו הוכיח בדברים ברורים הטעם מדוע נקרא חצי הכדור הקדמי "מזרח" וחצי השני "מערב", ושע"ז מתברר גלויות שאר"י וירושלם הוא המרכז שממנו מתפצל המזרח מכאן והמערב לכאן, באמרו בזה"ל):".

הנה כאן הקדים המחבר הקדמה זו לפני דברי היסוד, לשחך עיני הקורא כדי שימצא ביסוד מה שלא נאמר ומה שלא נכתב, רק מה שהיה רוצה שיהיה כתוב. ואם תתן לבך אל מה שכבר הודעתך כמה פעמים, כי לדעת היסוד"ע אין ארץ ישראל וירושלים טבור הארץ כלל וכלל, אלא כ"ג מעלות וחצי מערבית מטבור הארץ, ותשים אל לבך כי בכל הענין הזה מזכיר היסוד"ע טבור הארץ ואינו מזכיר ירושלים, כי לדעתו אין ירושלים טבור הארץ, (רק בדברו על ס' הכוזרי והרז"ה, שהם אמרו טבור הארץ הוא ירושלים, יכתוב טבור הארץ או ירושלים, והיינו אפילו לו יהי כדבריהם), הנה בענין תביט ותראה כי לא בא היסוד"ע לתת שום כבוד לארץ ישראל, וגם לא בא להוכיח שחצי הכדור הוא מזרח וחצי הכדור הוא מערב. והמחבר מעמיס עלינו מאשר בילדי נכרים ישפיק, מהסכמות אוה"ע, ואולי גם מרוח הלאומיות של כבוד ארץ ישראל וירושלים.

ואם עדיין ספק בידך מה מטרת ותכלית היסוד"ע בדבריו, שמע אל היסוד"ע בעצמו, כי כך הוא כותב: "ועתה כדי לברר הענין הזה עוד להוציא משפטו לאור". הוה אומר, לא בשביל לתת כבוד לארץ ישראל, ולא בשביל לתת מזרח ומערב מתפצלים מן המרכז המדומה, אלא בשביל שיהיו הדברים ברורים ומאירים. דא ותו לא.

ומה שכתב המחבר: "באמרו בזה"ל", כבר ידעת מלשעבר כי זה הלשון הוא בהשמטות וקיצורים ושיבושים למכביר, כפי החפץ אשר יבקש להעמיס בו המחבר. לא זו בלבד שאינו לפי כוונת כותבו, כי גם אינו בלשון כותבו.

(פו) שם:

"(ה) ועתה כדי לברר הענין עוד ולהוציא משפטו לאור אקח מרכז החמה ואעמידנו נוכח אמצע הישוב לפי שמהרגע הזה מתחילה החמה לשקוע במקומות הישוב בכל יום ובקצה המזרח שוקעת תחלה כו', ועד סוף י"ב שעות (מן זמן שהיתה מעל אמצע הישוב עד זמן שבאה נוכח טבור הים) אין החמה זורחת לשום מקום מהישוב אלא הולכת ושוקעת במקומות הישוב זאח"ז על הסדר עד שתשקע החמה בקצה מערב באחרונה (כשבאה החמה לטבור הים) ויהי הערב הזה הערב האחרון בישוב, ונתחייב שיהי סוף קריאת כל יום מימי השבוע כולה בקצה המערב, דהרגע הזה (כשהחמה שבה לטבור הים והגיע הערב לקצה המערב) הוא הרגע של מולד העולם, וכשתגיע החמה ביום הששי נוכח אמצע הישוב אז שוקעת בקצה מזרח תחילה ויתחיל שם יום השבת להקרא בשמו תחילה לפי הסכמתנו (ר"ל לפי הסכמתנו שמתחיל היום מתחלת ערב ושבת קצתה המזרח מתקדם היום ולא שמתאחר כפי סברת הכוזרי והרז"ה) ושאר

אעתיק לשון היסוד עולם: "ויש לתמוה על האנשים האלה איך נשתדלו לתת סדר נכון לפי סברתם לדגי הים הגדול בקריאת ימי השבוע ונלאו כל כך וקצרה ידם לתת אותה לבני חצי הישוב המזרחי כולם, וכל השבוש והבלבול בא להם לפי שחשבו כי התחלת קריאת כל יום מימי השבוע הוא ממקום אחר ולא מקצה המזרח".

הנה מה שהוסיף ביאור בסוגרים "שלא רצו לקבוע את קו התחלת היום בטבור הים שלא יתבלבלו "דגי הים" בקביעת יומם", הוא ליצנות גסה ומטופשת בלי ספק. כי לאחר שדעת היסוד"ע שבים הגדול הוא האוקיינוס אין כלל תאריך ליום, וס' הכוזרי ובעל המאור ביארו באריכות שהים יש בו תאריך והוא מתאחר לירושלים עד י"ח שעות, ואחרי שהאריך היסוד"ע להראות החסרון בדברי ס' הכוזרי ובעל המאור שלא ביארו מה דין רבע הכדור מקצה המזרח ועד טבור הארץ או ירושלים, פשוט וברור כי תלונתו עליהם על שהשתדלו לתת סדר נכון לפי סברתם לדגי הים הגדול בקריאת ימי השבוע וקיצרו כל כך לתת סדר נכון לימי השבוע לבני חצי הישוב המזרחי כולם. וכי יש בר דעת שיקבל ליצנות כזה, שהוסיף המחבר כביאור בדברי היסוד"ע?

ואם עד כה ראינו שהשמיט מלשון היסוד"ע דברים שאינו לרוחו, הנה כאן הכניס המחבר לשון עצמו כאילו הם דברי היסוד"ע, והעתיק כאילו כתוב בו: "וקבעו את התחלת היום בקצה הישוב המזרחי שיתבלבלו עי"ז בני אדם השוכנים זא"ז בקביעת יומם". והוא לשונו של המחבר, כי ביסוד עולם כתוב שחור על גבי לבן מה שהוא מתלונן עליהם: "ונלאו כל כך וקצרה ידם לתת אותה לבני חצי הישוב המזרחי כולם". הרי מפורש וברור שהיסוד עולם וכל חכמים שאתו קבעו את התחלת היום בקצה הישוב המזרחי, ואין זה מבלבל שום בני אדם השוכנים זה אצל זה בקביעת יומם, ובזה אין שום מחלוקת בין היסוד"ע וס' הכוזרי והרז"ה. וראה מה עשה לנו המחבר, כאילו בלשון היסוד"ע כתוב שחולק על ס' הכוזרי והרז"ה "שקבעו את התחלת היום בקצה הישוב המזרחי".

ואחרי שהחליף לשון היסוד"ע בלשון עצמו, עלתה וגם נצבה קושיא חמורה על הלשון הזה. איך אפשר שהוא מתרעם עליהם על "שקבעו את התחלת היום בקצה הישוב המזרחי שיתבלבלו עי"ז בני אדם השוכנים זא"ז בקביעת יומם", שזה מורה שהיסוד"ע סובר שאין התחלת היום בקצה המזרח, ותוך כדי דבור בהמשך אחד לסיים: "וכל השבוש והבלבול בא להם לפי שחשבו כי התחלת קביעת כל יום מימי השבוע הוא ממקום אחר ולא מקצה המזרח", שזה מורה אדרבה שצריך כן להתחיל דוקא מקצה המזרח. ועל כן הוסיף בסוגרים "ביאור" שהוא מוכרח ממש: "מקצה המזרח (של העולם בכלל)". וזה ישרת את מטרתו להכריח כי לדעת היסוד"ע יש מזרח של הישוב ויש מזרח של העולם בכלל¹².

נורא נוראות!

¹² בד' השני (ברלין תר"ח) יש כאן תוספת קצת, וז"ל: וכל השיבוש והבלבול הזה אירע להם לפי שסברו כי התחלת קריאת כל יום מימי השבוע הוא ממקום אחר זולתי מקצה המזרח שסוף גבול קריאתו הוא ותם במקום אחר זולתי בקצה המערב. ע"כ. והיינו כי דעת היסוד"ע שהתחלת היום בקצה המזרח של הישוב וסוף היום בקצה המערב של הישוב, ובים אוקיינוס אין תאריך ואין שעות היום, ואין קו תאריך כלל וכלל.

בני קצה מזרח^כ לפי הסכמתנו ושאר בני הישוב כולם הם עומדים אז עדיין ביומם של יום הששי וקוראים בשמו ומאז ואילך עד סוף י"ב [שעות] מהזמן אין החמה זורחת בשום מקום מהישוב אלא הולכת לה ושוקעת לבני הישוב זאח"ז על הסדר מקצה מזרח ועד שתשקע באחרונה בקצה המערב, וכפי כן הוא שם יום ששי הולך ומסתלק מפייהם והשבת נכנס להם עד שיחול השבת להקרא בפי בני קצה המערב באחרונה כלומר לאחר י"ב שעות ממה שהתחיל להקרא בפי בני קצה מזרח וזה יהי' כשיגיע מרכז החמה לחנות נוכח אמצע הים ואז יסתלק לו שם יום הששי לגמרי, ולא ישאר לו אז דבר^{כב} בפי שום אדם ויחזרו אז בני הישוב כולם כאחד בשם יום השבת, אלא שאז הם בני קצה מזרח בלבד עומדים כבר בבקר שלו ומכאן ואילך עד סוף י"ב שעות שניות אין החמה שוקעת כלל בשום מקום מהישוב אלא הולכת היא בכלל זה וזורחת לבני הישוב זה אח"ז על הסדר האמור עד שתתחיל לשקוע לבני קצה מזרח ראשונה ואז יסתלק שם השבת מפייהם בראשונה ויתחיל לקרוא בשם ליל מוצאי שבת בראשונה ועדיין הם אז כל בני הישוב עומדים^{כג} בבקר שלו, ומאז ואילך עד סוף י"ב שעות שלישיות אין החמה זורחת בשום מקום מהישוב^{כד} ולא ישאר לו זכר בפי שום אדם ויחזרו כולם לקרות בשם יום ראשון נמצא כי ל"ו שעות הוא מתמיד שם השבת לקרוא בפי בני אדם אינני אומר בפי כולם כאחד ולא שהוא מתמיד כ"כ בפי שום אחד מהם אלא משהתחיל להקרא בפי בני קצה מזרח בראשונה ועד שנסתלק שמו בפי קצה מערב באחרונה עברו להם ל"ו שעות שהן בהתיחסם לבני קצה המזרח נחשבות מתחילת ליל שבת לשם ועד סוף ליל מוצאי שבת להם^{כז} ובהתיחסם לבני קצה מערב הן נמשכות מבוקר של יום ששי ועד תחילת ליל מוצאי שבת וכן הוא הדין נוהג באחד אחד משאר ימי השבוע^{כח}, וכן הוא הדין בזה לדעת האומות המוני' מבוקר ר"ל כי בפי בני קצה מזרח מתחיל היום להקרא בשמו בראשונה ומפי קצה המערב הוא מסלק שמו באחרונה וזה לאחר ל"ו שעות שיעברו מהזמן הנמשך והטעם בזה כמו כן הוא שהבוקר מכל יום ויום בקצה מזרח הוא הבוקר הראשון שיהי' ליום ההוא במקומות הישוב והבוקר שלו בקצה המערב הוא הבוקר האחרון שיהי' לו ביישוב, אלא שמעמד מרכז החמה בתחלת כל יום ויום בשמו לפי הסכמתנו הוא נוכח אמצע הארץ ומעמדו בסוף גבול קריאתו הוא נוכח אמצע הים (ר"ל המרכז שעל ידו נקרא כל יום בשמו הוא טבור הארץ, וסוף גבול הקריאה הוא טבור הים) כו' עכ"ד".

בני הישוב עומדים עדיין ביומם של יום הששי, ומאז ואילך עד סוף י"ב שעות שוקעת לבני הישוב זאח"ז על הסדר מקצה מזרח עד שתשקע באחרונה בקצה המערב, ושם יום הששי הולך ומסתלק והשבת נכנס להם עד שיחול השבת להקרא בפי בני קצה המערב באחרונה (כשהגיעה החמה לטבור הים והחל ליל שבת במערב), כלומר לאחר י"ב שעות ממה שהתחיל בפי בני קצה מזרח (לומר מזמן שעמדה החמה נוכח אמצע הישוב עד סוף י"ב השעות שבהן סבבה החמה חצי הכדור מן ירושלים עד למערב העולם) וזה יהי' כשיגיע מרכז החמה לחנות נוכח אמצע הים ואז יסתלק שם יום הששי (בישוב) לגמרי, ולא ישאר (שם יום הששי) בפי שום אדם ויחזרו אז בני הישוב כולם כאחד בשם יום השבת, אלא שאז בני קצה מזרח בלבד עומדים כבר בבקר שלו (של יום השבת, דמן טבור הים עד לקצה המזרח אין שם בנ"א שיקראו להם יום השבת), ומכאן ואילך עד סוף י"ב שעות שניות (לומר: י"ב השעות אשר מן טבור הים עד אשר תגיע החמה שוב לטבור הישוב) אין החמה שוקעת כלל בשום מקום מהישוב אלא הולכת וזורחת לבני הישוב זאח"ז על הסדר עד שתתחיל לשקוע (שוב) לבני קצה המזרח. ואז הסתלק שם השבת מפייהם (מבני ישוב שבקצה המזרח) בראשונה, ויתחילו לקרוא בשם ליל מוצאי שבת. ועדיין כל (שאר) בני הישוב עומדים בבקר שלו (של יום השבת), ומאז ואילך עד סוף י"ב שעות שלישיות (לומר: מן זמן היות החמה בפעם השני' נוכח טבור הישוב עד שתשוב שוב נוכח טבור הים) אין החמה זורחת בשום מקום מהישוב ולא ישאר לו זכר בפי שום אדם ויחזרו כולם לקרות בשם יום ראשון. נמצא כי ל"ו שעות מתמיד שם השבת לקרא בפי בנ"א (היינו י"ב שעות ראשונות מתחלת ליל שבת לשוכני קצה המזרח עד לשוכני קצה המערב, וי"ב שניות לתחלת יום השבת כנ"ל, וי"ב שעות שלישיות לסוף יום השבת של שוכני קצה המערב) כו', שהבקר מכל יום ויום בקצה מזרח הוא הבקר הראשון של יום ההוא במקומות הישוב ובקצה המערב האחרון מהישוב, אלא שמעמד מרכז החמה בתחלת כל יום ויום בשמו לפי הסכמתנו לנוכח אמצע הארץ, ומעמדו בסוף גבול קריאתו הוא נוכח אמצע הים (ר"ל המרכז שעל ידו נקרא כל יום בשמו הוא טבור הארץ, וסוף גבול הקריאה הוא טבור הים) כו' עכ"ד".

וקודם כל אביא לשון היסוד^כ כפי שהוא באמת (בהדגשת השינויים, כנהוג): "ועתה כדי לברר הענין הזה עוד להוציא משפטו לאור אקח מרכז החמה ואעמידנו עתה נוכח אמצע הישוב לפי שמהרגע הזה התחיל החמה לשקוע במקומות הישוב בכל יום ובקצה המזרח שוקעת תחלה עד שיהי' הערב הזה לשם הוא הערב הראשון וכל ערב שיהי' מכל יום ויום מימי השבוע לפי הסכמתנו מתחילי' מקצה המזרח ולא ממקרי' אחר זולתו ומהרגע הזאת ואילך ועד סוף י"ב שעות אין החמה זורחת בשום מקום מהישוב כלל אלא הולכת היא בכל הי"ב שעות הראשונות האלו ושוקעת במקומות הישוב זה אח"ז על הסדר שמקצה מזרח ועד קצה מערב עד שתשקע החמה בקצה מערב באחרונה ויהי' הערב הזה לפ"כ לשם הוא הערב האחרון לכל ערב שיהי' ביישוב לפיכך נתחייב שיהי' סוף קריאת כל יום מימי השבוע בשמו כלה ותם לפי הסכמתם^{כז} בקצה המערב ולא במקום אחר זולתי^{כח} שהרגע הזה בעצמו הוא הרגע מולד העולם, והמשל לזה הוא כי כשתגיע החמה ביום הששי לעמוד נוכח אמצע הישוב אז היא שוקעת ביום הזה בקצה מזרח תחילה ויתחיל לשם יום השבת להקרא בשמו תחילה ר"ל בפי

^כ בד' השני (ברלין תר"ח): לפי הסכמתנו. והוא הנכון לפי הענין.

^{כז} בד' השני (ברלין תר"ח): זולתו.

^{כב} בד' השני (ברלין תר"ח) ליתא: ר"ל בפי בני קצה מזרח.

^{כג} בד' השני (ברלין תר"ח): זכר.

^{כד} בד' השני (ברלין תר"ח) נוסף: ביומם של יום השבת וקוראים בשמו כולם אלו שוכני קצה מערב הם אז עדיין עומדים. ולפי הענין נראה נכון, ודולג מחמת הדומות.

^{כה} בד' השני (ברלין תר"ח) נוסף: אלא הולכת היא בכל זה ושוקעת בהם על הסדר האמור עד שתשקע בקצה מערב באחרונה ואז יסתלק לו שם שבת בפייהם באחרונה. ולפי הענין נראה נכון.

^{כז} בד' השני (ברלין תר"ח) נוסף: ובהתייחסן לבני אמצע הישוב הן נמשכות מרגע חצות יום ששי לשם ועד רגע חצות ליל מוצאי שבת לשם.

^{כח} בד' השני (ברלין תר"ח) נוסף: בג' המקומות האלה וראה שכעין זה שאמרנו במנהג קריאת היום מימי השבוע בשמו לפי הסכמתנו שאנו מונין ימי השבוע מערב עד ערב כן ה"ה בזה גם לדעת האומות וכו'.

^{כח} בד' השני (ברלין תר"ח): ומעמדו לפי הסכמת האומות הן נוכח אמצע ים אוקיינוס. נמצא וכו'.

החמה בקצה מערב באחרונה ויהי הערב הזה לפ"כ לשם הוא הערב האחרון לכל ערב שיהי בישוב לפיכך נתחייב שיהי סוף קריאת כל יום מימי השבוע בשמו כלה ותם לפי הסכמתם^{לה} בקצה המערב ולא במקום אחר זולתי^{לו} שהרגע הזה בעצמו הוא הרגע מולד העולם".

הביטה וראה שהוסיף בפסקא זו לבד שלש פעמים מדיליה בסוגרים ענין מקום החמה בטבור הים, וכמה דמיון יש בזה. כי אע"פ שאמת הוא הדבר כי ברגע שקיעת החמה בקצה המערב מקום החמה הוא נוכח טבור הים, וכזה לא כיוזב. מכל מקום ברור כשמש בצהרים, שאילו היה היסוד^{לז} רוצה כאן להסביר ענין חשיבות טבור הים, שהוא נקודה ששם מסתיים המערב, היה צריך להזכיר ענין זה שהחמה בטבור הים, שהוא עיקר "החידוש". ועל כן מה שלא עשה היסוד^{לז} – כי אין כונתו כן – עשה המחבר מדיליה, והוסיף ענין מקום החמה בטבור הים, ויניף ידו לכתוב כי הנה כתב היסוד^{לז} שטבור הים הוא איזה נקודה העושה סוף המערב ותחילת המזרח. ובאמת אין כונת היסוד^{לז} כלל ליתן איזה חשיבות למציאות החמה בטבור הים, אלא עיקר ענינו כאן הוא על שקיעת החמה בקצה המערב, לבאר ולברר כי בשקיעת החמה בקצה המערב יכלה שם היום ויתום, כי כן שיטת היסוד^{לז} שאין תאריך ואין יום ואין שעות לדגי הים באוקינוס. לאפוקי מס' הכוזרי והרז"ה שנתנו שעות היום ותאריכו גם ליי"ב שעות שהחמה זורחת ושוקעת באוקינוס, מה שהמחבר חס לו מלהזכירו.

לפיכך השמיט גם מה שהיסוד^{לז} כתב "מקצה המזרח עד קצה המערב", כי היסוד^{לז} מדבר על השקיעה ביחס לישוב, ולא על מקום החמה. והמחבר הזה בהשיאו את היסוד^{לז} לדבר אחר להיפך כונתו, ישמיט ויבאר כרצונו.

וראה גם ראה כי גם כאן השמיט (פעם רביעית) מההיסוד^{לז} מה שכתב "לפי הסכמתינו". אך יש לדנו לכך זכות, כי כתוב בטעות "לפי הסכמתם", וזה לא היה לו מן הצורך להעתיק ולתקן. אבל לפי דרכינו למדנו כי "הסכמתינו" הוא שמנין הימים מערב עד ערב, להבדיל מאו"ה שמנין הימים להם מבוקר עד בוקר.

[ג] כתב המחבר בשם היסוד^{לז} (כנ"ל): "וכשתגיע החמה ביום הששי נוכח אמצע הישוב אז שוקעת בקצה מזרח תחילה ויתחיל שם יום השבת להקרא בשמו תחילה לפי הסכמתנו (ר"ל לפי הסכמתנו שמתחיל היום מתחלת ערב ושקעת המזרח מתקדם היום ולא שמתאחר כפי סברת הכוזרי והרז"ה) ושאר בני הישוב עומדים עדיין ביומם של יום הששי".

ולשון היסוד^{לז} באמת כך הוא: "והמשל לזה הוא כי כשתגיע החמה ביום הששי לעמוד נוכח אמצע הישוב אז היא שוקעת ביום הזה בקצה מזרח תחילה ויתחיל לשם יום השבת להקרא בשמו תחילה ר"ל בפי בני קצה מזרח^{לז} לפי הסכמתינו ושאר בני הישוב כולם הם עומדים אז עדיין ביומם של יום הששי וקוראים בשמו".

הנה מה שכתב היסוד^{לז} "והמשל לזה הוא", ילמדנו כי מה שדיבר עד עתה באופן מופשט, ממקום תחילת מנין הימים וסיומם, עתה יתן על זה משל על יום מסוים, כמו שכתב "כשתגיע

ובטרם נבוא אל הפרטים, להבין איך שינה בלשון בעל היסוד עולם. קרא היטב לשון היסוד^{לז} האמיתי, בלי השמטות ובלי "ביאורים". האם נזכר כאן פעם אחת שם "ירושלים"? האם יש כאן רמז קלוש לקריאת שם "מזרח" על כי החמה זורחת בזמן זה? האם יש כאן רמז קלוש לקריאת שם "מערב" על כי החמה מעריבה בזמן זה? האם יש כאן התחלה אחרת לתאריך היום חוץ מקצה המזרח של הישוב? האם יש כאן סיום אחר לתאריך היום חוץ מקצה המערב של הישוב? האם יש כאן רמז ל"קו תאריך"? הרי כל האריכות הזו באה לבאר כי אין קו תאריך, רק כל חצי הכדור שהוא שטח הים אוקינוס – מקצה המערב ולמערב ועד לקצה המזרח – הוא ללא תאריך.

ומעתה נבואה אל הפרטים, פיסקי פיסקי.

[א] מה שהביא המחבר: "שמהרגע הזה מתחילה החמה לשקוע במקומות הישוב בכל יום ובקצה המזרח שוקעת תחלה כו", הבליע בתיבת כו' דברים אלו שכתב היסוד^{לז} בפירושו: "שמהרגע הזה התחיל החמה לשקוע במקומות הישוב בכל יום ובקצה המזרח שוקעת תחלה עד שיהי הערב הזה לשם הוא הערב הראשון וכל ערב שיהי מכל יום יום מימי השבוע לפי הסכמתנו מתחיל מקצה המזרח ולא ממקו' אחר זולתו". ולשתי סבות עשה זה, האחת כי המחבר רוצה לבאר, שכונת היסוד^{לז} היא להסביר למה נקרא שמו מערב כי מרגע זה שהוא בטבור הישוב הולך ומעריב לכל הישוב מקצה המזרח ועד קצה המערב, ולפיכך הסמיך המחבר לזה את מעט הדברים אשר כתב היסוד^{לז} כי אין החמה זורחת לשום מקום מן הישוב, ומזה יורה באצבע כי הנה כתוב כאן שטבור הארץ הוא נקודת מרכז, וככל דבריו אשר בדה מלבו. וכאשר לשון היסוד^{לז} מושלם, מבין כל קורא כי תכלית היסוד^{לז} היא לדבר מתחילת קריאת שם היום באיזה מקום הוא, ולא דיבר מאומה מקביעת מערב עולמי משום שמרגע זה יש שקיעה לכל מקומות הישוב.

ועוד היה צריך המחבר להשמיט כל זה, כי כאן מבואר בלשון דלא משתמע לתרי אנפי, אשר לדעת היסוד^{לז} תחלת קריאת שם היום (היינו תחילת התאריך) הוא בקצה המזרח ולא במקום זולתו. ודברים אלו הם כאש לנעורת למה שהוא רוצה לייחס ליסוד^{לז}.

וגם כאן השמיט (זו הפעם השלישית) את הלשון "לפי הסכמתינו", לפי שכונת היסוד^{לז} ע"פ מה שביאר לעיל על הסכמת התורה למנות שמות הימים מערב עד ערב, להבדיל מהסכמת או"ה למנות שמות הימים מבוקר עד בוקר. וכל זה כדי לעוות לקמן כונת היסוד^{לז} באמרו "הסכמתינו", כאשר כבר הראיתך פעמיים לעיל, ועוד תראה כמה כמוהו בענין הזה.

[ב] כתב המחבר בשם היסוד^{לז} (עם "ביאוריו" בסוגרים): "ועד סוף י"ב שעות (מן זמן שהיתה מעל אמצע הישוב עד זמן שבאה נוכח טבור הים) אין החמה זורחת לשום מקום מהישוב אלא הולכת ושוקעת במקומות הישוב זאח"ז על הסדר עד שתשקע החמה בקצה מערב באחרונה (כשבאה החמה לטבור הים) ויהי הערב הזה הערב האחרון בישוב, ונתחייב שיהי סוף קריאת כל יום מימי השבוע כולה בקצה המערב, דהרגע הזה (כשהחמה שבה לטבור הים והגיע הערב לקצה המערב) הוא הרגע של מולד העולם".

והלשון האמיתי שלעומתו ביסוד עולם הוא: "ומהרגע הזאת ואילך ועד סוף י"ב שעות אין החמה זורחת בשום מקום מהישוב כלל אלא הולכת היא בכל הי"ב שעות הראשונות האלו ושוקעת במקומות הישוב זה אח"ז על הסדר שמקצה מזרח ועד קצה מערב עד שתשקע

^{לה} בד' השני (ברלין תר"ח): לפי הסכמתנו. והוא הנכון לפי הענין.

^{לז} בד' השני (ברלין תר"ח): זולתו.

^{לז} בד' השני (ברלין תר"ח) ליתא: ר"ל בפי בני קצה מזרח.

החמה לטבור הים והחל ליל שבת במערב) ו" (לומר מזמן שעמדה החמה נוכח אמצע הישוב עד סוף י"ב השעות שבהן סבבה החמה חצי הכדור מן ירושלם עד למערב העולם). והבן היטב כי לא כונת היסו"ע היא זו, אלא רצונו של המחבר בלבד. ובפרט מה שהכניס כאן ירושלם, הוא שקר מוחלט בדעת היסו"ע, שירושלם אינו טבור הארץ לדעתו כאשר נתבאר לעיל בארוכה כמה פעמים.

וזה גם עיוות שהוסיף בביאוריו: "ואז יסתלק שם יום הששי (בישוב) לגמרי". כי כאן בא היסו"ע לחלוק על ס' הכוזרי והרז"ה, במה שהם אומרים שיש שם יום הששי עדיין עוד י"ב שעות, עד שישלים י"ח שעות מטבור הארץ, וזו עיקר כונתו, כאשר נתבאר בהדיא בדברי היסו"ע בשעבר, שהקשה עליהם למה כתבו סדר הימים לדגי הים. וכאשר היסו"ע כותב "ואז יסתלק לו שם יום הששי לגמרי", כוונתו לחלוטין, כי אין עוד תאריך ושם היום. רק המחבר יחליף כונתו ויאמר כי לא לגמרי הוא אלא רק בישוב. הכי בשביל זה כתב היסו"ע "לגמרי"?

וזה גם מה שהוסיף המחבר אח"כ בסוגרים: "דמן טבור הים עד לקצה המזרח אין שם בנ"א שיקראו להם יום השבת", כאילו הלשון "קריאת שם היום", הוא כמו "קריאת התורה" ו"קריאת שמע" שהיא מעשה אמירה, וכאשר ייחס כוונה זו גם לס' הכוזרי.

[ה] כתב המחבר בשם היסו"ע: ומכאן ואילך עד סוף י"ב שעות שניות (לומר: י"ב השעות אשר מן טבור הים עד אשר תגיע החמה שוב לטבור הישוב) אין החמה שוקעת כלל בשום מקום מהישוב אלא הולכת וזורחת לבני הישוב זאח"ז על הסדר עד שתתחיל לשקוע (שוב) לבני קצה המזרח. ואז הסתלק שם השבת מפיהם (מבני ישוב שבקצה המזרח) בראשונה, ויתחילו לקרוא בשם ליל מוצאי שבת. ועדיין כל (שאר) בני הישוב עומדים בבקר שלו (של יום השבת), ומאז ואילך עד סוף י"ב שעות שלישיות (לומר: מן זמן היות החמה בפעם השני נוכח טבור הישוב עד שתשוב שוב נוכח טבור הים) אין החמה זורחת בשום מקום מהישוב ולא ישאר לו זכר בפי שום אדם ויחזרו כולם לקרות בשם יום ראשון".

לשון היסו"ע הוא: ומכאן ואילך עד סוף י"ב שעות שניות אין החמה שוקעת כלל בשום מקום מהישוב אלא הולכת היא בכל זה וזורחת לבני הישוב זה אח"ז על הסדר **האמור** עד שתתחיל לשקוע לבני קצה מזרח **ראשונה** ואז יסתלק שם השבת מפיהם בראשונה ויתחיל לקרוא בשם ליל מוצאי שבת **בראשונה** ועדיין **הם** אז כל בני הישוב עומדים^ט בבקר שלו, ומאז ואילך עד סוף י"ב שעות שלישיות אין החמה זורחת בשום מקום מהישוב^ט ולא ישאר לו זכר בפי שום אדם ויחזרו כולם לקרות בשם יום ראשון".

הנה פעמיים נשמט משום מה בהעתקה תיבת "ראשונה" מהיסו"ע. אשר תיבת "בראשונה" מורה כי תחילת היום לדעת היסו"ע הוא בקצה המזרח, כפי שאנו מבינים בדעת ס' הכוזרי והרז"ה.

^ט בד' השני (ברלין תר"ח) נוסף: ביומם של יום השבת וקוראים בשמו כולם אלו שוכני קצה מערב הם אז עדיין עומדים. ולפי הענין נראה נכון, ודולג מחמת הדומות.

^ט בד' השני (ברלין תר"ח) נוסף: אלא הולכת היא בכל זה ושוקעת בהם על הסדר האמור עד שתשקע בקצה מערב באחרונה ואז יסתלק לו שם שבת בפיהם באחרונה. ולפי הענין נראה נכון.

חמה ביום הששי לעמוד נוכח אמצע הישוב". אבל המחבר השמיט הענין, ו"העתיק" כאילו הוא המשך למה שנכתב מקודם.

וכאן מצא המחבר מקום לגבות את חובו, ולקצור פירות השמטתו שהשמיט בכל מקום "לפי הסכמתינו", להוסיף בביאורו: "ו"ל לפי הסכמתנו שמתחיל היום מתחלת ערב ושקעה המזרח מתקדם היום ולא שמתאחר כפי סברת הכוזרי והרז"ה". וזה אינו, כי גם ס' הכוזרי והרז"ה סברתם כי בקצה המזרח של הישוב אשר עליו ידבר היסו"ע מתקדם היום, ובזה אין מחלוקת ביניהם. ובכל המקומות שכתב היסו"ע "לפי הסכמתינו" אין כונתו אליהם כלל וכלל, רק לאו"ה שהסכמתם למנות הימים מבוקר ועד בוקר. ולפיכך כתב כי בשקיעת החמה בקצה המזרח אז יתחיל יום השבת לנו שאנו מונין מן הערב, כי להסכמת או"ה יתחיל רק י"ב שעות אח"כ כשתזרח החמה שם.

[ד] כתב המחבר בשם היסו"ע (כנ"ל): "ומאז ואילך עד סוף י"ב שעות שוקעת לבני הישוב זאח"ז על הסדר מקצה מזרח עד שתשקע באחרונה בקצה המערב, ושם יום הששי הולך ומסתלק והשבת נכנס להם עד שיחול השבת להקרא בפי בני קצה המערב באחרונה (כשהגיעה החמה לטבור הים והחל ליל שבת במערב), כלומר לאחר י"ב שעות ממה שהתחיל בפי בני קצה מזרח (לומר מזמן שעמדה החמה נוכח אמצע הישוב עד סוף י"ב השעות שבהן סבבה החמה חצי הכדור מן ירושלם עד למערב העולם) וזה יהי' כשיגיע מרכז החמה לחנות נוכח אמצע הים ואז יסתלק שם יום הששי (בישוב) לגמרי, ולא ישאר (שם יום הששי) בפי שום אדם ויחזרו אז בני הישוב כולם כאחד בשם יום השבת, אלא שאז בני קצה מזרח בלבד עומדים כבר בבקר שלו (של יום השבת, דמן טבור הים עד לקצה המזרח אין שם בנ"א שיקראו להם יום השבת)".

לשון היסו"ע הנכון: "ומאז ואילך עד סוף י"ב [שעות] **מהזמן אין החמה זורחת בשום מקום מהישוב אלא הולכת לה** ושוקעת לבני הישוב זאח"ז על הסדר מקצה מזרח ועד שתשקע באחרונה בקצה המערב, וכפי כן הוא שם יום ששי הולך ומסתלק **מפיהם** והשבת נכנס להם עד שיחול השבת להקרא בפי בני קצה המערב באחרונה כלומר לאחר י"ב שעות ממה שהתחיל **להקרא** בפי בני קצה מזרח וזה יהי' כשיגיע מרכז החמה לחנות נוכח אמצע הים ואז יסתלק לו שם יום הששי לגמרי, ולא ישאר לו **אז דבר**"^ט בפי שום אדם ויחזרו אז בני הישוב כולם כאחד בשם יום השבת, אלא שאז **הם** בני קצה מזרח בלבד עומדים כבר בבקר שלו".

הנה הוכרח להשמיט מה שכתב היסו"ע שבי"ב שעות אלו "אין החמה זורחת בשום מקום מהישוב", כי זה מורה שכונתו לדבר על המציאות, ולא לתת הסבר לאיזה "מערב עולמי" שנקרא כן משום שכשהחמה מהלכת אלו י"ב שעות היא רק מעריבה על הארץ. וכאן לא טרח לכתוב "כו".

וגם כאן כאשר ברור שהיסו"ע מתיחס לזריחה ושקיעה על הארץ, ולא למקום השמש בטבור הים או בטבור הארץ, אשר זה מוכיח כי לא עלתה על לבו כלל לעשות נקודות אלו לאיזה "קו מרכז" ו"קו תאריך", אלא להיפך כי תחילת קריאת היום בקצה המזרח וסיום קריאת היום בקצה המערב. והמחבר הוסיף מדיליה מקום השמש איה הוא באותה שעה (כשהגיעה

^ט בד' השני (ברלין תר"ח): זכר.

וגם מה שהשמיט כל לשון היסוד^ע: "וכן הוא הדין בזה לדעת האומות המוני' מבוקר ר"ל כי בפי בני קצה מזרח מתחיל היום להקרא בשמו בראשונה ומפי קצה המערב הוא מסלק שמו באחרונה וזה לאחר ל"ו שעות שיעברו מהזמן הנמשך". כי כאן ברור שלא בא לייחס שום כבוד לטבור הארץ, ולא לטבור הים, רק לבאר סדר קריאת שמות היום (לא כקריאת שמע וכקריאת התורה, אלא כמו קריאת שם אדם וכדו'), ועל כן יבאר גם הסדר הזה לפי דעת אור"ה. וללא השמטה זו, אין הכונה שהוא מייחס להיסוד^ע מתקבלת על הדעת כלל.

והנה עדיין לא נמצאת פירצה אפילו דחוקה - עם כל ההשמטות - להעמיס בדברי היסוד^ע את החלק השני של "החידוש" שלו. כי המחבר רוצה להעמיס בכונת היסוד^ע ש"מזרח" הוא מטבור הים ועד טבור הארץ, ששם זורח והולך השמש על פני הישוב, כמו ש"מערב" הוא מטבור הארץ ועד טבור הים, ששם הולך השמש ושוקע על פני הישוב. ועד כה לא מצא מקום רק על שקיעת החמה בכל מקום ממקומות הישוב, אבל לא על הזריחה. וכאן כשידבר היסוד^ע על תחילת היום וסופו לדעת אומות העולם המונים מבוקר עד בוקר, מצא מקום לזה. אבל אילו היו הדברים באים בשלמותם, שמדבר כאן על הסכמת אור"ה לעומת הסכמתו, ולא על הסבר של מצב שגורם לקרוא שם "מזרח", לא היו הדברים מתקבלים. ועל כן התחכם והשמיט כל זה והבליעו בנעימה בתיבת "כו'", ובזה משתנה כל כוונת הענין מה שכתוב בהמשך "שהבוקר מכל יום ויום וכו'", שבאמת הכונה להסביר לפי הסכמת אור"ה, והקורא שאינו יודע זאת יחשוב כי על הסכמתו עדיין יבואו דברי היסוד^ע, ודברי היסוד^ע אם כן מגומגמים, ואז יישש על ביאורו המחוכם של המחבר.

ואחר שידענו כי מדבר עתה מהסכמת אור"ה, כמה פשוט הוא ההמשך: "והטעם בזה כמו כן הוא שהבוקר מכל יום ויום בקצה מזרח הוא הבוקר הראשון שיהי' ליום ההוא במקומות הישוב והבוקר שלו בקצה המערב הוא הבוקר האחרון שיהי' לו בישוב, אלא שמעמד מרכז החמה בתחלת כל יום ויום בשמו לפי הסכמתו הוא נוכח אמצע הארץ ומעמדו בסוף גבול קריאתו הוא נוכח אמצע הים^מ ולפי הסכמת האומות המונים הימ' מבוקר ועד בוקר הוא הדבר בהיפוך זה נמצא כי ב"ב שעות אנו קודמי' אליהם בקריאת כל יום ויום במקום מקום ובכדי זה הם מתאחרים ממנו והיום לפי הסכמתו הוא נמשך אחר הלילה והלילה להם הוא נמשך אחר היום".

ומאחר שהשמיט גם סוף דבריו על מעמד החמה לפי הסכמת האומות, יכול היה המחבר לכתוב כרצונו כאילו הוא ביאור בדברי היסוד^ע: (ר"ל המרכז שעל ידו נקרא כל יום בשמו הוא טבור הארץ, וסוף גבול הקריאה הוא טבור הים). מה שלא עלה על לב שום אחד מן הראשונים, גם לא על לב היסוד^ע הכותב מפורשות היפך זה.

ועוד היה צריך להשמיט ענין הסכמת האומות, מטעם שנתבאר לעיל, שהשיא כונה זרה ביסוד^ע במה שכתב הסכמתו כאילו הוא לאפוקי מס' הכוזרי ובעל המאור.

(פז) עמוד נג:

וגם כאן טרח להוסיף בביאוריו כל פעם ענין מקום השמש, נוכח טבור הים או נוכח טבור הארץ, מה שרצון המחבר שיהיה כן כונת היסוד^ע. ומה שהיסוד^ע בכל אלה אינו מייחס הדבר למקום החמה אלא לזריחה ולשקיעה מעיד כמאה עדים, כי אין כונת היסוד^ע למה שאומר המחבר בשמו.

[ו] כתב המחבר בשם היסוד^ע: "נמצא כי ל"ו שעות מתמיד שם השבת לקרא בפי בנ"א (היינו י"ב שעות ראשונות מתחלת ליל שבת לשוכני קצה המזרח עד לשוכני קצה המערב, וי"ב שניות לתחלת יום השבת כנ"ל, וי"ב שעות שלישיות לסוף יום השבת של שוכני קצה המערב) כו', שהבוקר מכל יום ויום בקצה מזרח הוא הבוקר הראשון של יום ההוא במקומות הישוב ובקצה המערב האחרון מהישוב, אלא שמעמד מרכז החמה בתחלת כל יום ויום בשמו לפי הסכמתו לנוכח אמצע הארץ, ומעמדו בסוף גבול קריאתו הוא נוכח אמצע הים (ר"ל המרכז שעל ידו נקרא כל יום בשמו הוא טבור הארץ, וסוף גבול הקריאה הוא טבור הים) כו'".

וזה לשון היסוד^ע במילואו: " נמצא כי ל"ו שעות הוא מתמיד שם השבת לקרוא בפי בני אדם אינני אומר בפי כולם כאחד ולא שהוא מתמיד כ"כ בפי שום אחד מהם אלא משהתחיל להקרא בפי בני קצה מזרח בראשונה ועד שנסתלק שמו בפי קצה מערב באחרונה עברו להם ל"ו שעות שהן בהתיחסם לבני קצה המזרח נחשבות מתחילת ליל שבת לשם ועד סוף ליל מוצאי שבת להם^מ וב[נה]תיחסם לבני קצה מערב הן נמשכות מבוקר של יום ששי ועד תחילת ליל מוצאי שבת וכן הוא הדין נוהג באחד אחד משאר ימי השבוע^מ, וכן הוא הדין בזה לדעת האומות המוני' מבוקר ר"ל כי בפי בני קצה מזרח מתחיל היום להקרא בשמו בראשונה ומפי קצה המערב הוא מסלק שמו באחרונה וזה לאחר ל"ו שעות שיעברו מהזמן הנמשך והטעם בזה כמו כן הוא שהבוקר מכל יום ויום בקצה מזרח הוא הבוקר הראשון שיהי' ליום ההוא במקומות הישוב והבוקר שלו בקצה המערב הוא הבוקר האחרון שיהי' לו בישוב, אלא שמעמד מרכז החמה בתחלת כל יום ויום בשמו לפי הסכמתו הוא נוכח אמצע הארץ ומעמדו בסוף גבול קריאתו הוא נוכח אמצע הים^מ ולפי הסכמת האומות המונים הימ' מבוקר ועד בוקר הוא הדבר בהיפוך זה נמצא כי ב"ב שעות אנו קודמי' אליהם בקריאת כל יום ויום במקום מקום ובכדי זה הם מתאחרים ממנו והיום לפי הסכמתו הוא נמשך אחר הלילה והלילה להם הוא נמשך אחר היום".

הנה חסרו כאן כל אמרותיו הברורות של היסוד^ע: "משהתחיל להקרא בפי בני קצה מזרח בראשונה ועד שנסתלק שמו בפי קצה מערב באחרונה עברו להם ל"ו שעות שהן בהתיחסם לבני קצה המזרח נחשבות מתחילת ליל שבת לשם ועד סוף ליל מוצאי שבת להם וב[נה]תיחסם לבני קצה מערב הן נמשכות מבוקר של יום ששי ועד תחילת ליל מוצאי שבת", כי כאן שונה ומשלש היסוד^ע שאין קו תאריך, רק יש "שטח תאריך" והוא כל ים האוקיינוס ק"פ מעלות שהם י"ב שעות. ושם תחת זאת את ביאוריו בלשון אשר הוא נוהג לו.

^מ בד' השני (ברלין תר"ח) נוסף: ובהתייחסן לבני אמצע הישוב הן נמשכות מרגע חצות יום ששי לשם ועד רגע חצות ליל מוצאי שבת לשם.

^מ בד' השני (ברלין תר"ח) נוסף: בג' המקומות האלה וראה שכעין זה שאמרנו במנהג קריאת היום מימי השבוע בשמו לפי הסכמתו שאנו מונין ימי השבוע מערב עד ערב כן ה"ה בזה גם לדעת האומות וכו' ^מ בד' השני (ברלין תר"ח): ומעמדו לפי הסכמת האומות ההן נוכח אמצע ים אוקיינוס. נמצא וכו'

^מ בד' השני (ברלין תר"ח): ומעמדו לפי הסכמת האומות ההן נוכח אמצע ים אוקיינוס. נמצא וכו'

מרכז החמה ברגע תחלת כל יומם הוא נוכח אמצע הים". ולא חשש המחבר לסתור את עצמו מניה וביה, לכתוב מדיליה כי יש כאן סכום דברים, ולהביא לשונו כי יש כאן קושיא ותירוץ.

(פט) שם :

"ועתה שמא יעלה על דעתך כי זה שבררנו עתה שמעמד מרכז החמה ברגע תחלת היום הוא נוכח אמצע הישוב, סותר למה שבררנו תחלה שמעמד מרכז החמה ברגע תחלת כל יומם הוא נוכח אמצע הים – אל תחשוב כן, אלא הוי יודע כי שני דברים עקריים אמיתיים אלה נפרדים זה מזה בענינם. מה שבררנו תחלה שנוכח טבור הים מרכז החמה בתחלת היצירה והרגע ההוא תחלת היום וראשיתו למנין העולם הוא דבר אמת מצד עצמו כו', ומה שאמרנו עתה כי נוכח אמצע הישוב מעמד מרכז החמה כשיתחיל היום להקרא בשמו כפי הסכמתנו הוא ג"כ דבר אמת לא מצד עצמו אלא לפי שהסכמנו למנות ימי השבוע מערב עד ערב והי' הערב הראשון בישוב (בקצה מזרח הישוב) ברגע שבו יגיע מרכז החמה נוכח אמצע הישוב כו'".

ונבוא לבדוק מה באמת הלשון כתוב ביסו"ע. "ועתה שמא יעלה על דעתך ותחשוב כי זה שבררנו עתה והנוכחנו כי מעמד מרכז החמה ברגע תחילת קריאת היוםם בראשונה לפי הסכמתנו הוא נוכח אמצע הישוב הוא סותר למה שבררנו תחילה ואמרנו כי מעמד מרכז החמה ברגע תחלת כל יומם היא נוכח אמצע הים, אל תחשוב כן אלא הוי יודע כי שני דברים עקריים אמיתיים אלה נפרדים זה מזה בענינם וזה כי מה שבררנו תחילה שנוכח טבור הים הועמד מרכז החמה בתחלת היצירה ולפיכך היה הרגע הזה מכל יום ויום מימי עולם הוא תחילת היום וראשיתו למנין העולם הוא דבר אמת מצד עצמו לא בהסכמת בני אדם אלא מפני שכך היה החפץ האלהי, ומה שאמרנו עתה כי נוכח אמצע הישוב מעמד מרכז החמה בכל יום כשיתחיל היום להקרא בשמו לפי הסכמתנו הוא דבר אמיתי ג"כ אבל לא מצד עצמו אלא לפי שהסכמנו למנות ימי השבוע מערב עד ערב והי' הערב הראשון לכל ערב מכל יום ויום שיהי' בישוב הוא הרגע שבו יגיע מרכז החמה לעמוד נוכח אמצע הישוב והנה הם שני עיקרי האלה באים נכוחי' לדעתנו בסוף גבול הקריאה ולדעת האומי' בתחילת גבול הקריאה".

שוב השמיט תיבות "בראשונה לפי הסכמתנו", כדרכו, לצורך שנתבאר לעיל.

והרי דברי היסו"ע פשוטים ומאירים וברורים, כי הקב"ה תלה המאורות ברקיע השמים נוכח טבור הים, להאיר על הארץ, להתחיל להזריח על פני הישוב. וכיון שהסכמתנו למנות המעל"ע מערב עד ערב, לפיכך המציאות היא כי בהיות החמה נוכח טבור הארץ, אז היא השקיעה הראשונה על פני הישוב, ואז יתחיל להקרא שם היום בעולם.

אין כאן לא סיכום דברים ולא תמצית דברים, יש כאן קושיא ותירוץ. אבל המחבר עושה בדברי היסו"ע כחפצו וכרצונו, והשמיט חצי התירוץ שכתב היסו"ע מפני מה בתחילת היצירה היה מעמד מרכז החמה נוכח טבור הים: "לא בהסכמת בני אדם אלא מפני שכך היה החפץ האלהי", ותמורת זאת כתב "כו'", וכרך את הדברים עם ההמשך "ומה שאמרנו עתה...", ומשנעשו הדברים מגומגמים ע"י קיצורו והשמטתו, הרי הוא בעל הבית להעמיס בכונת היסו"ע ככל רצונו.

"כאן הראה את כבוד טבור הישוב, ה"ה אר"י וירושלם, שהוא עושה את כל קריאת שמות הימים: א) ע"י המרכז הזה נתהוו המזרח מכאן והמערב לכאן, (בבארו כאן את הדברים שרמו לעיל): שכל י"ב השעות של היקף החמה מן טבור הים עד לבואה לטבור הארץ (מרכז) היא רק מזריחה על הישוב באין שום שקיעה וערב לכל מקומות הישוב, ובכל י"ב השעות שהיא יורדת מן טבור (מרכז) הישוב עד לטבור הים – היא רק עושה שקיעה וערב בכל מקומות הישוב באין שום זריחה ובקר לכל שום נקודה מנקודות הישוב, וכי על כן נקרא חצי הכדור הזה מזרח והשני נקרא מערב. ב) ורק משום שמטבור הישוב (ירושלם) התחיל הערב להעריב על כל שוכני הישוב שבחצי כדור העליון לכן מתחיל היום אצלנו עפ"י דין התורה מהערב ולא מהבוקר".

בא וראה, מעמד נוכח החמה אשר ידובר בו הוא ברקיע השמים, וקו התאריך המבוקש לנו הוא על הארץ, ומה עניינם זה לזה. והקורא כהוגן יראה כי היסו"ע כותב בדרך כלל (במקום שהוא כותב, ולא במקום שהמחבר מוסיף מדיליה בסוגרית) "נוכח טבור הים", או "נוכח אמצע הארץ", כי באמת אין החמה מהלכת בארץ אלא ברקיע השמים. ואופק השמים לכל מקום ומקום על הארץ הוא צ' מעלות למזרח וצ' מעלות למערב, על כן כדי לברר הדבר ולבארו הדק היטב כותב היסו"ע על שעת הזריחה בקצה המזרח שהיא שעת השקיעה בקצה המערב כי מקום השמש נוכח טבור הים, ועל שעת השקיעה בקצה המזרח שהיא שעת הזריחה בקצה המערב כותב היסו"ע כי מקום השמש נוכח טבור הישוב. אבל הוא רק "נוכח" אותו מקום, כי בשמים הוא ולא על הארץ. ואין לו שום ענין חשיבות וחשבון עם טבור הארץ ועם טבור הים. רק המחבר יכתוב לפעמים שהחמה בטבור הים, כי אחת היא לו אם מדובר בשמים או בארץ. וכיון שהיסו"ע מדבר ממקום החמה ברקיע השמים, מה ענין זה למה שבה המחבר מלבד, כי בארץ בטבור הארץ (אשר הוא ירושלים לדעתו ולא לדעת היסו"ע) הוא נקודת מרכז, וכי כנגדו על כדור הארץ הוא קו התאריך. הרי כאשר רחקו שמים מארץ כן ירחקו הדברים זה מזה.

וכבר נוכחת באותות ובמופתים כי כל זה אינו. ראשית, טבור הישוב לחוד וירושלם לחוד לדעת היסו"ע, כפי שכבר הארכתי כמה וכמה פעמים לעיל. שנית, כי שמונה פעמים הוכרח המחבר להוסיף ענין טבור הים וטבור הישוב, מה שהיסו"ע לא הזכיר, כדי ליצור הרושם שדברי היסו"ע שייכים לענין מקום החמה בטבור הים או טבור הארץ. והיסו"ע שלא כתבו, מפני שענינו בשקיעה ובזריחה ולא במקום החמה אם בטבור הים או בטבור היבשה. ושלישית, שרק ע"י השמטה הצליח ליצור לעצמו פרצה דחוקה בשם היסו"ע, מקום שיוכל להעמיס שמהיות החמה נוכח טבור הים עד היותה נוכח טבור הישוב היא רק מזריחה על הישוב. וכל מה שמייחס כן ליסו"ע לא היה ולא נברא, ואפילו משל לא היה.

(פח) עמוד נד :

"ו) וכדי לסכם את כל דבריו נותן לפנינו אח"כ גם את המאמר הזה: ".

התבונן. וכי סיכום דברים של היסוד עולם יש כאן? הרי יש כאן קושיא ותירוץ, כאשר יעתיק המחבר בהמשך דבריו מהיסו"ע: "ועתה שמא יעלה על דעתך כי זה שבררנו עתה שמעמד מרכז החמה ברגע תחלת היוםם הוא נוכח אמצע הישוב, סותר למה שבררנו תחלה שמעמד

זו ולאחרונה בא היסוד"ע במאמר מיוחד לומר שכ"ז אינו מחייב לחשבון המולדות מאיזה מקום יתחיל, כמו למשל מה שאנו חושבין תחלת הלילה אחרי שש שעות מחצות היום של טבור הארץ".

הנה כאן באמת שדי תיכלא במה שכתב בסי' ג' (עמ' ו), שירושלים הוא "המרכז" שכל חשבונות המולדות והקביעות של ישראל שנמסרו לנו מימות בריאת העולם, מבהר"ד (וי"ד) עד היום – נוסדו רק על ירושלים. כי אף הוא מבין שהיסוד"ע חושב כל החשבונות על טבור הארץ. ובאמת ביסוד"ע מפורש שטבור הארץ שעה ותרי"ב חלקים מזרחית מירושלים, כמו שהעתיק זה המחבר עצמו בסי' י"ד (עמ' מ), שהוא ההפרש בין אמצע הישוב עד לירושלים.

ולא ידעתי איככה אוכל וראיתי, שיאמר כי שעה ותרי"ב חלקים יש בין אמצע הישוב עד לירושלים, ויכפול וישלש פעמים הרבה כי אמצע הישוב הוא ירושלים.

ואם יאמר האומר, שמא פן ואולי חזר בו היסוד"ע. הבה נא נראה את דבריו, שהביאם המחבר בהמשך.

(צא) שם:

"והי' ראוי ליסד ימי העולם לפי הסכמתנו ולמנותם ברגע המולדות והתקופות מרגע מולד העולם ר"ל לייחס אותם לקצה מערב (ר"ל שהי' ראוי להתחיל חשבון המולדות והתקופות מתחלת הלילה בקצה מערב כשהחמה נוכח טבור הים שאז השלימה מעגלה דהא חשבון המולדות להמועדים אינו קשור דוקא "בויהי ערב ויהי בוקר" של ימי היצירה) אלא כשחרבה אר"י ובטלה קביעות ר"ח עפ"י הראי' והוצרכו לקבוע עפ"י חשבון המולד כו' הסכימו לייחס אותם (ר"ל לחשוב אותם) לתחלת הלילה בטבור הארץ כו'".

הנה מבלי לבדוק מה לשון האמתי ביסוד"ע, כבר ראינו שאין הסיבה משום שירושלים ומקום המקדש הם "מרכז", ולא שאר הטעמים שהעלה המחבר לעיל, אלא מסבה צדדית, ורק אחר החורבן וביטול קביעות ר"ח על פי הראיה. והסבה האמתית הסתיר המחבר כדרכו ב"כו'".

וז"ל היסוד"ע: "והי' ראוי ליסד ימי העולם לפי הסכמתנו ולמנותם ברגע המולדות והתקופות מרגע מולד העולם ר"ל לייחס אותם לתחילת הלילה בקצה מערב אלא כשחרבה א"י ובטלה דין קביעות ר"ח והמועדות עפ"י ראיית הלבנה בחידושה והוצרכו אנשיה לחזור ולקבוע אותם ע"פ חשבון המולד כפי מה שית' במקומו הסכימו עוד דעת קדמונינו ז"ל ליסד חשבון המולדות והתקופות, וליחס אותם לתחילת הלילה בטבור הארץ ויכולים היו לייחס אותם למקום אחר אלא שהם בחרו את זה מפני שהוא עומד ממוצע בין הארצות המזרח ובין ארצות המערב שלכאן ולכאן נתפזר המון גליותינו".

הנה דברים מפורשים וברורים, לא ירושלים ולא מקום המקדש, לא קדושה ולא יחש, רק חשבון של ממוצע בין ארצות המזרח וארצות המערב. ואין טבור הארץ ירושלים אלא כ"ג וחצי מעלות מזרחית ממנה, כמפורש בכמה מקומות ביסוד"ע.

וזה גם הריוח בהשמטת הסיפא של היסוד"ע: "והנה הם שני עיקרי' האלה באים נכוחי' לדעתינו בסוף גבול הקריאה ולדעת האומי' בתחילת גבול הקריאה". רצונו לומר, כי כשמקום מרכז החמה נוכח טבור הים יש בו גם כן גבול לקריאת היום, לדעתנו, שאנו מונים מערב עד ערב, יהיה אז סוף גבול הקריאה, כי לדעת היסוד"ע בשקיעת החמה בקצה המערב יכלה ויתום שם היום, ואז החמה נוכח טבור הים. ולדעת האומות, שמונים מבוקר ועד בוקר, יהיה אז כשמקום מרכז החמה נוכח טבור הים תחילת גבול הקריאה, כי אז תהיה הזריחה הראשונה בקצה המזרח. וכל זה לשיטתו ודרכו של היסוד"ע, כי אין "קו תאריך" אלא כל י"ב שעות של ים אוקינוס אינם בגדר התאריך.

ואתה הקורא אחר שהבנת דברי היסוד"ע לאמיתם, ראה כמה דברים שאין להם שחר יאמר כאילו הם דעת היסוד"ע. וכה דברי המחבר: "בדבריו אלה נתן תמצית מכל הדברים שלו: שקו טבור הים הוא המקום ששם התחילו ושם נגמרו הקיפי הימים של היצירה, ובהגיע החמה לשם נשלמו ששת ימי המעשה, וכי על כן שם קו תאריך העולם של היצירה. וקו טבור הישוב שכנגדו הוא תוחם את המזרח ואת המערב לשני צדדי הכדור. והוא המתאים עם הסכמת התורה להתחיל היום מהערב, לפי שמשם התחיל ויהי ערב מקצה הישוב (המזרחי) עד קצה הישוב (המערבי), ושע"ז ממילא מתהווה טבור הישוב (ירושלים) למרכז העולם לקרא שמות הימים בפי בני"א, וככל אשר דברנו לעיל".

"קו טבור הים" מה הוא? – היסוד"ע לא דיבר רק על "מרכז החמה נוכח טבור הים", שהוא כלות שם היום לגמרי, ואז הוא סוף היום מכל יום ויום. ועוד, "קו תאריך העולם של היצירה" מאן דבר שמה? מה שייכות יש למה שהשקיעה הראשונה בישוב היא בקצה המזרח, לכתוב עליו "קו טבור הישוב שכנגדו הוא תוחם את המזרח ואת המערב לשני צדדי הכדור", היכן נמצאת הבנה זאת ביסוד"ע? ומכל זה יצא חילק ובילק "שע"ז ממילא מתהווה טבור הישוב למרכז העולם". (וגם פה לא ימנע מלכתוב בדעת היסוד"ע, כי טבור הישוב הוא ירושלים, מה שאינו).

הן צחוק עשה לנו בפטטיא אילין, דברי הבל ורעות רוח.

והאמת עד לעצמו, כי היסוד"ע וראב"ח הנשיא ור' חסאן הדיין ור"י בר ברוך סוברים שתחילת היום מקצה המזרח, ולדין גם ס' הכוזרי והרז"ה הכי סברי, ואין חולק בזה. (רק היסוד"ע הבין בס' הכוזרי וברז"ה שתחילת היום מירושלים, ועל זה דבר אתם קשות). לא נחלק היסוד"ע על ס' הכוזרי והרז"ה אלא בסוף היום, שלהיסוד"ע הוא בקצה המערב ואין קו תאריך בעולם כלל, ולס' הכוזרי והרז"ה סוף היום י"ח שעות מירושלים.

מלבד זאת מצאנו עוד שנחלקו, שהרז"ה וס' הכוזרי ס"ל שירושלים היא טבור הארץ, וכל הראשונים האחרים סוברים שאין ירושלים טבור הארץ. אבל היסוד"ע אינו מתיחס לזה בדבריו, וכאילו מוותר להם בנקודה זו, וכותב בדבריו עליהם לשון: טבור הארץ או ירושלים, וכדו'.

(צ) שם:

לחם יומם

לט

(צב) עמוד נה:

"ח) ומסיים היסוד בדברי ר' לוי בן זמרא (בב"ר שם): ל"ו שעות שמשה אותה אורה..."

אני אהיה כהולך רכיל גולה סוד, ואעתיק לך לשון היסוד שלפני מימרא זו. וז"ל היסוד: "ואם תשיב לב למה שאמרנו כי גלגל שם יום מימי עולם הוא ל"ו שעות כמ"ל תבין מ"ש בב"ר".

ואתה תדע כי ל"ו שעות הללו הם מפני שאין קו תאריך, לדעת היסוד, רק תחילת היום בקצה המזרח וסוף היום בקצה המערב. רק המחבר הזה מניח הנחתו ומנסה להעמיס ביסוד מה שאינו סובר.

(צג) שם:

"ומהתימה שאפילו בשטת היסוד (שדבריו הן היסוד לכל העוסקים בענין זה) שכל כך האריך לבאר אותה ושכל כך הרבה להתרעם על השטה האומרת שבצין מתאחר היום ב"ח שעות – יש טוענים שעכ"ז גם הוא מסכים להרז"ה: דהרי גם הוא קורא לצין "קצה המזרח"."

הנה מה שכתב בסוגרם "שדבריו הן היסוד לכל העוסקים בענין זה", אינו. בפתח דבריו יתאונן על כי רבנינו דנו רק בדברי הרז"ה וס' הכוזרי, ולא ידע למה לא התעסקו בדברי היסוד עולם. והעתקתי לך שם דברי הרלב"ח מה שכתב על היסוד. ועתה אחר שבינות בדברי היסוד, הנך יודע כי היסוד מתנגד בכל תוקף ל"קו התאריך" שהמציא ס' הכוזרי, ועל כן נדחו דבריו מכל וכל ואין חוששין לדברי היסוד כלל.

והנה ודאי מתרעם היסוד על השטה האומרת שבצין מתאחר היום ב"ח שעות, אבל לא על שתחלת היום בצין, אלא על שנותנים י"ב שעות מן היום לחצי הכדור הטבוע בים אוקינוס. אבל על שתחילת היום בקצה המזרח אין היסוד ולא שום אחד מן הראשונים חולק.

(צד) עמוד נו:

"ותמימיני על הרבנים האלה, שאמרו לדחות ממש בגילי דחטא קורות בית הבר".

הנה ראית את כל ונוכחת כי אין שיטתו קורת בית הבר, ואין צריך להשיב על תשובותיו שהביא שם, כי כבר ראית שכל דבריו אין בהם ממש. רק זאת אדבר ממנה.

(צה) שם:

"(ב) לוא הי' מודה סו"ס לשיטת הרז"ה – לא הי' כל קשר וכל מובן להרבה מדבריו הארוכים, וביותר לדבריו האחרונים, וכאילו הוא תופס שלוש קצוות נגדיות בבת אחת: מצד אחד אומר שתחילת היום בטבור הים, מצד שני קורא גם לקצה המזרח תחלת היום, ומצד שלישי אומר

שנוכח אמצע הישוב מתחיל היום להקרא בשמו! והר"ז אוחז את החבל בשלשה ראשים שכ"א מנגד להשנים!"

בוא וראה כי הגדיש את הסאה בערכוב וטשטוש ובלבול, ובמעט סדר תראה כי אין ממש בדבריו. ואלו ג' תחילות היום שיש ביסוד, דבר דבור על אופניו:

"טבור הים" – היינו כשהחמה נמצאת ברקיע השמים נוכח טבור הים, אז הזריחה בקצה המזרח והשקיעה בקצה המערב, והוא תחילת היום בששת ימי בראשית שעליו נאמר "ויהי ערב ויהי בקר". והוא תחילת היום בכל יום מימות עולם להסכמת או"ה המונים את המעל"ע מבוקר ועד בוקר, לפי שהיא הזריחה הראשונה לאותו היום בקצה המזרח. (ולהסכמתו הוא סוף קריאת שם היום, לפי שהיא השקיעה בקצה המערב).

"קצה המזרח" – כששוקעת החמה על הארץ בקצה המזרח, אז הוא תחילת היום להסכמתו שאנו מונים הימים מערב עד ערב. וכשזורחת החמה על הארץ בקצה המזרח, אז הוא תחילת היום להסכמת או"ה שמונים הימים מבוקר ועד בוקר.

"אמצע הישוב" – היינו כשהחמה ברקיע השמים נוכח אמצע הישוב, אז השקיעה בקצה המזרח והזריחה בקצה המערב, והוא תחילת היום בכל יום מימות עולם להסכמתו המונים את המעל"ע מערב ועד ערב, לפי שהיא שקיעה ראשונה לאותו היום בקצה המזרח. (ולהסכמת או"ה הוא סוף קריאת שם היום, לפי שהיא הזריחה האחרונה בקצה המערב).

ואין כאן ביסוד שלשה חבלים מנגדים.

(צו) שם:

"ג) שכל הלהג וההתול שהוא לועג ומהתל על שיטת הרז"ה, "ששני שכנים גרים זה אצל זה וכאו"א שומר שבת אחר" – הרי הוא מהפכו גם על עצמו הוא."

הלעג וההתול הזה יחול גם על ראש המחבר, שהוא מניח הנחה פשוטה שיש קו תאריך בעולם, והיסוד מתנגד לזה בכל תוקף. ואין ליסוד הפרש בין שני בני אדם שכנים גרים זה אצל זה, או שתי אניות זו אצל זו בים, או שני בני אדם אחד בים ואחד ביבשה, על הכל יתל כאילו יש מקום משתתף מזרחו עם מערבו. ואם הנחה פשוטה היא שיש קו התאריך, נדחו דברי היסוד בכל מכל וכל, ואין לנו להתחשב בו כלל וכלל. אבל אין להעמיס בו כונה זרה ונכריה.

(צז) שם:

"ד) ועל כולם הרי היסוד עומד וצווח על הזרות של איחור י"ח שעות עד שהוא מכנה אותה לשבוש גדול ושינוי מעשה בראשית".

(קא) עמוד סה :

"והנלענ"ד שכל עיקר שאלו מאתו על המקומות שלא נתבררו אם שייכים למזרחיים או למערביים, כשנסעו ממקום למקום אם כיבשה או בים שאין ידוע אם כבר עברו הגבול התאריכי, וע"ז השיב שלא ישנה כ"א ממספר הקפותיו (ועל דרך שכתבנו לעיל סימן ו). עכ"פ מדכתב שכ"א לא ישנה ממקומו הרי בהכרח שכל המזרחיים שבהיקף חצי הכדור לא ישנה אחד מחברו, וכן כל המערביים שבהיקף חצי השני לא ישנה כ"א מחברו, עדי כי סו"ס יפגשו השנים האחרונים ושבהכרח יתנגשו בהמציאות של מספר היקפי הימים – רק אז מוצאים את השינוי, (וכאשר בארנו לעיל ב").

כל הרואה דברי הרדב"ז יראה שאלו דברים שאין להם שחר, והשאלה היא כפשוטה, כבר היתה כן לעולמים. והובא בספר נחלת יעקב, הנדפס בפאדובאה שנת שפ"ג, ששאל השואל שאלה זו ביום אסרו חג של שבועות ה'שמ"ו לפ"ק. וז"ל: "בקבלת השבת ויציאתו. כי לפי המרחק בין היושבים באורך הארץ ממזרח למערב שלכל אחד ישתנה אופן חצי היום כפי רחוקו וקרובו למזרח ולמערב, כידוע מטבע חכמת התכונה וכנודע למכ"ת. ויהי לזה שבת ולזה עדיין חול, וכן להפך". והיא היא השאלה שעליה השיב הרדב"ז.

וכמה משונה הוא לשער השאלה על פי אומדנא, ולהסיק מכח "עכ"פ מדכתב שכ"א לא ישנה ממקומו...", יחד עם מה שכל שאלת קו התאריך לדידיה היא על פי המשל השלישי בסי' ב' (כפי שכבר הערתי על זה במקומו כמה פעמים), כי הרדב"ז דעתו כדעת המחבר.

(קב) עמוד סו הערה (1) :

"ולדוגמא אפי' אדם גדול שכחו גדול גם בתכונה בעל ספר "נחמד ונעים", תלמיד הרמ"א ושל המהר"ל מפראג, ושמהם קבל ראשית ידיעותיו בתכונה – גם הוא אם כי הרבה דיבר מזה (בסי' קס"א ובסימנים עוד) – אין לקבל ממנו שום מסקנא ושום החלט ושטה קבועה, מלבד שגם הוא עצמו אין לו מסקנא, הוא רק מעיר ומעורר ספיקות על ספיקות – יש בדבריו גם טעותים ושבויים שנפלו ע"י המדפיסים שהדפיסו הכת"י שלא בחייו".

ולחיות לתועלת הקורא, אעתיק דברי הספר נחמד ונעים (עם התיחסות לשיבושים שבו כנהוג, בסוגרים עגולות ומרובעות):

והנה הרב הישראלי כבר השיב על דברי שני האדירים ר' יהודה הלוי ור' זרחי' בעל המאור במה שהניחו ליסוד מוסד שהתחל(י)ת כל יום ויום להקרא בשמו תחלה הוא בירושלים או בטבור הארץ, והשיב עליהם תשובות (נצחית) [נצחות] קושי' ומבוכות גדולות ונוראות, המה אשר עוררנו למעלה בסי' זה. והוא ז"ל טרח במשאו ומתנו ובחדוד שכלו ופלא[ן]לו צל(ו)ל במים אדירים וחשב שכל הספיקות והמבוכות הנזכרות אשר תעיד על שני החכמים הנ"ל לפי הנחתנו כולם יתישבו ויעלו יפה, ועשה הוא ז"ל הנחה ואומר שהתחלת כל יום ויום להקרא בשמו הוא בקצה המזרח, אשר כמו כן דעת ר' חסדן הדיין ודעת ר' אברהם בר' חייא התוכן ור' יצחק בר ברוך. וכתב הרב ז"ל והסכים וחתם וגמר שהמקום הנזכר שהוא קצה המזרח הוא דוקא שהמקום שבו תחלת קריאת שם של כל יום ויום לא מקום אחר זולתו בעולם, וכמו כן קצה המערב הוא דוקא המקום שבו יכלה ויתום קריאת שם של כל יום ויום. וטעמו מפני

הכל משום שהיסו"ע אינו סובר קו התאריך, ותחילת היום מקצה מזרח מוסכמת עליו, רק לא סוף היום לאחר י"ח שעות מטבור הארץ. ולדעתו סוף היום לאחר ו' שעות מטבור הארץ והוא קצה המערב.

(צח) שם :

"ה) והוא האריך לבאר שלפיכך יקרא חצי הכדור מן טבור הים עד לטבור הארץ בשם "מזרח" משום שבכל י"ב השעות לעלית החמה בחצי כדור זה היא רק מזריחה על הישוב (של חצי כדור עליון) ולא מעריבה בכל שום נקודה מנקודת הישוב, וחצי הכדור השני מן טבור הישוב עד לטבור הים נקרא לפיכך "מערב" משום שבכל י"ב השעות שמקיפה את חצי כדור זה היא רק שוקעת ומעריבה על כל נקודות הישוב מבלי מזריחה אז על כל שום מקום מהישוב".

כבר נוכחת לראות כי היסו"ע לא ביאר דבר זה, לא מניה ולא מקצתיה, ורק מבטן המחבר יצא. וקל הוא המחבר להתפתות מדברי עצמו עד כי חזקים המה לו כקורות בית הבר.

(צט) שם :

"וכשעלתה בידנו בעזה"י להביא את דברי היסו"ע פסקא פסקא ולנתחם ולבארם בביאורים קצרים ומובנים – חושבני שכל קורא יוכח לדעת שאין כל שום מקום לפקפק ולהתוכח על דעת היסו"ע, ושטתו ברורה ככל אשר כתבנו בעזה"י".

כבר ראית כי לא דברי היסו"ע הביא פסקא פסקא, ולא דברי היסו"ע ביאר, אלא חלקים שבירר מתוך דברי היסו"ע, או לשון עצמו שייחס להיסו"ע. [ואולי לזה רמז בתיבת "ולנתחם", ר"ל לקטוע מהם חלקים]. וכל הקורא את דברי היסו"ע האמיתיים במילואם יוכח לדעת, שאין כל שום מקום לפקפק ולהתוכח על דעת היסו"ע, ושטתו ברורה דלא כמו שכתב המחבר.

ומעתה ידוע תדע, כי מה שהביא ספר היומם בשם יסוד עולם אינם דברי היסו"ע, אלא דברי עצמו. ועם שאיני כדאי להכריע למעשה, כמה נאים דברי האומר שאין לחוש לזה כלל אפילו בדאורייתא, וכל שכן שאין לסמוך עליהם כלל אפילו לא כסניף רחוק ואפילו לא בשעת דחק גדול.

(ק) עמוד נט :

"אמנם התשב"ץ אם כי רובי דבריו סובבים גם הם עפ"י שטה המוסכמה "שבמזרח מוקדם היום בשש שעות" – מ"מ מביא גם הדעה של הרז"ה "שבמזרח מתאחר היום ב"ח שעות".

כבר ידעת שאין שני הדברים האלה סותרים זה לזה, כי לצדו המזרחי של קו התאריך מתאחר היום ב"ח שעות, ולצדו המערבי מוקדם היום בשש שעות.

לחם יומם

שחשב שחצי כדור הארץ שקוע במים, כדעת רוב וכמעט כל החכמים הקדמונים. אשר לפ"ז חלק רביעי האחרון מן הכדור הוא בחלק השקוע במים ולא חיישין לדגי הים מה להם ומה שם המה יקראו ליום הנזכר. אשר לפי דעתו והנחתו זאת כל המבוכות הנ"ל כולם יתישבו, ושוב לא יהיה קשיא לן ולא מידי.

אך אנחנו כבר גלינו למעלה בשער הראשון גם בשער השלישי בסי"מ"ד, שמה שחשבו הקדמוני' שחצי כדור הארץ שקוע במים, שכבר נתבטל המונח הזה, שכל הקדמונים הן מבני ישראל הן מא"ה כולם כאחד נמצאו בזה שוגגי' ומוטעים. וכבר התודע לנו במראה ולא בחידות שנמצא (ש)[נד]יורים סביב כל כדור העולם בכל ששה קצותיו, מהם בחלק העליון לדעתינו, מהם בחלק התחתון הנוכח תחת כפות רגלינו, והוא העולם החדש אשר דברנו בו למעלה. ובפרט בסוף חלק הרביעית מכדור הארץ אשר בו נפלו כל הספיקי' והמבוכות הנזכרות, נמצא בו ארץ רחבת ידים והיא ארץ הנקראת כעת גבינא"ה החדשה, והוא אי אחד' בים אוקינוס קרובה לקצה המזרח כמו () מעלות, והיא מחנה גדולה ורחבה יותר מחצי חלק ארופ' אשר אנחנו יושבים עליה.

אשר לפי זה תשובה של הרב הישראלי היא נעקרת מאליה ואין לה יסוד לגמרי, באופן שכל המבוכות אשר ז"ל ברוב חדורו וחריפ[ן]תו העיד על שני החכמים הנ"ל כולם כאחד גם אלה הקושי' והספיקות במקומם ישתאר(נ). תכלית דבר במקום הזה שבארבע שאלות המבוכות הנזכרות, נלאה ידינו וקצרה שכלינו, רק כלנו כצאן תעינו ומנ[ם]שמים כעורים. עכ"ל.

ודע כי הרב בעל נחמד ונעים ראה דברי יסוד עולם במקורם, לא בהעתקת ספר היוםם, ועל כן יחס לס' הכוזרי ולבעל המאור שקו התאריך הוא בטבור הארץ או ירושלים, וקיבל קושיית היסוד"ע עליהם בזה. ואת דרכו של היסוד"ע מתוך שהיא מיוסדת על שחצי הכדור שקוע במים ואין בו ישוב, לא יכול לקבל כי זה אינו במציאות. ועל כן נשאר במבוכה ובספק. וכל דבריו אמת ויציב ונכון ונחמד ונעים.

אמנם לאשר נפרש בס' הכוזרי ובבעל המאור, כי קו התאריך הוא בקצה המזרח, כדבר הלמד מעניינו מהמשך דבריהם בביאור הסוגיא — הרי דעת כל הראשונים לענין תחילת היום שוה כי היא מקצה המזרח.

(קג) עמוד סח:

"כל הראשונים שהביאנו לעיל עשו את אר"י (ירושלם) למטרופולין וא"א לקבוע החשיבות לאר"י ולירושלם בלתי אם עושין אותה להמרכז, ומרכז לא יתכן אא"כ הוא ממש באמצע וככל מה שכתבנו לעיל בעזה"י".

כבר ידעת כי הראשונים האלה הם הרז"ה ובעל המאור (והתשב"ץ), אבל ראב"ח הנשיא, והרמב"ם, וראב"ע, וכפתור ופרח, ויסוד עולם, כולם לא עשו את אר"י וירושלים למטרופולין.

ודבריו שכתב שם בעמוד ע' שאין ענין אמצע הארץ, היבשת, נוגע כלל לענין קו התאריך ומרכזו, ולא עלה על דעת שום פוסק ושום מחבר לומר שאמצע היבשת (זולת ארץ ישראל) יש לה יחס וחשיבות כל שהיא וכו' — עיי"ש בדבריו, הם דברים מחוסרי הבנה לגמרי.

(קד) עמוד ע:

"מה שגם היסוד"ע הדגיש כל כך הרבה פעמים שחשיבות זו, לחשבון מזרח ומערב ולקו התאריך היא אך ורק אר"י".

אני הדל והעני חפשתי ביסוד עולם ולא מצאתי. אולי מפני שלא הבנתי מה היא דרך ההדגשה של היסוד"ע, וגם לא הבנתי חילוק בין אמצע הארץ היבשת לבין המרכז שממנו יעשו קו התאריך. ויבורך מי שיראני הדברים ביסוד עולם.

(*) בבעל המאור הוזכר גם ריב"ב בתואר "נשיא", אבל לא רב חסאן הדיין.